

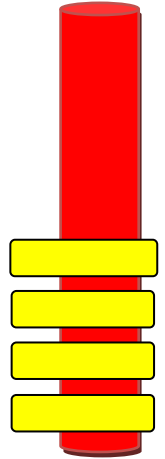
A Carn !

Publicació electrònica d'Història Militar Catalana

Productor: [Manel Güell Junkert](#); Lloc d'edició: Tarragona;

Periodicitat: [quadrimestral](#) (gener - maig - setembre)

D-L: [T-612-08](#); ISSN: [2013-1348](#); *Hosting*: [www.acam.cat](#); Email: manelguell@acam.cat

Any 8 – II Època

22

Maig de 2013

Contingut

3

EDITORIAL: "Sobre els metges militars"

4

ARTICLES

MANEL GÜELL. "Notes sobre el Batalló (1641-1652)"

27

CLAVIJO LEDESMA, JULIO. "La petita història de l'aeròdrom de Tortellà"

34

EL PERSONATGE

SUBIRANA I ESPINALT, JOAN – JAUME GOMEZ TRAVE. "Ramon Nolla Martí (1839-1911). El metge del rei Carles VII»

40

RECENSIONS / RECALL

J.M.SANS I TRAVÉ. "The Military Orders in Catalonia"; M.S.ARREDONDO. *Literatura y propaganda en tiempo de Quevedo. Guerras y plumas contra Francia, Cataluña y Portugal*; G.H.PONGILUPPI-F.X.HERNÁNDEZ CARDONA. 1714. *El setge de Barcelona*; D.MONTAÑA. *Los hospitales carlistas del Principado de Cataluña (1833-1840)*; A.ARCHILLA. "Los olvidados de Vespella de Gaià..."; *Guia de archivos militares españoles*; B.ROCA. "Els Tous. Ascens i caiguda d'un llinatge nobiliari català"; A.ROTGER. "L'últim sopar de Roger de Flor"; J.IVARS. «Atacs de pirates i corsaris a les costes de la Marina"; J.MARTÍ. "Episodis de la Guerra de la Independència a Catalunya: saqueigs i destrucció d'Igualada pels francesos"; J.RIBA. "L'administració municipal de la Poble de Claramunt durant la Guerra del Francès (1808-1814)"; J.GAY. "Músiques d'una Girona en guerra"; E.PUJOL. "Abdon Terrades..."; J.L.MARTÍN. *La rereguarda en guerra. Catalunya, 1936-1937*; J.FINESTRES. "Salvar els nens de la guerra"; SÁNCHEZ CERVELLÓ, JOSEP - SEBASTIÁN J. AGUDO BLANCO (coords.). *La Batalla del Ebro: perspectivas y balance. II. Comunicaciones. Actas del Congreso Internacional de Historia La Batalla del Ebro. 70 años después. Móra d'Ebre 24-27 de julio 2008 [selecció de ponències i comunicacions]*; M.A.SELLÈS I PONSH. *De Chamartin a Collbató. La Guerra Civil viscuda per un nen*; M.CAMPILLO GUAJARDO. "La guerra civil en la narrativa catalana".

56

LA CITA:

Atrocitats

65

NOTÍCIES

72

AGENDA

62

**L'ESPASA I LA
PLOMA:**

**La crònica de
Josep Plantí,
jurista austriacista**

69

EXPUGNARE OPPIDUM:

Bonifacio, 1420-1421

Sobre els metges militars

Qui més, qui menys, tothom afeccionat al cinema recorda la primera escena d'aquell inoblidable film que és "Ballant amb els llops", interpretat i dirigit per Kevin Kostner. Es reproduïa l'ambient enrarit i precari d'un hospital militar de campanya al bell mig de la guerra de Successió Nord-americana. No s'ha donat prou mèrit al que té i ha tingut el personal sanitari al front de guerra. Si ja resulta difícil vigilar que no et matin i procurar matar l'adversari, només cal imaginar el què ha de ser intentar guarir tones de carn humana tot just ferida per bala o arma blanca, a contrarellotge i en condicions sovint precàries i sempre d'una absoluta inestabilitat.

Hem volgut honorar el cos sanitari dels exèrcits i dedicar l'article d'El Personatge al que fou cap sanitari de l'exèrcit carlí a la darrera guerra carlina (1872-1876), el tarragoní Ramon Nolla Martí. Metge eminent, fou pedra angular de l'oligarquia local del seu temps. JOAN SUBIRANA I ESPINALT i JAUME GÓMEZ TRAVÉ en van fer un llibre biogràfic, i en aquest número d'A Carn! ens n'ofereixen una síntesi que resulta prou reveladora de la trajectòria civil, social i laboral d'aquesta mena de galens. Així mateix, una de les recensions principals, és la relativa als hospitals de campanya durant la primera Carlinada, de DANIEL MONTAÑA BUCHACA, monografia força completa, i editada al Camp de Tarragona.

Que no falti mai un bon cos sanitari en tots els conflictes armats!

ARTICLES :

Notes sobre el Batalló (1641-1652). Un primer intent d'exèrcit permanent

MANEL GÜELL

Historiador i arxiver

manelguell@acarn.cat

Resum: Durant la guerra de Separació Lluís I intentà implantar a Catalunya un sistema militar propi, autòcton, autofinançat i autosostingut, que complementés els esforços militars que esmerçava, en homes i en diners. El Batalló fou creat l'any 1642, després d'un procés d'intenses negociacions, i es va finançar per mitjà d'una quota fiscal universal. Participà en les accions militars més importants. Amb l'evolució desfavorable de la guerra, el sistema entrà en franca decadència.

Paraules clau: Batalló, guerra de Separació, exèrcits, taxa del Batalló, fiscalitat, armament.

Estadística: 87 notes, 4 centres documentals consultats, 39 obres bibliogràfiques citades.

Resumen: Durante la guerra de Separación Luis I intentó implantar en Cataluña un sistema militar propio, autóctono, autofinanciado y autosostenido, que complementase los esfuerzos militares que invertía, en hombres y en dinero. El Batallón fue creado en el año 1642, tras un proceso de intensas negociaciones, y se financió por medio de una cuota fiscal universal. Participó en las acciones militares más importantes. Con la evolución desfavorable de la guerra, el sistema entró en franca decadencia.

Palabras clave: Batallón, guerra de Separación, ejércitos, tasa del Batallón, fiscalidad, armamento.

Estadística: 87 notas, 4 centros documentales consultados, 39 obras bibliográficas citadas.

Abstract: During the Catalonia's Separation War Louis I tried to implement a military system itself, autochthonous, self-funded and self-sustaining, to complement military efforts invested in men and money. The Battalion was created in 1642, after a process of intense negotiations, and was financed by a universal tax free. He participated in major military actions. With the unfavorable evolution of the war, the system went into decline.

Keywords: Battalion, Separation war, armies, Battalion rate, taxation, weapons.

Statistic: 87 notes, 4 documentary consulted center, 39 bibliographical mentioned works.

Résumé: Pendant la guerre de Séparation en Catalogne Louis I essayé de mettre en place un système militaire lui-même, autochtone, autofinancé et autonome, pour compléter les efforts militaires ont investi

dans les hommes et de l'argent. Le Bataillon a été créé en 1642, après un processus de négociations intenses, et a été financé par une taxe universel. Il a participé à des actions militaires importantes. Avec l'évolution défavorable de la guerre, le système était en déclin.

Mots clés: Bataillon, guerre de Séparation de la Catalogne, armées, taux de bataillon, fiscalité, armes.

Statistique: 87 notes, 4 centre documentaire consulté, 39 oeuvres bibliographiques citées.

Riassunto: In guerra di Separazione in Catalogna, Luigi I cercato di attuare un sistema militare in sé, autoctono, autofinanziato e autosufficiente, per integrare gli sforzi militari investito in uomini e denaro. Il Battaglione è stato creato nel 1642, dopo un processo di intensi negoziati, ed è stato finanziato da una tassa imposta universale. Ha partecipato a importanti azioni militari. Con l'evoluzione sfavorevole della guerra, il sistema è andato in declino.

Parole chiave: Battaglione, guerra di Separazione, eserciti, tasso di Battaglione, fiscalità, armi.

Statistica: 87 note, 4 centri documentario intervistati, 39 opere bibliografiche citate.

Quan l'octubre de 1640 esclatava la guerra de Separació y els primers militars francesos van trepitjar el Principat (en virtut dels pactes acordats a Leucata, el 4 de maig, entre **Francesc de Vilanova** i **Ramon de Guimerà** i el baró d'**Espanan** -ratificats a Ceret el 24 de setembre i a Barcelona el mes següent-), els catalans no tenien llavors cap estructura militar de defensa nacional, més enllà de les mobilitzacions civils, no professionals i ocasionals del Sometent General o l'obsolet *Princeps Namquae*^[1]. No la tenien ni la podien tenir, llastrats com estaven de tants anys de desconexió d'una Cultura Militar addient amb els temps que vivien, i mancats d'una Cultura Fiscal que la fes possible. La França dels Borbons era una altra cosa.

Per això, desseguida que es va comptar amb l'ajut militar francès, els primers caps i autoritats que van entrar anaren immiscint-se cada cop més en l'entramat polític i governatiu català per tal de dotar el país d'una mínima estructura defensiva, de cara a la guerra contra Castella. Així, a contrarellotge, l'enviat de **Richelieu** per verificar els pactes i arranjar l'entesa amb els catalans, **Bernard Du Plessis-Besançon**, va acabar fent més de militar que de diplomàtic. **Du Plessis** i l'estol de militars que convergiren a Barcelona (**d'Aubigny**, **Serignan**, **Saint-Pol**), alenaren esforços per cobrir aquest buid de manera que, amb unes poques però significatives mesures, capgiraren una situació clarament deficitària fins a convertir-la en viable, una viabilitat que es materialitzà en la victòria de Montjuïc. Primer de tot, la Diputació del General es va comprometre a pagar, armar i municionar 8.000 soldats francesos que baixarien cuit-a-corrents a defensar el país. En segon lloc, van forçar la creació d'una Junta Suprema Militar, amb plens poder i gestió autònoma, integrada paritàriament per polítics catalans i militars francesos. En tercer lloc, disposaren les defenses de la capital, reestructuraren comandaments, redistribuïren funcions i reforçaren punts febles. També agregaren les companyies soltes de cavalleria lleugera a la cavalleria regular francesa, tot creant un cos compacte que, tot i ser menor en nombre, fou capaç de fer front a la hispànica al pla de Valldonzella^[2].

La victòria de Montjuïc donava ales als catalans i esperonava els francesos a assolir l'expulsió dels hispànics de territori català. La contraofensiva que llavors s'inicià, tancà dins de Tarragona tot l'exèrcit de **Felip III** i l'anorrea amb tres llargs mesos de setge[3]. Va ser durant aquesta campanya militar que els francesos s'adonaren que corrien el perill de dur tot el pes d'aquella guerra a les esquenes. Malgrat els esforços i cooperació de les autoritats de Barcelona, que van publicar un edicte per mobilitzar un home de cada deu focs, davant de Tarragona la milícia catalana no va passar mai dels 2.200 homes, sense comptar els 1.500 miquelets de mitjana que hi anaven i se'n tornaven quan els venia de gust[4]. Aquesta precarietat de base eventualista era del tot innacceptable. Si es volia dur be la guerra, els contingents d'infanteria havien de ser fixos, efectius i permanents, com ho eren els francesos. D'aquesta premisa sorgí la iniciativa de crear un cos militar permanent amb efectius catalans, autònom però auxiliar de l'exèrcit francès que, finançat lògicament pels naturals del país, assumís part del cost de la guerra.

El Batalló

El 27 de maig de 1641 la Junta de Braços, orga suprem de govern de Catalunya, resolía formar una força militar pròpia amb el nom de Batalló. Desseguida enviava una ambaixada (formada pel Dr. **Francesc Puig**, canonge de Tortosa, **Joaquim de Margarit de Reguer** i **Galceran Nebot**, CHB) al Consell de Cent, que n'enviava una altre de contestació aprovant la resolució[5]. Posar en marxa tota la maquinària d'organismes, estaments, juntes i consells en un mateix sentit i tots d'acord, no era fàcil ni cosa de quatre dies. S'esmerçaria ben bé un any fins que el projecte del Batalló no comencés a rutllar. Un període de deliberacions intenses i de negociacions continues, que ben segur hauria estat molt més dilatat de no haver estat les autoritats franceses apressant des del darrera.

Així, coneixem diverses versions i complements del projecte, totals o parcials, però sempre d'acord amb l'evolució de la seva negociació:

- 1) un primer document de treball de 17 punts, que es pot situar vers el 20 de setembre de 1641[6], va ser elaborat per la junta a la qual els Braços van cometre l'afer del Batalló, i comptava amb el vist-i-plau, al final, de la Junta d'Hisenda. Pensem que desenvolupava la resolució del 27 de maig anterior.
- 2) Basada en aquesta primera versió o en el document de 27 de maig, devia

- ser que es documentà JERONI DE REAL en el seu dietari[7].
- 3) Un segon document (“*Papers legits en los brassos*”), que podríem datar a la primera meitat del mes d’octubre de 1641[8], també elaborat per la mateixa junta, creiem que volia ser l’adaptació als apartats modificats a París. Consta de 29 punts i representa una versió bastant més desenvolupada.
 - 4) La versió final del projecte es nodriria així mateix dels “*Apuntaments del savi Consell de Cent en matèria del batalló*”, de la primera meitat del mes de desembre de 1641[9]. Com deixa entendre el títol, és un dictamen dels consellers sobre la matèria, en el qual apunten tot d’observacions sobre la segona versió, que és comentada punt per punt. Prèviament exposa la necessitat de la creació d’una Junta del Batalló o orga suprem decisorí.
 - 5) En data 16 de desembre de 1641 el Braç Eclesiàstic emetia (en 16 punts) les condicions amb les quals s’avenia a col·laborar en el finançament del Batalló[10].
 - 6) El 14 de gener de 1642, el Consell de Cent complementava el seu anterior dictamen amb 5 punts més[11].

Gestació

La resolució de 27 de maig de 1641, havia estat plantejada formalment pels francesos el mes anterior. Aquell estiu, la campanya per prendre Tarragona i expulsar els hispànics de quasi tot el territori, va requerir tota l’atenció i esforços de les autoritats de Barcelona, de manera que l’assumpte del Batalló quedaria relegat a un segon plànol. Fallida l’empresa tarragonina i disgregats (i acàs desarticulats) els efectius catalans, ens imaginem que l’intendent **Argençon**, amb el ple suport de **Richelieu** i de **Lluís I**, no deixaria d’insistir en el que ja era una reclamació pregona. Els catalans havien d’assumir la seva quota de sang i sobretot, econòmica, i fer-ho d’una manera efectiva i sostinguda i no a batzegades.

La segona setmana de setembre els Braços es disposaren a posar fil a l’agulla i convocaren totes les persones de les vegueries amb representació a Corts per al següent dia 20, per tal de debatre l’assumpte del Batalló amb la major assistència possible dels estaments[12]. D’aquí creiem que podia haver sortit un primer document de treball sobre el projecte del Batalló. Però els francesos s’hi jugaven molt (milers de vides i milions de francs), i empenyien fort. El 19 de setembre, al pacte de Peronne, subscrivien, en un quinzè capítol, la qüestió del Batalló català, quan a Catalunya les autoritats amb prou feines estaven empastant encara el projecte[13]. Val a dir que aquestes autoritats,

l'anterior mes de març, havien respirat alleugerides en saber que de la despesa de guerra se'n responsabilitzava **Lluís I**. Això condicionà la vida política i governativa dels catalans, però sobretot, incidí moltíssim en l'aspecte militar. Podrem observar com d'aquest primer document de treball que ja prefigurava el projecte català del Batalló, els francesos en modificaren alguns punts clau, modificacions que prevaldrien fins el final.

D'ençà de la convocatòria del 20 de setembre de 1641, consta una activitat, no frenètica però sí apressada, per enllestir un projecte de Batalló que satisfés tothom (diputats, consellers de Barcelona, braços, estaments i autoritats gales). El 6 d'octubre la junta a qui els Braços havien comès l'assumpte, reconeixia que havia "*anat treballant la forma com se havia de disposar, que, per ser negoci tan dificultós, no se és pogut acabar de ajustar*" [14]. Es creaven noves juntes ací i allà, sorgides com a bolets. El 12 d'octubre següent "*com és matèria tan grave*", la junta a la qual els Braços havien comès l'assumpte postposava tota resolució i es repartien còpies d'un nou document de treball. Aquesta junta proposava augmentar-se amb nou persones, i a més se'n formava una altre per preparar a la que hauria de tenir el braç eclesiàstic per resoldre la seva aportació al projecte [15].

A finals de setembre arribaven a Barcelona les esmenes fetes (unilateralment) a París sobre el projecte del Batalló. Bàsicament apujaven l'aportació d'homes de 4.000 a 5.000, i introduïen la figura del lloctinent general en el procés de convocatòria del Batalló (en el projecte inicial, s'ho feien tot els diputats i els consellers de Barcelona). Observem alguna diferència més entre el projecte inicial i la segona versió del mes d'octubre que creiem que recollia les esmenes franceses. Si en la primera les convocatòries tradicionals de mobilització defensiva (sometents, host i cavalcada i *Princeps Namquae*) quedaven simplement "subrogades" al Batalló, en la segona, també, ho i afegint la prohibició expressa de tornar-les a convocar "*en ningún cas*" (així doncs, eren suprimides). Així mateix, si inicialment s'havien previst penes de dessinsaculació per als prohoms que refusessin servir un càrrec militar en el Batalló, posteriorment s'enduria el càstic tot afegint "*altres penes arbitràries...*". També resulta simptomàtic que adverteixin expressament que els soldats que hagin d'aportar les universitats siguin catalans (no fos cas que els anessin a cercar a l'altra banda dels Pirineus!). En definitiva, aquesta nova versió del projecte passada pel sedàs dels francesos contenia una sèrie de punts conduents a aplanar la tasca d'aportació de soldats a les universitats (es permetia la conscripció [16]), detallava la sistemàtica per passar a recollir els soldats, preveia mesures de cara a la remunta de la cavalleria, introduïa la fórmula del *asiento* per al proveïment d'armes i equipació militar, i en el nomenament de càrrecs militars hi afegia els oficis de veedor, pagador i proveïdor [17]. Aquestes modificacions, més enllà d'assessorar i detallar procediments, trastocaven paràmetres i pressupostos, de manera que donaren

peu a treballar sobre un nou document força més complet.

A l'epicentre de les negociacions estava la ciutat de Barcelona, cap i casal del Principat, la més rica i poblada, de lluny, de totes les poblacions catalanes. Cap organisme gosava fer ni decidir res sense el concurs dels consellers barcelonins, conscients que assumirien bona part de l'esforç que demanava aquella empresa. El 12 d'octubre, la Junta de Braços suplicava els consellers que concretessin d'una vegada la quantitat amb la qual estaven disposats a finançar la seva part del Batalló, *"per a què, a exemple de la ciutat, pugan las demás ciutats, universitats i particulars, obrar"*. Però els consellers no tenien pressa, almenys com la que mostraven els síndics de les diferents localitats destacats a la capital, els quals un mes després apressaven els diputats, *"nos soliciten cada dia que prenguem resolució en dit article, perquè ells pugan tornar-se'n a ses cases"*. El 22 de novembre, a punt d'entrar el nou virrei marquès de **Brézé** i jurar el càrrec, hi tornaven a insistir, conscients que celebrada aquella cerimònia cessava la jurisdicció de la Junta de Braços *"y per consegüent, dels qui tractan la dita matèria del batalló"* [18].

Paral·lelament, la Diputació del General acollia, l'11 de novembre de 1641, els representants del braç eclesiàstic, que es reuniren a la sala dels Reis per tal de decidir la seva participació en el finançament del Batalló. Lents com els consellers, no era fins els primers tres dies de desembre que resolien positivament, i llavors nomenaven comissaris *"per veurer en quina quantitat se havia de contribuir y com..."* [19].

El canvi d'any accelerà la marxa de les gestions. El 20 de desembre de 1641 es va postposar l'assumpte del Batalló a l'espera que es llegissin i examinessin els documents elaborats al respecte, i una setmana més tard es demanava la convocatòria d'una nova reunió *"atensa la necessitat hi a de que se acabi y perficione totalment lo dit batalló"*. L'endemà dia 29 de desembre, els diputats visitaven la seu dels consellers per conferir amb ells *"la matèria y asiento del batalló"*. Se succeïren les reunions a dues banda, els dies 30 de desembre de 1641, 9, 14 i 16 de gener de 1642. En aquesta última data es feia una gran passa endavant en crear la Junta del Batalló; dos dies abans encara es debatia sobre la seva presidència, que els diputats volien que recaigués en el president de la Generalitat i la Junta de Braços preferia que ho fés en *"un consistorial"* [20].

S'havia passat el plateret pel Consell de Cent i pel braç militar, però la Diputació del General encara no havia dit res. El 19 de gener de 1642 els diputats nomenaven una divuitena perquè examinés amb quina quantitat mensual podia la Diputació contribuir al Batalló. Per una notícia de finals d'abril següent, podem deduir que aquesta aportació mensual s'aproximaria a les 8.000 lliures [21].

Estructura orgànica

Tot i que en un principi la idea era la de crear una força militar nadiua professional i, per tant, permanent, que alliberés de les tasques bèl·liques la població civil, als diputats encara els costava canviar del tot la mentalitat de mobilització defensiva a temps parcial. En tots els documents de treball, uns primers mots introductoris advertien que “*cerca del batalló del temps de pau, se advertiren algunas dificultats que necessitavan de llarga discussió*” [22]. I tant llarga. Després de mesos de negociacions, van condicionar l’empresa a la limitació territorial i a la temporalitat, o sigui, que els soldats no podrien ser enviats fora dels límits del Principat i Comtats, i que el Batalló es reuniria quan per necessitat el convoqués la Diputació a instàncies del lloctinent general o del governador general, i es disgregaria en cesar la seva necessitat [23]. En aquests dos punts, diputats i consellers s’hi van anclar fort.

En principi, s’havia pensat en 4.000 homes agrupats en quatre terços, amb una senzilla estructura de comandaments (el cap era el mestre de camp i per sota el sergent major i dos ajudants). Cada terç es redistribuiria en deu companyies de cent soldats cada una, amb el seu capità, alferis, dos sergents i quatre caps d’esquadra (llevat de la companyia del mestre de camp, el qual ja actuava com a capità). A banda, 500 cavalls distribuïts en vuit companyies sota les ordres d’un comissari general i vuit capitans (i vuit tinents, vuit furriers, vuit trompetes i un capellà) [24]. Al pacte de Peronne (19 de setembre de 1641) ja apareixen 5.000 infants i 500 cavalls, que seria el nombre amb el qual es treballaria. Efectivament, quan els diputats examinaren la còpia dels pactes enviada de París, van llegir perplexos que “*En lo capítol 15, que parla del Batalló, a hont oferia la província quatre mil infants, en lloch de ‘quatre mil’ se ha posat ‘sinch mil’*” [25]. Després del que ens imaginem un debat acalorat, s’acabà acceptant la modificació amb l’argument que en fer aquest esforç addicional de 1.000 infants, no se’ls podria demanar més. Per tant, els quatre terços van quedar formats per deu companyies de 125 homes cada una [26].

La tasca organitzativa anava (com no) a càrrec de les poblacions (ciutats, viles i llocs), les quals havien d’aportar, en base a una prorrata alíquota assenyalada per la Diputació i la Junta de Guerra, soldats-veïns per a la formació de les companyies, i diners, per al seu manteniment. Les quotes s’havien de fixar a través d’un fogatge, però com el més recent i fiable era de mitjans de l’anterior segle “*se deixa per quant se haja fet major averiguatió*”. Aquesta “*averiguatió*” degué anar a la velocitat del llampeg, perquè les universitats començaren a cotitzar en pocs mesos, en base a una plantilla demogràfica que, per a coronatges, maridatges o impostos com el de Fortificacions (1639), no havia estat

possible arranjar en 86 anys[27]. Per tal de no caure en allò que es va donar quan les lleves de la campanya per a la recuperació de la fortalesa de Salses (1639), o sigui el fet que les universitats omplissin les seves quotes de soldats amb desvagats, discapacitats i sobretot, menors i adolescents, s'estipulava que els soldats havien de tenir una edat compresa entre els 18-50 anys[28].

Armes i equipació

A costa de les universitats, els soldats s'havien d'armar tots d'acord amb la seva comesa (mosquets per als mosqueters, espases i piques per als piquers, arcabussos per als arcabussers) i, a costes pròpies, la resta de l'equipació (munició, corda, pólvora i, ens imaginem que també: coltells, flascos i flascons, etcètera), fins arribar a la plaça d'armes, on serien subministrats per la Diputació.

Quant als soldats de la cavalleria també eren ells mateixos els que “*en tot temps y axí de pau com de guerra*” havien de sustentar cavall propi i responsabilitzar-se del

forquilla a la ma dreta i flascons penjats al pit.

[www.vadehistoria.com]

manteniment de les armes. Per la naturalesa d'aquestes (dues pistoles amb fundes, espasa i carrabina, “*tot de roda*”) ens adonem que es tractava de cavalleria lleugera, dragons, tot i que ells la consideraven de coracers[29].

Hi ha un document de 19 de desembre de 1641 (“*Rectificació dels Pactes de Formació del*

Batalló”)[30] que proposava la implantació del sistema que s’usava a Flandes: que els capitans i oficials tinguessin un compte de diners a banda amb el qual reposar cavalls o armes perduts per descuit o negligència dels soldats, els quals serien castigats i pagarien del seu sou aquella reposició. El capità estaria obligat a passar mostra cada setmana, per fer recompte d’armes i comprovació del seu manteniment i del dels cavalls.

Càrrecs i graduacions

El nomenament dels càrrecs militars, també s’ajustava, en un principi, al que fins aquell moment s’havia vist en les lleves de la dècada anterior, o sigui, els principals comandaments els nomenaven els polítics, però l’oficialitat, els comandaments superiors. Així, el mestre de camp el nomenaven els diputats; el sergent major, el mestre de camp, i els ajudants, el sergent major, amb aprovació del mestre de camp. Igualment, els capitans els nomenava el mestre de camp, i la resta de l’oficialitat (alferis, sergent, caps d’esquadra), el capità, amb aprovació del mestre de camp. Havia de triar-se d’entre els cavallers de la noblesa del país o, en tot cas, d’entre persones amb experiència militar[31]. Al final, el document que presentava el projecte establia un càrrec de mestre de camp general en favor de **La Mothe** i cometia al mariscal de **Brézé** la facultat d’elegir els mestres de camp. Aquesta seria la modificació final que permetria **Richelieu** un control absolut sobre el Batalló[32], tot desatenent la proposta de formació de ternes per a l’elecció dels diferents càrrecs, prèvia presentació dels memorials de serveis dels aspirants[33].

La llista dels militars triats per a l’alta oficialitat del Batalló corrobora la voluntat de les autoritats de dotar-lo de gent noble i experimentada alhora. El càrrec de comissari general de la cavalleria fou per **Josep d’Ardena** i les capitànies per: **Gaspar de Llupià**, **Josep de Caramany**, fra **Enric Joan**, **Manuel d’Aux**, **Salvador Batlle Flassà** i **Francesc Borrell**, tots ells amb experiència de combat adquirida al front del nord (**Llupià**, **Caramany**, **Aux**, **Batlle**) o inclús a Montjuïc (**Ardena**, **Joan**, **Borrell**). Quant a la infanteria, els mestres de camp foren: **Josep Çacosta**, **Jaume d’Erill** i **Lluís de Rajadell**, i els seus sergents majors: **Josep Tort**, **Josep d’Arles** i **Josep de Çaportella**, respectivament.

A l’oficialitat se li exigia un període de servei triennal, però als soldats no. Servien mentre la seva universitat els pagués. Almenys una campanya, deu dies passada la qual podien donar-se de baixa bo i cercant un substitut. D’aquesta manera, la companyia sempre romania completa. Als soldats i oficials del Batalló se’ls reconeixia estar sota el fur militar i restaven exempts d’allotjar tropes en les seves propietats. Tampoc tenien

obligació d'haver d'acudir al sometent. Per a més endavant, estava previst suplicar al rei per tal que els serveis prestats en el Batalló comptessin "com a fets debaix sas banderas...", circumstància que els obriria el camí a rebre les acostumades mercès amb les quals el sobirà recompensava serveis extraordinaris. La resolució també preveia que havien de ser allotjats per la població civil, això sí, sempre d'acord amb les condicions que estipulaven les Constitucions del país.

Retribucions

La resolució dels braços de 27 de maig de 1641 també adjuntava una proposta de salari als militars, ajustat a cada càrrec i cos militar, que curiosament va sofrir molt poques modificacions. Era d'acord amb el següent quadre[34].

Infanteria			Cavalleria		
Graduació	Sou	Suma	Graduació	Sou	Suma
Mestres de camp (4)	75	300	Comissari general (1)	100	100
Sergents majors (4)	50	200	Capitans (8)	50	400
Ajudants dels s.m. (8)	15	120	Capellà (1)	15	15
Capitans (36)	25	880	Tinents (8)	30	240
Capellans (4)	10	40	Furriers (8)	15	120
Alferis de mestre camp (4)	20	80	Soldats (480)	12**	5.760
Alferis (36)	12	432			
Sergents (80)	9**	720			
Caps d'esquadra (160)	7'5**	1.020			
Tambors					
--majors (4)	6**	24			
--atambors (40)	4**	160			
Soldats (4.840)					
--Mosqueters (1.613)	6**	9.678			
--Piquers i arcabussers (3.227)	4'5**	14.521			
Total.....		24.179'5	Total.....		6.683
Totals.....					35.038'5

* Les quantitats són en lliures; ** Més el pa de munició.

La resolució ja assenyala que hi faltava comptabilitzar els emoluments del veedor, del pagador i del proveïdor, que s'elevarien a les 40 lliures per a cada un, i una rectificació posterior de la resolució, advertia que no s'hi havia comptat els càrrecs de governador d'armes i d'auditor general.

Val a dir que en el seu capítol setzè prohibia a cap universitat donar major salari als seus soldats. Explicava que era per tallar “*los abusos hi ha haguts de donar entrades y sous immoderats...*” [35]. En realitat allò que es volia evitar era la competència deslleial de les grans universitats (envers de les més petites i amb menys recursos), que acaparaven l’interés principal dels reclutes i llevaven millor i més ràpid.

La Junta del Batalló

A mitjan setembre de 1641 el punt quinzè dels pactes convinguts entre els braços de Catalunya i els agents francesos, i aprovats per **Lluís I**, estipulava la supressió i prohibició de les convocatòries de sometent general, host i cavalcada i *Princeps Namquae*, i l’obligació de servir amb un Batalló de 5.000 homes i 500 cavalls, pagats, armats i municionats [36]. En aquests termes, el 12 d’octubre següent els braços creaven una junta a la qual cometeren l’assumpte del Batalló, que s’integraria de 13 membres, quatre de cada estament més un representant de la ciutat de Barcelona, i convocava la formació de 5.000 soldats de a peu i 500 de a cavall que serien pagats, armats i municionats a costa del Principat [37]. Som del parer que aquesta primera junta, no s’ha de confondre amb la que més tard seria coneguda com la Junta del Batalló, orga suprem decisor en tot allò referent al Batalló. La Junta de Braços, escometé el tema, el perfilà i en polí un primer projecte, que presentà als diferents organismes i institucions, suposem que fins que la Junta del Batalló pròpiament dita, li prengué el relleu.

Ho creiem així, perquè la primera vegada que algú posa sobre la taula la conveniència de crear una junta suprema de caire autònom relativa al Batalló, va ser el desembre de 1641, i la iniciativa la van tenir els consellers de Barcelona [38]. En el seu dictamen, el Consell de Cent, abans de comentar les observacions que feia a cada punt del document de treball, advocava per inserir a la primera resolució del mes de maig l’erecció d’una “*junta peculiar y concell, que ha de constar de tretse personas; las nou nomenadores per los senyors Diputats y Oydors, ço és tres de cada estament dels que entran en braços en la casa de la Diputació; y los restants quatre [...] degan ésser nomenades per los senyors concellers d’esta ciutat de Bar[celon]a y aprobades per lo savi Consell de Cent*”. També establí un quòrum de tres quartes parts (el 75%) d’assistència per a les deliberacions i, el que era més important, la dotava d’autèntica autonomia (“*poder ple e universal independenment...*”). Els seus membres tenien l’obligació d’assistir a les sessions, jurar el càrrec i oir sentència d’excomunicació.

Comprovem que la rectificació del mateix mes de desembre de 1641, recull el text,

paraula per paraula[39]. Finalment, en l'ajustament final de 14 de gener de 1642, els consellers ponderaven que “A la qual junta se done ple poder en tot lo tocant a dit batalló, dependents y emergents [...] Y també tinga poder per anomenar los officials que ls aparexeran més convenients per son servey”. La seu de la Junta del Batalló rauria “en un aposiento de la casa de la Deputació” i tindria facultada la capacitat per a la provissió dels oficials militars “fins ha capitans inclusive”, sense fer ternes, però en canvi si per examinar acuradament els memorials de serveis que presentessin els aspirants. L'oficialitat per sota de capità, l'escollien aquests, però la Junta del Batalló se'n reservava l'aprovació final[40].

Així, la Junta del Batalló va ser creada formalment el 16 de gener de 1642, data en què la Junta de Braços en nomenava els membres[41]: dos presidents, cinc vocals de l'estament eclesiàstic, cinc més del militar, quatre del reial i quatre més del Consell de Cent, d'acord amb el següent quadre:

Càrrec / Procedència	Noms i cognoms
President	Bernat de Cardona , ardiaca major de Girona, diputat Galceran Nebot , conseller en cap de Barcelona
Vocals de l'estament eclesiàstic	Jaume Corts , ardiaca de Santa Maria de Barcelona Francesc Pla , canonge de Girona Francesc Puig , canonge de Tortosa Francesc de Montpalau , monjo a Ripoll Francesc de Miquel , cavaller de Sant Joan
Vocals de l'estament militar	Domingo Moradell , protector del braç militar Pedro d'Aimeric de Cruïlles Ramon de Guimerà , senyor de Ciutadilla Francesc Puiggener Felip de Boixadors
Vocals de l'estament reial	Josep Ximénes y Montrodon , síndic de Lleida Anton Martí , síndic de Girona Joan Bonaventura , síndic de Vic Dr. Joan Baptista Borniach , síndic de Balaguer
Vocals del Consell de Cent	Dr. Jacint Fàbregues , ciutadà honrat de Barcelona Jaume Pi , mercader Bernat Sembordat , adroguer Miquel Oliveres , argenter

Hauríem de reconstruir les trajectòries biogràfiques dels seus membres per a emetre'n una anàlisi encertada. Tot i aquesta mancança, observem alguns punts interessants. La presidència es compartia entre la Diputació i el Consell de Cent. Dins de l'estament eclesiàstic reconeixem al canonge tortosí **Francesc Puig**, síndic del Capítol, amic íntim de **Pau Claris**, ambaixador a Madrid fins el 1639 i partícep actiu del procés revolucionari de

1640[42]. Del militar, destaca el donzell **Domingo Moradell de Falcó**, sergent major de la Coronela de Barcelona, endurit com a militar a la campanya de Salses, a la batalla de Montjuïc i al posterior setge de Lleida, i fou l'autor dels *Preludis militars*, un dels pocs tractats militars catalans de l'època[43]; **Ramon de Guimerà**, plenipotenciari dels diputats que el 1640 subscriuí el pacte de Ceret i fou, juntament amb **Josep de Margarit**, un dels líders d'aquella revolució[44]; **Francesc de Puiggener**, a qui l'octubre de 1652 veurem encapçalar les negociacions de capitulació de Barcelona[45]. De la resta, ultra no sonar-nos cap nom, sí que ens fixem en els oficis: mercaders, adroguers i argenters, ocupacions directament vinculades a la logística de proveïment militar.

Aquesta primera junta, nomenada formalment, amb cerimònies de jurament i de sentència d'excomunicació celebrades amb les acostumades solemnitats, degué finir als dos mesos, per tal com sabem d'una nova creació (modificació, remodelació o reelecció?) de la Junta del Batalló el primer dia de març de 1642[46]. Foren nomenats nous presidents: **Francesc de Tamarit** i **Joan Pere Fontanella**, que aleshores ocupaven els respectius càrrecs, abans esmentats, de diputat (militar) i de conseller en cap de Barcelona.

Finançament. La "taxa del Batalló"

Cost total

Mantenir de manera permanent 5.500 homes, era una despesa a la qual els catalans mai no s'havien avesat. De fet, quan a les Corts de 1626 el comte-duc d'**Olivares** els va proposar el manteniment de 14.000 homes dins de la *Unión de Armas*, ho van refusar amb tanta convicció que el soli curial es va trencar i aquelles Corts generals quedaren inconcluses.

Els diputats van fixar salaris per al mosqueter (6 lliures al mes), el piquer, l'arcabusser (4 lliures) i el soldat de cavalleria (12 lliures més pa de munició) i amb el còmput de les percepcions de l'oficialitat i demés despesa n'estimaven un cost aproximat que acabà fixant-se en les 45.000 lliures[47]. Serien 540.000 lliures anuals, en un país que pagava menys de la tercera part en impostos (la bolla que recaptava la Diputació del General venien a ser unes 160.000 lliures cada exercici). Amb el temps i la pèrdua progressiva del control sobre bona part del territori, el cost del Batalló acabà davallant més de la meitat, vers les 200.000 lliures anuals[48].

Impost de caràcter universal

Si els catalans volien el seu propi exèrcit, l'havien de pagar. La única manera d'aconseguir-ho era tallant la població amb un impost directe, la taxa del Batalló, que entraria en vigor per resolució de la Junta de Guerra en consonància amb allò deliberat i manat pels braços el 20 de desembre de 1641, i fins a les pròximes Corts generals[49]. Un impost de tall universal, ja que hi havien de contribuir els tres braços, encara que no per igual: el reial (les universitats) havien de pagar la taxa de guerra exclusiva per al manteniment del Batalló, i al militar i a l'eclesiàstic se'ls gravarien els censals que tenien.

Val a dir que el grau de conscienciació de la societat catalana sobre les raons d'aquella guerra, era força alt. Ho demostra la participació de tots els estaments en la contribució a la taxa del Batalló, una taxa admesa, sentida en tot cas, però mai no qüestionada, almenys obertament. Aquesta universalització impositiva assentà precedents en la mentalitat fiscal del poble, de manera que els comuns no deixaren d'aspirar a un repartiment més equitatiu de la despesa de guerra general (alotjaments, bagatges, lleves). J. OLIVARES, afirma que va ser després de 1653, quan deixà d'existir la taxa del Batalló, quan va créixer extraordinàriament la conflictivitat entre l'estament reial i l'eclesiàstic i militar, per raó que, suprimida la taxa, tornaven a ser aquests dos últims els privilegiats[50].

Contribució dels eclesiàstics

Els eclesiàstics, a més estaven obligats a aportar donatius ocasionals[51]. De mitjan juliol de 1641 és un decret imprès de l'abat de Galligans, llavors president de la Diputació del General, relatiu a l'aportació del braç eclesiàstic al finançament del Batalló, fixada en 30.000 lliures[52].

L'agost de 1642 s'assenyalava a l'Orde de Sant Joan l'obligació de contribuir al Batalló. D'acord amb el nombre i distribució de frares i comandes, se li fixà una quota i es nomenà **Diego de Boixadors** exactor de l'impost. Els santjoanistes van resistir-se a contribuir i el febrer de 1650 se'ls reclamaven 10.000 lliures i llavors enviaven dos delegats a la Junta del Batalló per explicar que no cobraven cap renda de les comandes i que, per tant, no disposaven de diners[53].

En un memorial de 1643 el monestir de Poblet es lamentava de la crítica situació econòmica per la qual travessava i, entre d'altres coses, es queixava d'haver de cotitzar la taxa del Batalló[54].

Contribució de la Noblesa

Tampoc l'estament militar es lliurava de contribuir al finançament del Batalló. Més encara, els seus membres semblaven força conscienciats que calia fer-ho per la pàtria. J.OLIVARES recull un grapat de casos que ho demostren: la vídua de **Francesc de Sarriera**, de Torroella de Montgrí; **Joan de Margarit Almar**, de la Bisbal d'Empordà; **Jeroni Sunyer Traver**, de Ceret; **Josep de Clariana de Seva**, castlà de Plegamans; **Francesc Pasqualet Casademont**, CHB; **Francesc Joan Nin**, terratinent de la Pobla de Montornès, o **Lluís Amill**, CHB, que ho era de Piera. Tots ells tenien el comú denominador d'estar exempts de contribucions locals per la seva condició militar, privilegi que defensaven aferrissadament, però que no els impedia admetre que contribuïen complidament amb la taxa del Batalló. **Francesc Pasqualet**, es negava a contribuir per les seves propietats a Usall, però admetia que estava al dia en el pagament dels talls per a la taxa del Batalló[55].

Contribució de les universitats

Si recapitem les aportacions expressades anteriorment, ens adonem que a l'estament reial representat en les universitats, se li carregaven dues terceres parts de la despesa mensual de les 45.000 lliures del Batalló.

Institució	Estament	Aportació (en lliures)		(% de 45.000 ll.)
		Anual	Mensual	
Diputació del General	Reial	[96.000]	8.000	17'77%
Consell de Cent	Reial	60.000	5.000	11'11%
Braç Eclesiàstic	Eclesiàstic	30.000	2.500	5'55%
Braç Militar	Militar	-	-	-
Total.....		[186.000]	15.000	33'33%

L'impacte a les poblacions de la imposició de la taxa del Batalló, va ser lògicament molt negatiu, atès que la majoria ja havien fet fallida o es trobaven enormement endeutades (i sobrecarregades de censals) pels donatius a la monarquia, l'esforç de Salses i aquell any i mig de guerra oberta contra Castella[56]. L'increment fiscal es va fer notar. Nosaltres l'estimem, aproximadament, en un 200%, o sigui, que es devia passar a pagar el doble en impostos que abans de la guerra. Un informe de 1642 del Consell d'Estat exposava que l'impost del Batalló pujava a 4 rals mensuals per foc, i que els pagesos es queixaven "que

trabajos por trabajos mejor era pasarlos por su Rey [...] que ellos no quieren pagar que antes dexarán sus casas y no se atrevan a apretarles mucho..." [57].

A la rectificació de desembre de 1641, la ciutat de Barcelona oferia 60.000 lliures anuals pagaderes a parts iguales de 5.000 lliures cada mes[58]. Assumia, així, el 10% del cost. Girona cotitzava pel manteniment de 50 soldats, a 8 sous mensuals per foc, i li sortia per 4.800 lliures anuals. Per tal de tallar la població el mateix Consell i no la Diputació, van oferir 1.200 lliures més, amb la qual cosa la quota anual va quedar en 6.000 lliures[59]. J.VIDAL ens parla dels casos de Sitges, Santa Oliva i Vallbona d'Anoia (El Penedès)[60]. J.OLIVARES ens explica com per causa d'haver de cotitzar la taxa del Batalló es van extremar mesures i el comú de Sant Vicenç de Gualba hagué de pledejar contra **Ignasi de Cardona d'Erill** per l'arrendament de la fleca i la taverna[61]. Al Rosselló la taxa també va causar estralls[62]. Són un grapat de casos, escassos en nombre, però força eloqüents.

Ja el 1651, eren els mateixos diputats els que, disconformes amb la política contributiva de la Junta del Batalló i conscients de l'anorreament general de les poblacions, s'hi oposaren i per manament seu es publicà un *Sumari discurs ahont se prova ésser inexigible y nociva a la utilitat pública, la forma que avuy se observa pera la contribució del batalló....* L'escrit plantejava propostes raonables per tal d'alleugerir la pressió fiscal asfixiant sobre les universitats. Dos anys més tard desapareixia la taxa i desapareixia el Batalló[63].

Formació efectiva i desercions

El sistema de mobilització del Batalló requeia sobre les universitats, les quals havien de tenir preparats els homes llevats. El territori sota domini francès havia estat dividit en districtes, i aquests, assignats a cada mestre de camp, els quals sabien el nombre de soldats que tenien assignats i comptaven amb un llistat de les poblacions per on havien de passar a recollir-los. Llavors, distribuïen llistat i districte entre els seus capitans i oficials, que eren els que efectivament s'hi arribaven[64].

Superposar un sistema de recaptació fiscal paral·lel i mentalitzar la població que havia de contribuir al manteniment del Batalló, no va ser fàcil. I sense els diners, no es podien assolir els homes. A mitjan març de 1642 el Batalló s'anava formant encara, de manera que a finals d'abril, la seva meitat podia assistir al costat de les tropes franceses a l'expugnació de Tortosa[65].

La reduïda paga que cobraven la majoria dels soldats del Batalló (a penes 2'5 sous diaris, quan als empresonats se'ls daven 2 per la seva mínima subsistència diària[66]) no era

precisament cap al liciet per fer-hi carrera. En paraules de V.ESTANYOL, “*el sou d’un soldat no era dels més baixos, sinó el més baix de tots, cosa que certament conduïa a un manifest rebuig a allistar-se*”. Cal afegir dues coses més. La resolució obria les portes de bat a bat a la conscripció, o sigui, l’allistament de desocupats (“*vagamundos y gent inquieta y perniciosa...*” [67]), els quals podien escollir entre el Batalló o passar-se els pròxims cinc anys remant encadenats al banc d’una galera reial francesa. D’altra banda, els soldats allistats només cobraven quan, a temps parcial, es convocava el Batalló, ja que un cop disgregat aquest, cesava el pagament de salaris [68]. Tot plegat, no resultava un estimul gaire galdós. Així, eren molts els que desertaren o ja no acudien a noves convocatòries. El 10 de maig de 1644 el nunci **Condotti** informava que alguns dels soldats del Batalló “*disgustados*”, s’havia passat als hispànics [69].

Després del terrible setge d’Àger l’octubre de 1644, el Batalló només comptava amb uns 300 homes, circumstància que arrencà al visitador **Pèire de Marca** el cínic comentari de que era com si en aquella guerra els catalans es limitessin a ser simples espectadors. Les autoritats s’hi van posar i a mitjan gener de 1645 ja comptava amb 500 cavalls i se’l destinava a les campanyes militars d’aquell any juntament amb l’exèrcit francès. Les instruccions de la cancelleria reial gala per al nou virrei comte d’**Harcourt** eren les de restaurar els efectius del Batalló, procurar que es composés de bons soldats i que estigués sempre en bon estat. Després de la campanya de 1645, aquests efectius van tornar a disgregar-se, de manera que **Harcourt** hagué de pressionar al Consell de Cent; tornava a passar el mateix el febrer de 1647, quan **Condè** agafava el relleu d’**Harcourt** (i en aquesta ocasió **Marca** acusà els diputats de resistir-s’hi) [70].

Amb **Condè**, l’any 1647, arribaren les rebaixes. París veïé que no se’n sortiria i optà per reduir el contingent del Batalló a només 2.000 homes i 500 cavalls [71]. El juny d’aquell any, la ciutat de Girona només va poder aportar 25 soldats, i això donant-los de sou dues lliures al mes (la meitat del sou més petit a l’inici), però tres d’entrada. Amb posterioritat la quota inicial de la ciutat de Girona, 6.000 lliures anuals, quedaria reduïda a 1.200, mostra prou evident de la decadència del sistema de mobilització [72]. Com més avençava la guerra, més empitjorava la situació, més descurança hi havia i més es pervertia el sistema. El febrer de 1649 el governador del Principat reclamava la taxa del Batalló a l’Orde de Sant Joan “*perquè no s podia pagar la gent y els soldats feyen menaces de violències*” [73]. L’any 1651, segons el Dr. LLUÍS DE VALENCIÀ, el Batalló només comptava amb un miler d’efectius, als quals, a més, se’ls devien “*moltas pagas*”, i segons els registres de la Junta del Batalló hi havia inflació d’oficials respecte de soldats, fenomen que no resulta estrany si pensem que, segons el moment i les circumstàncies, qualsevol

cavaller o gaudí que reclutés i armés només que fossin tres o quatre fadrins, era investit com a cap, capità o alferis[74].

Accions operatives

La primera actuació documentada que tenim del Batalló va ser en el setge de Tortosa de 1642[75]. De Tarragona estant, un cronista de l'exèrcit hispànic comentava que les tropes franceses de Lleida baixaren "a juntarse con él y la mitad del batallón que a formado Barcelona"[76]. L'any següent, prengué part en la campanya contra la Ribagorça, en el decurs de la qual els soldats capturaren al capellà-miquelet **Miquel Barbaroja**[77].

A la campanya de 1644 es produí un daltabaix. Els millors soldats del Batalló van caure en defensa d'Àger, a finals d'octubre, en un setge que es va caracteritzar per la seva violència[78].

Efectivament, ens explica P.CRISTÒFOL que el setge s'inicià els primers dies del mes i que la plaça la defensaven **Jaume d'Erill** i **Josep Sacosta**, amb 300 homes, i assessorats pel cavaller d'**Austrain**. Davant de la

impossibilitat de minar la muralla i havent rebutjat l'oferiment de perdó, els hispànics aguantaren les contínues i contundents sortides dels defensors catalans, que els causaren centenars de baixes, però que també desagnaren els seus efectius. El 20 d'octubre es va

Piquero de la infantería de Luis XIV en actitud de defensa contra un enemigo (Facsimile)

Piquer francès de mitjan segle XVII. El veiem fer servir el peu dret de topall, mentre sosté la pica amb la mà esquerra i amb l'altre empenya l'espasa.

[LOSTELNEAU. *Le Maréchal de Bataille, contenant le maniment des armes, les evolutions, plusieurs bataillons, tant contre l'infanterie que contre la cavalerie....* Paris: Étienne Mignon, par Antoine Somerville, 1647]

malmetre la cisterna d'aigua i després de cinc dies sense poder beure aigua, els defensors s'hagueren de retre a discreció[79].

Amb l'accés al virregnat del comte d'**Harcourt**, el Batalló reposà efectius i es revitalitzà, de manera que en la campanya de 1645, feta al costat dels regulars francesos, va tenir una actuació força destacada. El mes de maig, rebé elogis pel seu comportament en la presa de Camarasa. Al cap d'un mes, 50 dels seus soldats protagonitzaven una arriscada missió en travessar el Segre en un pont de cordes, durant les operacions per al control de la ribera d'aquell riu. A la batalla de Llorens, dos regiments del Batalló foren destinats al castell de Camarasa per guardar la rereguarda de l'exèrcit francès; 100 mosqueters catalans guardaren una de les vores del riu davant de Llorens i se les van tenir amb les tropes enemigues en retirada. Poc després, pot ser ja al mes de juliol, 100 homes del Batalló governats pel sergent major **Gabriel Puig**, van defensar Vilanova de les Avellanès, tancats dins de l'església, i ho van fer amb tant de valor i fermesa que els 600 soldats hispànics que els atacaven s'hagueren de retirar sense haver aconseguit el seu objectiu[80].

Si la campanya de 1645 fou dura, més ho va ser la de l'any següent. Caigué Tèrmens en mans del general **Gregorio Brito**, governador de Lleida, i quan els francesos assetjaren Lleida, per tal de no alimentar més boques que les necessàries, **Brito** alliberà els presoners catalans del Batalló. Mentre sortien els veia caminar i els retreia: "*¡Andad rebeldes a servir vuestro Rey de Francia!*" [81]. En aquell violent setge, el Batalló també va intervenir, concretament al cruent combat de Vilanoveta, on morí o resultà ferida bona part de l'oficialitat: **Jeroni de Tamarit**, **Josep d'Ardena**, i els capitans **Nicolau**, **Sentís**, **Mostarós** i **Prunés**[82].

A partir de 1648 comença la davallada catalanofrancesa, però encara veiem els soldats del Batalló lluitant ací i allà. L'abril de 1648 el capità **Francisco** i 80 soldats del Batalló expugnaren el castell de Sapeira per encàrrec personal del virrei **Mazarino**. Efectuaren fins a quatre assalts continuats i després d'estar-s'hi lluitant tota la nit, aconseguiren obrir bretxa, amb la qual cosa van forçar els defensors a retirar-se a la torre d'homenatge[83]. A mitjan octubre de 1649, quan l'ofensiva de **Juan de Garay** arribava fins a Sitges, van ser una vuitantena de soldats del Batalló els que hi van resistir fins al final[84]. En fi, no cal dir que també assistiren als darrers moments de la caiguda final de Barcelona. Almenys sabem que a mitjan març de 1652 **La Mothe** comptava per al socor que preparava de la capital, entre d'altres tropes, amb uns "*1.000 catalanes del batallón, gente vieja...*" [85].

Conclusions

L'oficialitat del Batalló va constituir l'organització que, juntament amb l'Audiència i el Consell de Cent, va restar més temps lleial a **Lluís I**[86]. Al cap i a la fi, el Batalló havia estat creat a instàncies dels francesos, perquè compartís amb el seu exèrcit regular les acostumades quotes de sang i de diner que exigeix tota guerra. L'ensorrament del projecte no es va deure més a l'evolució negativa de la contesa que a la proverbial manca d'assistència dels catalans a qualsevol mena d'organització militar obligatòria mínimament disciplinada (i econòmicament costosa). Una població catalana que podia arribar ben bé al mig milió d'habitants i que, per tant, almenys des d'un punt de vista numèric, hauria d'haver estat capaç de proveir sense gaire dificultat una massa anual d'uns 10 o 12.000 soldats fixos, doncs aquesta xifra de mobilització no exigia una taxa de sostracció major que la de 1/10, força normal en tots els països[87]. Hi van mancar, com hem dit al principi, una mentalitat moderna de Cultura Militar i, sobretot, també de Cultura Fiscal. El nervi de la guerra eren (i són) els diners i els catalans no semblaven disposats a sacrificar ni vides ni hisendes.

Es nota a faltar l'absència d'efectius de l'artilleria. Sense un cos d'artilleria mínimament arregladet, el Batalló mai no es constituïria plenament com un exèrcit i no passaria de ser un mer complement militar del francès. Els francesos ho sabien i, al contrari dels esforços esmerçats per reclamar més lleves i diners, mai no van mostrar-ne cap per ajudar els catalans a crear la seva pròpia arma d'artilleria (una xarxa de foneries, un cos d'artillers ben entrenats, acadèmies militars on ensenyessin la tècnica), clau per a la resolució dels setges en un època en què els setges decidien les guerres.

Hem volgut titular el present article encapçalant-lo amb un vague "Notes sobre...", perquè creiem que del tema no està pas tot dit i que dóna més de sí. Ens agradaria pensar que hem aportat una proposta útil a tall de canyamàs sobre el qual posteriors estudis puguin anar completant buids, cobrint omissions i omplenent llacunes, doncs encara hi ha molt a fer. L'Arxiu de la Corona d'Aragó, en la seva secció de Generalitat, conté les actes de la Junta del Batalló, que aquí ni hem tocat. També la comptabilitat del Batalló, cabdal per apuntalar el capítol del finançament i copsar l'elevat cost que va suposar a les universitats catalanes. Un curós buidatge de les actes de la Diputació del General, del Consell de Cent i, tal volta, dels consells de les principals localitats del país (Tarragona, Lleida, Girona, Manresa, Puigcerdà, Tortosa, Vic) aportaria igualment no poques dades sobre diverses qüestions relatives als soldats llevats per al Batalló. S'imposa, així mateix, una reconstrucció biogràfica dels protagonistes, per aclarir la

trajectòria que van tenir els seus militars. En definitiva, se'n podria fer ben bé una monografia, expectativa que desitgem, i al costat de la qual, no ens queda més remei que admetre que el nostre article ens sembla més modest que mai.

NOTES

[1] Vegeu FLORENSA I SOLER, NÚRIA; MANEL GÜELL. 'Pro Deo, pro rege et pro patria'. *La revolució catalana i la campanya militar de 1640 a les terres de Tarragona*. Barcelona: Fundació Salvador Vives Casajuana / Òmnium, 2005, p. 89-90 i GÜELL, MANEL. "Princeps Namquae versus Sometent general. Una reflexió". *A Carn!* [En línia -pdf-], Setembre 2008, núm. 8, 4-8. Disponible a: www.acarn.cat.

[2] FLORENSA-GÜELL. 'Pro Deo...', p. 253-254. També ESTANYOL BARDERA, VICENÇ. *El pactisme en guerra (L'organització militar catalana als inicis de la guerra de Separació, 1640-1642)*. Barcelona: Fundació Salvador Vives Casajuana, 1999, p. 53-55. Per aquest període de la Revolució de 1640 són interessants les memòries del seu principal protagonista francès, DU PLESSIS-BESANÇON, BERNARD. *Mémoires de... Publiés pour la Société de l'histoire de France et accompagnés de correspondances et de documents inédits. Par le Comte Horric de Beaucaire*. París: Librairie Renouard; H. Laurens, successeur, 1892, p. 27 i 30-31.

[3] Vegeu GÜELL, MANEL. *El setge de Tarragona de 1641*. Tarragona: Arola, 2003.

[4] GÜELL. *El setge...*, p. 35-38.

[5] *Dietaris de la Generalitat de Catalunya. 1411-1714. V. Anys 1623 a 1644*. Barcelona: Generalitat de Catalunya. Departament de la Presidència, 1999 [= DGC, v], p. 1.177-1.179. Hi ha uns Apuntaments fets per

la Junta del Batalló als molt ilustres senyors Deputats del General de Catalunya, llegits en los braços generals tinguts en la casa de la Diputació a 12 de octubre de 1641 (Biblioteca de Catalunya [= BC], Reserva, F. Bons, núm. 118).

[6] DGC, v, 1.989-1.991.

[7] BUSQUETS DALMAU, JOAN. *La Catalunya del barroc vista des de Girona. La crònica de Jeroni de Real (1626-1683)*. II. Barcelona: Abadia de Montserrat, 1994 (Biblioteca Abat Oliba; 140), II, 151-158.

[8] DGC, v, 1.997-2.000.

[9] DGC, v, 2.016-2.020.

[10] DGC, v, 2.020-2.021.

[11] DGC, v, 2.022-2.023.

[12] DGC, v, 1.202.

[13] DGC, v, 1.989-1.991 i ESTANYOL. *El pactisme...*, p. 57.

[14] DGC, v, 1.202 i 1.210.

[15] DGC, v, 1.214.

[16] "pugan [...] compellir a servir en ell a tots los vagamundos y gent inquieta y perniciososa, sota pena que si recusaran fer-o seran presos...". DGC, v, 1.998. Vegeu igualment com ho tracta SALES, NÚRIA. *Els segles de la decadència*. s. XVI-XVIII. IV. VILAR, PIERRE (Dir.). *Història de Catalunya*. Barcelona: Edicions 62, 1989, p. 353.

[17] DGC, v, 1.995-1996, 1989 i 1.997-1.999.

[18] DGC, v, 1.214, 1.217, 1.223 i 1.224.

[19] DGC, v, 1.222 i 1.227.

[20] DGC, v, 1.232-1.234.

[21] DGC, v, 1.235 i 1.251.

[22] DGC, v, 1.989 i 1.997. "Lo

que fa més força en esta part és lo bon assiento y resolució que s pendrà y donarà per a què dit batalló, dende principi, pugà tenir un bon stat y permanència, que és lo que principalment se deu attendre en sa erecció"

("Apuntaments del savi Consell de Cent en matèria del batalló", de desembre de 1641 (DGC, v, 2.016).

[23] L'organització del Batalló consta explicitat a: Arxiu de la Corona d'Aragó [= ACA], *Generalitat, Deliberacions, 1641-1643, N-197*. Ho extracten o sintetitzen: BUSQUETS. *La Catalunya...*, II, 151-158; *Dietari de l'Antich Consell Barceloní: Manual de Novells Arditos (Dietari)*, publicats per Frederich Schwartz i Luna i Francesch Carreras i Candi, Barcelona, 1892-1975, XII, p. 372-331 i ESTANYOL. *El pactisme...*, p. 58-62.

[24] DGC, v, 1.989 i BUSQUETS. *La Catalunya...*, II, 153.

[25] DGC, v, 1.231.

[26] DGC, v, 1.997 i ESTANYOL. *El pactisme...*, p. 59.

[27] Vegeu GÜELL, MANEL. "Aproximació a la resistència fiscal dels municipis catalans a la vetlla de la revolta dels Segadors. L'impost de fortificacions de 1639". dins: *Actes. III Congrés Internacional d'Història Local de Catalunya*. Barcelona: L'Avenç, 1996, 241-256.

[28] DGC, v, 1.998. Més de 25 i menys de 50, segons J.REAL. BUSQUETS. *La Catalunya...*, II, 153.

[29] BUSQUETS. *La Catalunya...*

II, 153.

[30] ACA, *Generalitat*, Deliberacions, N-197, document inserit entre els f. 21 i 22. Vegeu V.ESTANYOL. *El pactisme...*, p. 215, que el reproduïx.

[31] BUSQUETS. *La Catalunya...*, II, 153.

[32] ESTANYOL. *El pactisme...*, p. 59.

[33] ESTANYOL. *El pactisme...*, p. 216.

[34] ACA, *Generalitat*, Deliberacions; N-197, f. 329-330. Cfr. BUSQUETS. *La Catalunya...*, II, 155-156, que presenta una relació similar llevat d'alguns punts (assigna 70 ll. als mestres de camp i no 75; omet els alferis de mestre de camp; suma 900 ll. i no 880 en el sou dels 36 capitans; omet els tambors majors i trastoca les xifres dels soldats rasos. El total que dóna és lleugerament inferior: 29.743 ll.

[35] ACA, *Generalitat*, Deliberacions, N-197, f. 329.

[36] SANABRE, JOSEP. *La acción de Francia en Cataluña en la pugna por la hegemonía de Europa (1640-1659)*. Barcelona: Real Academia de Buenas Letras, 1956, p. 651 (Apèndix XV).

[37] ACA, *Generalitat*, Dietari, 1641, f. 89 i SOLÉ I SABATÉ, JOSEP MARIA (ed.). *Història de la Generalitat de Catalunya i dels seus presidents*. II. 1518-1714.

Barcelona: Generalitat de Catalunya / Enciclopèdia Catalana, 2003, II, p. 221.

[38] "Apuntaments del savi Consell de Cent en matèria del Batalló". DGC, v, 2.016.

[39] ACA, *Generalitat*, Deliberacions, N-197.

[40] DGC, v, 2.022-2.023.

[41] DGC, v, 1.234.

[42] MUÑOZ I SEBASTIÀ, JOAN HILARI; ROVIRA I GÓMEZ, SALVADOR-J. *Revolta i contrarevolta a Tortosa (1640)*. Tortosa: Dertosa, 1997, p. 99-100

n.18.

[43] Vegeu: [GÜELL, MANEL]: "L'Espasa i la ploma: Els Preludis Militars de Domingo de Moradell". *A Carn!* [En línia] Maig de 2007, núm. 4, p. 30-32. Disponible a: www.acarn.cat

[44] SERRA, EVA. "Els Guimerà, una noblesa de la terra". *Recerques*, 23 (1990 = Homenatge a Pierre Vilar) 9-36.

[45] MUÑOZ GONZÁLEZ, ANTONI - JOAN CATÀ I TUR. "Setge o capitulació de Barcelona el 1652". *Barcelona. Quaderns d'Història*, 5 (2001) 231-247, p. 243.

[46] ESTANYOL. *El pactisme...*, p. 41-43 i 56-64, i BUSQUETS. *La Catalunya...*, II, 156.

[47] ACA, *Generalitat*, Dietari, 1641, f. 89 i ESTANYOL. *El pactisme...*, p. 61 i 146-147.

[48] SERRA, EVA. "Per a una cronologia i interpretació de la crisi del segle XVII". Dins: DD.AA. *Terra, treball i propietat*. Barcelona: Crítica, 1986, p. 238; ESTANYOL. *El pactisme...*, p. 103 n.3.

[49] BUSQUETS. *La Catalunya...*, II, p. 152; OLIVARES I BERIÓ, JORDI. *Viles, pagesos i senyors a la Catalunya dels Àustria. Conflictivitat social i litigació a la Reial Audiència (1591-1662)*. Lleida: Pagès, 2000, p. 389.

[50] OLIVARES. *Viles...*, p. 390 i 391.

[51] ESTANYOL. *El pactisme...*, p. 62.

[52] ACA, *Generalitat*, Correspondència de sortida, N-860 (1644-1645), p. VII.

[53] MIRET Y SANS, JOAQUIM. "Els cavallers de Malta en la guerra de Separació de Catalunya (1640-1650)". *Estudis Universitaris Catalans*, III, MCMIX [1909] 1-20, p. 12 i 20.

[54] SANABRE, JOSEP. "Memorial del monestir de Poblet al primer ministre de França cardenal Mazarí, 1643".

Miscel·lània Populetana, Poblet, 1 (1966) 463-482.

[55] OLIVARES. *Viles...*, p. 390.

[56] Vegeu casos estudiats com els de Reus o Pira, GÜELL JUNKERT, MANEL. "Reus, vila oberta. Els primers anys de la guerra de Separació". *Manuscrits. Revista d'història moderna*, UAB, 30 (2012 = *Catalunya en una època d'entreguerres*) 15-54; GUAL I VILÀ, VALENTÍ. "Les misèries de la guerra. Pira, 1635-1670". *Aplec de treballs*, Centre d'Estudis de la Conca de Barberà, Montblanc, 18 (2000) 27-56. L'endeutament fiscal es traduí en una sobrecàrrega de censals: OLIVARES. *Viles...*, p. 389 n.60.

[57] Arxiu General de Simancas [= AGS], *Estado*, lligall 2.666.

[58] ESTANYOL. *El pactisme...*, p. 218-219.

[59] BUSQUETS. *La Catalunya...*, II, 174.

[60] VIDAL PLA, JORDI. "La Guerra dels Segadors al Penedès". Dins: ARNABAT, RAMON (a c.d.). *Els Moviments Socials al Penedès. Actes del II Seminari d'Història del Penedès*. Barcelona: Institut d'Estudis Penedesencs, 2001, 67-85, p. 82 n.57.

[61] OLIVARES. *Viles...*, p. 89 i 225.

[62] VEISSE, JAQUELINE. "Taxa del Batalló". *Nissaga*, Association Catalana de Généalogie, 32 (novembre de 2003) 8-9.

[63] VALENCIÀ XIMENIS, LLUÍS DE. *Sumari discurs ahont se prova ésser inexigible y nociua a la utilitat pública, la forma que avuy se observa pera la contribució del batalló y tenir poder la molt ilustre junta del batalló per a mudar-la. Expedient per a nova forma*. Barcelona: Lacavalleria, 1651 [BC, F.Bons. 5.658]. En parlen: SOLÉ. *Història de la Generalitat...*

II, p. 232; SERRA I PUIG, EVA; XAVIER TORRES I SANS (dir.). DD.AA. *Crisi institucional i canvi social. Segles XVI-XVII. Història, política, societat i cultura dels Països Catalans*. Barcelona: Enciclopèdia Catalana, 1997, p. 331. La desaparició de la taxa del Batalló a OLIVARES. *Viles...*, p. 391.

[64] ACA, *Generalitat*, Deliberacions, N-197, f. 328.

[65] *Diario de las guerras de Cataluña por los años 1640, 1641 y 42 [= Diario]*. Biblioteca Nacional de Espanya [= BNE], *Manuscritos*, núm. 2.337, f. 298v. i 328 v.

[66] Als inicis de setembre de 1641 es proposava a la Junta de Braços emprar els presoners de guerra castellans en treballs de fortificació, bo i donant-los un ral diari per al seu sustent. Hem d'entendre que és un mínim estipendi ajustat a la supervivència, donat que la mateixa notícia advertia de l'estalvi que suposava aquest ral en comparació amb els cinc sous (dos rals i mig) que cobraven els treballadors. DGC, v, 1.203.

[67] ACA, *Generalitat*, Deliberacions, N-197, f. 328.

[68] ESTANYOL. *El pactisme...*, p. 60 i BUSQUETS. *La Catalunya...*, II, 152.

[69] SANABRE. *La acción...*, p. 254.

[70] SANABRE. *La acción...*, p. 331, 298, 665 (apèndix XIX), 307, 371, 380 i 384.

[71] SANABRE. *La acción...*, p. 376.

[72] BUSQUETS. *La Catalunya...*, II, p. 230 i 394.

[73] MIRET. "Els cavallers...", p. 18.

[74] VALENCIÀ. *Sumari discurs...*, s/f.; SALES. *Els segles...*, p. 355-356.

[75] Cfr. ESTANYOL. *El pactisme...*, p. 63-64, que no

constata la primera activitat del Batalló fins el 1644.

[76] *Diario*, f. 328 v.

[77] *Copia de una carta que un capita ha enviat del nostre camp, a un cavaller desta Ciutat de Barcelona, donantli avis de tot lo contengut y en lo estat que està lo Comtat de Ribagorça, y las vilas que han cremadas, y saquejadas en dit Comtat, per orde del Excelentíssim Señor Mariscal de la Mota. Com son Calasans, Peralta de la Sal, y altres Vilas, y llochs*. Barcelona: Jaume Mathevat, 1643, f. 4 [reproduït a ETTINGHAUSEN, HENRY. *La guerra dels Segadors a través de la premsa de l'època*. IV. Barcelona: Curial, 1993, II, núm. 95, 681-685, p. 684].

[78] SANABRE. *La acción...*, p. 264.

[79] CRISTÒFOL ESCORSA, PERE. "Les preses d'Àger durant la guerra dels Segadors". A *Carn!* [En línia], Setembre de 2011, núm. 17, 16-21. Disponible a: www.acarn.cat, p. 17.

[80] *Relacio y bon succes de las armas francesas y catalanas en la presa de la Vila de Camarasa*. Barcelona: Gabriel Nogués, 1645, f. 3 [ETTINGHAUSEN, II, núm. 134, 911-913, p. 913]; *Relacio verdadera de tot lo que ha succehit al Exercit de sa Magestat en Catalunya y lo que ha passat al passar del Riu de Segre, y de Noguera Pallaresa governat per lo Serenissim Comte de Harcourt, Virey i General dels Exercits de sa Magestat en los presents Principat i Comtats. Se anyadeix la batalla donada a Llorenç a 21 de Juny 1645*. Barcelona: Pere Lacavalleria, 1645, f. 6 [ETTINGHAUSEN, II, núm. 142, 953-966, p. 959]; *Relacio de tot lo que ha passat en la batalla donada en lo pla de Llorens per lo Serenissim senyor Comte de Harcourt, Virrey y General dels Exercits, y Armadas de sa Magestat en Catalunya, als 22 de Juny 1645. Va lo memorial de tots*

los cabos que foren presos en dita batalla. Barcelona: Pere Lacavalleria, 1645, f. 2 i 6 [ETTINGHAUSEN, II, núm. 143, 967-980, p. 968 i 972]; *Relacio de lo que ha passat a nostre exercit governat per lo Serenissim senyor Comte de Harcourt, Virrey, y General dels Exercits, y Armadas de sa Magestat en Catalunya entre Lleyda y Balaguer fins 22 de Juliol 1645*. Barcelona: Pere Lacavalleria, 1645, f. 2 [ETTINGHAUSEN, II, núm. 145, 985-992, p. 986].

[81] *Segona relació verdadera del que há passat en la campanya de Lleida, desde 5 de Octubre, fins a 10 del corrent mes, dia per dia; escrita per un Oficial del Tercio de la present Ciutat de Barcelona, y ab altrás cosas notables*.

Barcelona: Pere Ioan Dexen, 1646 [ETTINGHAUSEN, II, núm. 164, 1.087-1.090, p. 1.087].

[82] SANABRE. *La acción...*, p. 213.

[83] *Relacio verdadera, de la presa de la vila, y Castell de Sapeyra, y pactes de aquell*. Barcelona: Vda. Dexeu, 1648 [ETTINGHAUSEN, III, núm. 177, 1.163-1.165].

[84] SANABRE. *La acción...*, p. 445 i VIDAL. "La guerra...", p. 79.

[85] *Conquista de Cataluña por el Marqués de Olías y Mortara*. S.l.: s.e., s.d. [d.1652], p. 100.

[86] SANABRE. *La acción...*, p. 424.

[87] Vegeu GÜELL, MANEL. «Consideracions al voltant de la Revolució Militar a Catalunya», *Pedralbes*, 28-II (2008 = *La Catalunya diversa*. Actes del VI Congrés d'Història Moderna de Catalunya, 15-19 de desembre de 2008) 199-224 [Disponible a: <www.historiamoderna.net/vicongres..>], p. 217.

La petita història de l'aeròdrom de Tortellà*

JULIO CLAVIJO LEDESMA

Doctor en Història

juliosebastian49@gmail.com

Resum: La força aèria republicana va construir un aeròdrom a Tapioles, municipi de Tortellà, a mitjan 1938. Va acollir diversos avions de fabricació soviètica, un refugi i una dotació de soldats. Diversos testimonis del poble permeten especular sobre la possible traïció del cap de l'aeròdrom, el qual mai no va arribar a ser operatiu del tot, ni tampoc va ser destruït com ordenaven les autoritats militars a la retirada.

Paraules clau: Aeròdrom, Tortellà, Tapioles, República, avions, *Policarpov*, soldats, cinquena columna.

Estadística: 8 notes, 1 centre documental consultat, 2 obres bibliogràfiques citades.

Resumen: La fuerza aérea republicana construyó un aeródromo en Tapiolas, municipio de Tortellá, a mediados de 1938. Acogió a diversos aviones de fabricación soviética, un refugio y una dotación de soldados. Diversos testimonios del pueblo permiten especular sobre la posible traición del jefe del aeródromo, el cual jamás llegó a ser operativo del todo, ni tampoco fue destruido como ordenaban las autoridades militares en la retirada.

Palabras clave: Aeródromo, *Tortellá*, *Tapioles*, República, aviones, *Policarpov*, soldados, quinta columna.

Estadística: 8 notas, 1 centro documental consultado, 2 obras bibliográficas citadas.

Abstract: Spanish Republican Air Force built an airfield in Tapioles, Tortellá township, in mid-1938. Contained soviet-built aircraft, a refuge and a strength of soldiers. Several testimonies of people to speculate on the possible betrayal of the chief of the airfield, which never became fully operational, nor was destroyed as military authorities ordered the withdrawal.

Keywords: Airfield, *Tortellá*, *Tapioles*, Spanish Republic, Aircraft, *Policarpov*, soldiers, fifth column.

Statistic: 8 notes, 1 documentary consulted center, 2 bibliographical mentioned works.

Résumé: L'aviation de la République espagnole a construit un aérodrome à Tapioles, Tortellá canton, à la mi-1938. Il a aidé plusieurs avions de fabrication soviétique, un refuge et une force de soldats. Plusieurs témoignages de gens de spéculer sur la trahison possible de la tête de l'aérodrome, qui n'est jamais devenu pleinement opérationnel, nor a été détruite comme les autorités militaires a ordonné le retrait.

Mots clés: Aérodrome, *Tortellá*, *Tapioles*, République espagnole, avions, *Policarpov*, soldats, cinquième colonne.

Statistique: 8 notes, 1 centre documentaire consulté, 2 oeuvres bibliographiques citées.

Riasunto: L'aereo della Repubblica spagnola costruito un campo d'aviazione in Tapioles, Tortellá distretto, a metà del 1938. Conteneva diversi piano di fabbricazione sovietica, un rifugio e una forza di soldati. Diverse testimonianze di persone a speculare sul possibile tradimento del capo del campo d'aviazione, che non è mai diventata pienamente operativa e non è stato distrutto da autorità militari ordinato il ritiro.

Parole chiave: Campo d'aviazione, *Tortellá*, *Tapioles*, Repubblica spagnola, piano, *Policarpov*, soldati, quinta colonna.

Statistica: 8 note, 1 centri documentario intervistati, 2 opere bibliografiche citate.

La construcció de l'aeròdrom de Tapioles

Funció

No sabem la motivació exacta que va tenir l'autoritat militar per fer un camp a Tortellà, però podem deduir que tindria dues funcions principals. La primera, la de servir com a lloc d'entrenament de pilots, doncs, els testimonis, tal com tindrem ocasió de comentar, manifesten que, quan els avions volaven, ho feien entorn del camp. I la segona, la de servir de protecció de Figueres i molt especialment de Colera, doncs aquest va ser un objectiu prioritari de l'aviació i de la marina feixistes per haver-hi un pont per on passava el ferrocarril que venia de França [1]. Això el convertia, per tant, en un punt d'entrada essencial del material militar que arribava a la República. Val a dir que, malgrat els nombrosos bombardeigs que va patir, el pont no va ser destruït mai. Hem de suposar que, a més d'aquestes raons, la construcció de l'aeròdrom hauria de servir per donar suport a les tropes del front pirinenc. En aquest sentit, cal recordar que una de les línies de defensa prevista per l'alt comandament republicà passava per la comarca altempordanesa, i tenia com a eix principal el riu Fluvià. Un projecte que va ser impossible d'executar després de l'enfonsament de l'Exèrcit Popular.

Situació

L'aeròdrom de Tapioles, tal com ja és conegut, estava situat entre els termes municipals de Tortellà i Argelaguer, al Mas Pla. Els terrenys foren expropiats per ordre del Govern ateses les necessitats de guerra, i la família propietària no va rebre cap indemnització. Les obres foren començades en una data no precisada vers mitjan 1938 i van consistir en la construcció d'un refugi antiaeri i en l'adequació del mas com allotjament de les tropes que el protegien. Disposava, a més, d'una pista de terra ben atapeïda, afavorida per la naturalesa del terreny, cosa que permetia el desplaçament dels aparells amb seguretat. Per a la seva construcció va ser necessari l'enderrocament dels límits que separaven els camps dels propietaris del Pla de Tapioles, un fet que suposaria, en acabar la guerra, algun conflicte en restablir-ne els marges. El llibre d'actes de l'Ajuntament ens proporciona una dada interessant respecte a la seva construcció.

“Tenint present la construcció, en aquest terme i a molta proximitat de la població, d'un aeròdrom militar, la Corporació acorda la construcció de refugis per a la població en cas d'atac aeri, essent el primer i més important el de les Escoles Nacionals” [2].

L'obra va donar feina a alguna gent de Tortellà, però la major part del personal que hi treballava va ser foraster, alguns vinguts de llocs tan distants com L'Armentera. Serien, pel que sembla, obrers especialitzats en aquesta mena de construcció, ja que, un cop aquesta va finalitzar, van marxar per traslladar-se a un altre lloc[3]. Cal fer esment que l'aeròdrom no estava encerclat per cap tanca o barrera de filferada. És per això que els nostres testimonis, el senyor **Emili Pagès** i el senyor **Jaume Espígol**, la família del qual estava de masovera al mas del Roure Vell, i que aleshores tenien 13 i 12 anys respectivament, relaten que podien accedir lliurement als avions. En una ocasió que eren damunt d'un dels aparells que estava a mig construir, va passar una esquadrilla feixista i, llavors, un sotsoficial els va renyar perquè podien haver estat atacats.

Els aparells

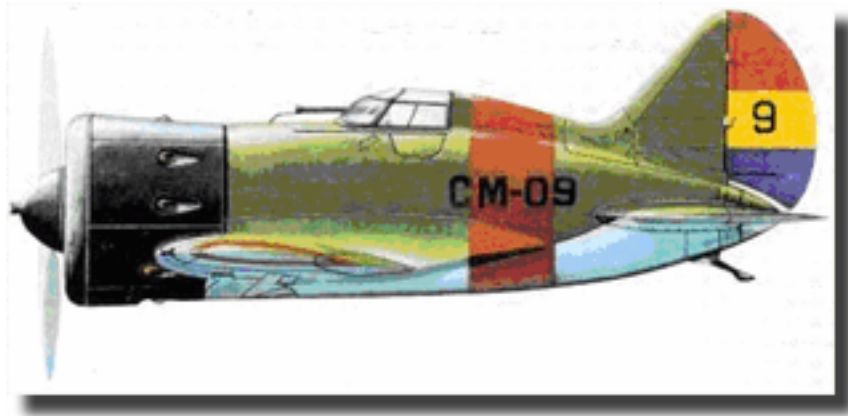
El més estrany, segons la nostra font, és que al camp hi havia, sota unes xarxes de camuflatge, diversos avions que es podien haver enlairat per fer front als atacants. Aquests aparells serien del tipus "xato", que arribaren a la República en gran quantitat, encara que la seva denominació correcta era la de *Polikarpov I 15*, un aparell fabricat a l'antiga Unió Soviètica, i que reproduïm tot seguit[4].

Polikarpov I 15 (Xato)

[www.sbhac.net/Republica/Fuerzas/Armas/Armas.htm]

L'altre avió de caça incorporat de forma massiva a l'Exèrcit de l'Aire de la República va ser el *Polikarpov I 16*, conegut amb el sobrenom de "mosca", perquè damunt del seu embalatge apareixia la paraula *Moscowa*, la qual indicava el seu origen rus[5].

Polikarpov I 16 (Mosca)

[www.sbhac.net/Republica/Fuerzas/Armas/Armas.htm]

Un dels testimonis opina que un altre dels avions que va arribar a la base aèria de Tortellà seria el *Tupolev SB 2*, també conegut com *katiusca*, un fet que sembla poc probable, tant perquè la major part d'ells estaven destinats a aeròdroms més importants, en especial els radicats a la zona centre, com perquè es refereix a ell com un caça, quan en realitat es tractava d'un bombarder bimotor. Tot i això, el reproduïm per deixar-ne constància.

Tupolev SB 2 (Katiusca)

[www.sbhac.net/Republica/Fuerzas/Armas/Armas.htm]

El refugi

En tot cas, el treball de construcció del refugi va ser excel·lent, doncs el seu grau de conservació és impecable. Està dotat de dues portes d'entrada. A cada una d'elles hi ha

una escala, fàcil de baixar, que porta a una galeria d'una fondària directa d'uns 10 metres. Si es té en compte l'orografia del terreny, aquesta podria arribar fàcilment als 15, potser 16 metres de fondària màxima, cosa que donava una gran protecció a la gent que s'hi refugiava.

La galeria, en ziga-zaga per millorar la seguretat de la instal·lació, va a parar a una altra porta, a la qual s'arriba pujant unes escales de dimensió semblant a l'anterior. Per a la ventilació i la respiració de la construcció, s'hi van fer tres xemeneies, l'estat de conservació de les quals també és magnífic[6].

La dotació de soldats

Els pilots vivien a Tortellà, un d'ells es va casar amb una noia del país, i també residien a Argelaguer i Besalú. Com a servei de vigilància de les instal·lacions havia un escamot d'una dotzena de soldats, els quals vivien al Mas Pla i, com que era un lloc tranquil, anaven cada dia al poble a jugar a les cartes, fer un glop, etcètera. Altres activitats eren més perilloses, ja que es dedicaven a fer pràctiques de tir a... les persones que passaven prop del camp. Una d'elles va ser el senyor **Espígol**, el qual ens va ensenyar la cicatriu de la ferida que li va ocasionar un tret al braç efectuat per algun d'aquells soldats, que, desvagat, no se li va ocórrer res millor per matar el temps que practicar punteria amb un noi d'onze anys.

La cinquena columna en acció

Sospitosa inacció

Els avions arribaven a Tortellà transportats per grans camions. Anaven desmuntats i eren emmagatzemats a l'església. Altres ho van ser en un garatge situat davant de l'escola, ja que no hi havia prou lloc[7] L'armament i les municions dels aparells també estaven recollits en aquell mateix garatge. El màxim nombre d'avions que els testimonis van veure al camp va ser d'uns sis o set, i sempre volant pels voltants, per la qual cosa es pot deduir que feien exercicis d'entrenament.

Per quina raó l'aeròdrom va estar tan passiu davant dels esdeveniments militars que s'estaven produint? Com va ser possible que desenes d'avions romanguessin dins d'una església, quan la República estava tant necessitada de fer front a la superioritat del seu enemic? La resposta, segons els testimonis consultats, és que el cap del camp de Tapioles no era lleial a la República. Seria un membre de l'anomenada *quinta columna*, és a dir, de la gent que, dins la rereguarda republicana, feia tot el possible per afeblir la voluntat de

resistència mitjançant la difusió de rumors per estendre el derrotisme, o, en el cas dels militars, per mitjà de la comunicació de tota mena d'informes militars que fossin útils per a la victòria de Franco. Aquest oficial, que residia a la població veïna de Besalú, va garantir al comandament franquista que els avions sota les seves ordres no intervindrien per aturar els bombardeigs que en aquells moments s'estaven efectuant, ni en cap altra operació militar. Amb aquesta garantia, l'aviació feixista va respectar el camp i va poder atacar els seus objectius amb tota impunitat.

La hipòtesi d'una traïció

La culminació de la traïció es va donar en els moments finals de la retirada cap a França. En aquestes circumstàncies, l'Alt Comandament de l'Exèrcit Popular havia donat l'ordre d'impedir que l'enemic pogués traure profit del material que no es podia traslladar cap a la frontera. A tal efecte, el cap de l'escamot que s'havia d'encarregar de la destrucció de l'equipament emmagatzemat pertanyent a l'aeròdrom de Tapioles, va demanar que tothom marxés per evitar que la voladura de les instal·lacions on hi eren els avions i la munició, pogués ocasionar algun dany. Un cop obeïda aquesta ordre, el sergent que manava la tropa en va impedir l'execució. Aquesta persona, segons els testimonis, va tornar a Tortellà després de la guerra i la gent del poble va veure que duia l'uniforme d'oficial de l'exèrcit franquista, un gest que posava de manifest la mentalitat arrogant del vencedor.

Es pot argumentar, tanmateix, una altra hipòtesi per aclarir la inactivitat dels aparells i l'emmagatzematge dins l'església, i és que aquests van arribar als mesos finals de la guerra. Recordem que l'aeròdrom s'estava construint el juny de 1938, quan ja la situació militar era del tot desastrosa per a la República. Això no té per què invalidar el parer dels testimonis, ans al contrari, ja que seria del tot explicable que el responsable de l'aeròdrom decidís col·laborar amb l'enemic, quan la victòria feixista era prou evident.

Tapioles després de la guerra

L'aeròdrom va ser abandonat a primers de 1939 i tant la munició com els aparells foren recollits per l'exèrcit franquista per mitjà del Servei de Recuperació de Material Militar. Dada comprobable per la notícia apareguda a la premsa amb aquestes paraules: "*En el [poble] de Tortellá se encontraron 22 aviones, 32 motores de aviación y material diverso*" [8]. La nota no feia esment que la major part dels avions romanien encara als seus embalatges dins la rectoria del poble.

Un cop van marxar les tropes, les instal·lacions foren aprofitades per la gent del Mas Pla, que convertiren el refugi en un magatzem d'usurda i es va fer servir el dipòsit per cobrir les necessitats d'aigua del bestiar. Les autoritats militars només hi van fer acte de presència una vegada, cap els anys 50, i es limitaren a prendre nota de l'emplaçament.

Conclusions

El fet que s'ha relatat estaria pendent del contrast que pugués fer-se amb la documentació escrita, per exemple la de l'Arxiu Militar d'Àvila, que té nombroses referències dels informes que realitzava l'espionatge franquista. Tanmateix, malgrat aquest buid, les dades proporcionades pels senyors **Pagès** i **Espígol** ens poden clarificar una de les causes que conduïren a la desfeta de la República. La presència d'una "cinquena columna" dins l'Exèrcit, que va anar informant al comandament franquista de la situació de les operacions militars. Però també, i això és molt més significatiu, que va posar nombrosos entrebancs a l'organització militar interna i al major aprofitament dels recursos militars. En aquest sentit, els fets ocorreguts a l'aeròdrom de Tapioles, són força il·lustratius.

NOTES

* El següent text és el d'una conferència que vaig fer en ocasió dels actes celebrats en homenatge a l'aviació de la República, organitzada per l'Ajuntament de Tortellà, a través d'una comissió amb la qual vaig tenir el plaer de participar, el 7 de novembre de 2009. Aquest article ha estat possible per les facilitats obtingudes del Sr. **Joaquim Pagès** per poder consultar l'arxiu municipal, així com pels testimonis d'aquells fets, la Sra. **Pilar Pujol**, propietària de la finca, i els senyors **Emili Pagès** i **Jaume Espígol**. Agraïxo, així mateix, les observacions dels senyors **Joan Capdevila** i **Jaume Cos**, l'entitat dels quals fa possible que avui Tapioles sigui un aeròdrom viu.

[1] Vegeu DE LA FUENTE DE PABLO, PABLO. "França i la 'si' -intervenció. El cas de la bateria de Puig Clapé (Colera i Portbou, Alt Empordà)". A *Carn!* [En línia] Maig de 2011, núm. 19, p. 11-31. www.acarn.cat.

[2] Arxiu Municipal de Tortellà [=AMTo], *Fons municipal*, Llibre d'Actes de 1938. Sessió corresponent a 14 de juny de 1938.

[3] Segons un apunt de l'acta del 18 d'octubre de 1938, les obres encara no estarien acabades.

[4] Les reproduccions estan extretes del web: www.sbhac.net/Republica/Fuerzas/Armas/Armas.htm.

[5] Dada donada per **Jaume Cos**.

[6] La visita l'hem pogut realitzar gràcies a l'amabilitat de la senyora **Pilar Pujol**, propietària actual del Mas, i del senyor **Joaquim Pagès**, actual alcalde de Tortellà i fill d'un dels testimonis.

[7] Un fet demostratiu del gran nombre d'avions existents, doncs el recinte interior de l'església és d'una gran amplitud. Els testimonis donen la xifra d'un centenar d'aparells perfectament embalats en caixes de fusta.

[8] *La Vanguardia* (10-02-1939).

EL PERSONATGE:

Ramon Nolla Martí
(1839-1911). El metge
del rei Carles VII

[7/7]

**Joan Subirana i Espinalt
Besnét**
joansubies@telefonica.net

Jaume Gómez i Travé
Investigador
jgt54@tinet.cat

Ramon Nolla Martí. Retrat a grafit fet per
Jordi Vallbona, 265x480 mm.

Ramon Nolla Martí, metge, cirurgià i forense nasqué a la ciutat de Tarragona l'1 de novembre del 1839. El seu compromís ideològic i polític amb el Carlisme l'impulsà a participar activament en la Tercera Guerra Carlina (1872-1876), principalment en el càrrec de cap de Sanitat de l'exèrcit de **Carles VII**. La recent troballa de documentació inèdita relativa a la seva vida obre noves vies d'investigació que ajuden a comprendre de primera mà una època sovint plena d'informació, però també no prou contrastada. El 25 de juny de 2012 **Nolla** fou recordat especialment per l'efemèride dels 144 anys de la seva llicenciatura a l'Amfiteatre Anatòmic de la Reial Acadèmia de Medicina de Catalunya i també el 9 de desembre de 2011, pel centenari de la seva mort. Aquí, només oferim una breu síntesi dels principals fets com a metge, cirurgià i forense al llarg de la segona meitat del segle XIX i principis del segle XX, tant a Tarragona, com a Barcelona; també de la seva vida personal i familiar. Cal destacar, sobretot, el seu exercici de la medicina desenvolupat al front de guerra, fet que el converteix en un bon exemple de militar sanitari.

Metge destacat

El 2 d'octubre de 1862 començà a estudiar medicina a la Universitat de Barcelona. Tot seguit es matriculà a la Facultat de Filosofia i Lletres de les assignatures d'Història Universal i Prossistes Grecs. L'11 de juny de 1866 obtingué, per mèrits acadèmics, la plaça d'alumne-intern pensionat de la Facultat de Medicina de Barcelona. El 25 de juny de 1868 fou investit de la llicenciatura en Medicina i Cirurgia a l'Amfiteatre

Anatòmic de la Facultat de Medicina de Barcelona. Aquell any, col·laborà amb gran èxit com ajudant del cèlebre operador Dr. **Antoni Mendoza**. El 20 d'octubre següent, a punt de complir els 30 anys, obria el seu primer consultori, al carrer d'August núm. 11, de Tarragona.

Ramon Nolla Martí, en l'etapa d'estudiant (1861). Darrera de la fotografia consta "als meus pares i oncle"

A la seva ciutat natal inicià una intensa activitat social i cultural, com un dels socis fundadors de l'Institut Mèdic de Barcelona (1868) i de l'Ateneu Mèdicofarmacèutic de Barcelona, del què fou primer president, i de la Societat Espanyola

d'Higiene, i de la Creu Roja, etcètera. L'any 1872, juntament amb el Dr. **Antoni Mir**, va ser nomenat metge del Capítol Catedral tarragoní, i vocal facultatiu de la Junta Municipal de Sanitat de la ciutat de Tarragona.

Metge militar

Tan aviat com el Dr. **Ramon Nolla** es va comprometre en la Tercera Guerra Carlista, se li va encomanar la tasca d'exercir de professor mèdic amb el propòsit de formar i instruir, en base als seus coneixements en medicina, a d'altres metges i sanitaris menys preparats, per tal que sabéssin guarir malalts i ferits en situacions de precarietat bèl·lica.

Per encàrrec personal de **Carles VII**, fundà i reciclà diversos hospitals al Maestrat. Els més importants van ser els d'Horta i Xelva (València), Albocàsser i Ayódar (Castelló), Móra de Rubielos i Cuevas del Canar (Terol). Aquesta activitat organitzativa, no li va impedir de participar directament, a primera línia, en les batalles carlines que se succeïen arreu, on operava i assistia els ferits en campanya.

Fruit d'aquesta meritòria activitat, va ser que se li van concedir les més destacades condecoracions i se li confiaren els més delicats càrrecs: el 23 de setembre de 1872, fou nomenat primer ajudant mèdic de la Junta d'Armament i Defensa del Principat de Catalunya; el 25 de febrer de 1874, a Alcalà de la Selva (Terol) estant, el general **Dorregaray** el nomenà cap superior mèdic de sa majestat **Carles VII**, de les forces de l'Exèrcit del Centre; l'11 de maig de 1874, a Albocàsser, el general **Palacios**, el nomenà sotsinspector mèdic de primera classe del Reial Cos de Sanitat Militar de l'Exèrcit. Tot

seguit, l'1 d'agost següent, a Ayódar (Castelló), era nomenat sotsinspector mèdic de primera classe i director responsable de la mobilitat i coordinació de les ambulàncies del Maestrat. El 30 de gener de 1875 el van fer responsable de la classificació, reorganització i ampliació del Cos Mèdic Militar, i de la redacció de reglaments sanitaris. A continuació, instal·là un laboratori de química a l'Hospital d'Horta, amb el qual va obtenir un gran reconeixement per l'aprofitament substancial de les despeses i els serveis oferts als hospitals del Maestrat. El 29 de juny de 1875 li fou concedida la Creu Roja del Mèrit Militar, en salvar a molts ferits procedents de la batalla de Villafranca del Cid (Castelló).

Ramon Nolla Martí amb uniforme de coronel carlí (1876). Al front no en tenia cap, però en acabar-se la guerra degué voler-ne un record

La guerra no donava més de sí. Acudí a Estella, i el 10 d'octubre de 1875 **Carles VII** i el general **Rafael Tristany** el feren metge del Brillante Batallón del Real Cuerpo de Guías del Rey. Signada la pau el 28 de febrer següent, **Nolla** acompanyà el seu rei a l'exili, i al seu costat s'establí a la població de Gavernie (França).

Retorn a Tarragona

Als pocs mesos retornava a Tarragona, on podia reemprende la consulta particular i també organitzar una societat de socors per assistir gratuïtament a malalts de famílies carlines sense recursos.

El dia 5 d'abril de 1877, a les cinc hores de la tarda, el Dr. **Ramon Nolla** es casava a la Capella de Nostra Senyora del Claustre de la Catedral de Tarragona amb **Carme Sardà Espoy**. Oficià la cerimònia el seu oncle **Ignasi Martí**, rector del poble del Catllar i ecònom de Riudoms. Fruit del matrimoni va ser quatre fills i set filles.

En el període dels anys 1878 al 1888 compaginà l'activitat a la seva consulta particular amb la de metge auxiliar de cirurgia a l'Hospital de Sant Pau i Santa Tecla de Tarragona, i es dedicà completament a la vida familiar i facultativa. Obri diversos consultoris a Tarragona, als carrers d'August 11, Major 2, Còs del Bou 2, Comte de Rius 5, Plaça de Sant Miquel 3, o carrer de la Unió 5. Aquests anys de final de segle assolí un bon nivell econòmic, com es pot suposar de la finca que tenia la família a Vistabella, prop de la Secuita, població molt propera a Tarragona.

A la darrera dècada del segle XIX, reemprengué l'activitat política. El

març de 1892 dirigia *El Correo de la Provincia*, diari tradicionalista que publicava informació general de Tarragona i de les seves comarques, i on sovint hi escrivia articles d'opinió en vers el Carlisme.

Ramon Nolla Martí, amb l'esposa i les sis filles (v.1905)

Un galè carlí a la Tarragona del canvi de segle

Tot i no ser partidari del Carlisme, el governador liberal de Tarragona **Joan Martínez**, li concedí la Creu de Beneficència en haver assistit gratuïtament i voluntària, durant tres mesos, a un gran nombre de presos afectats de febre tifoïdea, a la presó de Pilats de Tarragona; amb el mèrit afegit de no haver abandonada la ciutat durant l'epidèmia del còlera. Aquest fet demostra que era apreciat inclús pels adversaris, i donava crèdit al que sempre deia: que no tenia enemics, si més no adversaris als quals respectava.

El 29 de març de 1894 fou nomenat metge cirurgià de les sales de cirurgia de l'Hospital de Sant Pau i Santa Tecla, amb un sou de 65 pessetes al mes. Tot i dedicar la seva vida laboral a aquest centre hospitalari, hi va

tenir seriosos conflictes en reclamar, debades, la renovació del material quirúrgic que considerava vell i obsolet. **Nolla Martí** va ser un professional summament exigent amb qüestions que ell creia imperiosament necessàries, com podien ser una adequada il·luminació i higiene als quiròfans, ó una taula d'operacions de bona fusta en lloc de la de ferro.

Ja entrat l'any 1900, fou nomenat secretari de la Junta Provincial Carlina de Tarragona, presidida per **Josep de Suelves-Montserrat de Montagut**, nové marqués de Tamarit.

Pensament davant la vida i la mort

La personalitat del Dr. **Ramon Nolla**, carregada d'una experiència adquirida tant a les consultes, com als quiròfans i hospitals de campanya, es palesa més que mai en una carta oberta del P. **Francesc Iglésies**, publicada al *Diario Español* de Tarragona el 29 d'agost de 1952. Anava adreçada al Dr. **Stephan Sfer**, de l'Hospital de Bayreuth (Baviera) i duia el títol: *El Dr. Nolla y sus teorías sobre la senectud*. En ella, s'evidencien els seus pensaments, les creences ideològiques i morals que defensava i l'estret lligam de la religió cristiana, la medicina i la mort. Afirmava, entre d'altres coses, que ningú no podia assenyalar el límit exacte entre la vida i la mort; que la

vellesa no era una malaltia, ans un fet biològic meravellós que calia acceptar amb normalitat, i que no hi havia res més tràgic que un ancià que no es resignava a ser-ho.

Traspàs a Barcelona

Els darrers anys els va dedicar plenament a la medicina. S'establí a Barcelona del 1903 al 1907, a Guimerà (l'Urgell) del 1907 al 1908, a Fonollosa (El Bages) del 1908 al 1909, i retornà novament a Barcelona el 1909, on va instal·lar consultori mèdic al carrer Trafalgar núm. 5.

El seu cor va deixar de bategar als 72 anys, el 9 de desembre de 1911, quan era acompanyat de la seva dona i filles, a l'Hospital del Sagrat Cor de Barcelona, llavors al carrer Comte de Borrell número 303. L'acte de defunció certifica que la seva mort va ser produïda per una cardio-aortitis crònica. Les seves restes descansen al cementiri de Montjuïc.

El 10 de juny de 2012 es presentà una comunicació biogràfica de la seva dilatada experiència mèdica i personal, en el marc del XVIIé Congrés d'Història de la Medicina. Fou a la Reial Acadèmia de Medicina de Catalunya, considerat el lloc més addient per retre-li un sentit record i homenatge, en ser on es llicencià feia 145 anys, el 25 de juny de 1868.

A handwritten signature in black ink on a light background. The signature reads "Ramon Nolla" in a cursive script. Below the name is a large, decorative flourish consisting of several loops and a long horizontal line that ends in a small circle.

Fons i Bibliografia

AHA.T = Arxiu Històric Arxidiocesà (Tarragona); AHNE = Arxiu Històric Nacional d'Espanya; AV = Arxiu de la família Virgili; BC = Biblioteca de Catalunya; HMT = Hemeroteca Municipal de Tarragona; RAMC = Reial Acadèmia de Medicina de Catalunya; RSAT = Reial Societat Arqueològica Tarraconense

ADSERÀ MARTORELL, JOSEP. *El doctor Battestini i Galup i el seu entorn. Director de l'hospital de Sant Pau i Santa Tecla (1923-1937)*. Tarragona: Estarraco. Junta del Port, 1992.

BOLOS Y SADERRA, JOAQUIN DE. *La guerra civil en Catalunya (1872-1876). Su organizació. Ligeros apuntes. Episodios y recuerdos personales. El general D. Ramón Cabrera*. Barcelona: Rafael Casulleras, 1928.

BRAGANZA Y BORBÓN, MARIA DE LAS NIEVES. *Mis memorias sobre nuestra campaña en Cataluña en 1872 y 1873 y en el Centro en 1874*. Madrid: Espasa-Calpe, 1934.

MONTANYÀ I BUCHACA, DANIEL / JOAN PUJOL I ROS. *Hospitals carlins al Principat de Catalunya*. Barcelona: Abadia de Montserrat, 1986.

PALMA DE MALLORCA, P. ANDRÉS DE. *Las calles antiguas de Tarragona. Siglos XIII-XIX*. II. Tarragona: Diputació, 1956-1958.

SUBIRANA I ESPINALT, JOAN / JAUME GÓMEZ TRAVÉ. *Ramon Nolla i Martí (1839-1911). Metge de Tarragona al servei del rei Carles VII*. Tarragona: Impremta Virgili, 2012.

VALLVERDÚ I MARTÍ, ROBERT. *El tercer carlisme a les comarques meridionals de Catalunya. 1872-1876*. Barcelona: Abadia de Montserrat, 1997 (Biblioteca Abat Oliba; 177).

Càrrega de la cavalleria carlina. Quadre a l'oli d'Augusto Ferrer Dalmau
[Guerras Carlistas – Foro Militar General – www.militar.org.ua]

R E C E N S I O N S :

[Nombre de notes / Nombre de centres documentals consultats / Nombre de bibliografia citada (+ hemeroteca) + acceptable, ++ bó, +++ excel·lent, ++++ extraordinari]

SANS I TRAVÉ, JOSEP MARIA. "The Military Orders in Catalonia / Els ordres militars a Catalunya". *Catalan Historical Review*, 4 (2011) 53-82 i 201-255 [197/0/138, +++].

"Els ordres jerusalimitans de l'Hospital, el Sant Sepulcre i el Temple tingueren una presència molt primerenca a Catalunya, entre d'altres causes, per la relació amb els territoris provençals arran del matrimoni de Ramon Berenguer III amb Dolça de Provença i també per la propaganda dels pelegrins catalans que havien visitat els Sants Llocs. Els comtes i la noblesa, principalment, els feren objecte de donacions de terres, drets i béns que motivaren la seva implantació al Principat, on a la segona meitat del segle XII ja havien constituït les seves respectives xarxes de convents, amb una incidència especial a la Catalunya Nova. Si bé institucionalment depenien dels convents centrals establerts a Orient (Jerusalem, Sant Joan d'Acree, Xipre i Rodes, en aquest darrer lloc els hospitalers), les cases catalanes es desvincularen de les províncies originàries provençals i formaren circumscripcions pròpies que integraren Aragó i, després de les seves conquestes, Mallorca i València.

Els mestres provincials catalans, gairebé tots procedents socialment de la mitjana i la petita noblesa, representants del convent central, dirigien les circumscripcions assessorats pels capítols o reunions anuals dels comanadors o responsables de les diverses cases, els quals, així mateix, governaven i administraven les comandes. Una part dels ingressos era tramesa anualment als convents centrals. A banda de diners, les províncies catalanes aportaven també a Orient queviures, cavalls, armes i sobretot personal. Alguns frares catalans assoliren la màxima dignitat de l'orde, com ara fra Arnau de Torroja, mestre major del Temple entre el 1181 i el 1184, Antoni de Fluvià (1421-1437) i Pere Ramon Sacosta (1461-1467), mestres majors de l'Hospital. Els ordres militars participaren a les campanyes d'expansió territorial dels segles XII i XIII i en les actuacions militars de la monarquia catalana dels segles XIV i XV.

L'Hospital i Sant Jaume fundaren al territori català convents femenins on ingressaren dames nobles. Només un orde militar es fundà al territori català, el de Sant Jordi d'Alfama, creat el 1201 per Pere el Catòlic i que, tot i la protecció de la monarquia, fou incorporat el 1400 a l'orde valencià de Montesa".

[Resum]

ARREDONDO, MARIA SOLEDAD. *Literatura y propaganda en tiempo de Quevedo. Guerras y plumas contra Francia, Cataluña y Portugal*. Madrid/Franckfurt: Universitat de Navarra / Iberoamericana / Vervuert, 2011 (Biblioteca Áurea Hispánica; 67), 380 p.

L'autora, incansable coneixedora del tema (a més de fer-ne la tesi doctoral, n'ha publicat uns quants treballs), basteix una reflexió sobre la funció polemicista que va exercir la literatura del Segle d'Or hispànic en el context polític i militar de la guerra contra França (i Restauració portuguesa). El tema està enfocat des del punt de vista literari espanyol, però toca de prop la "guerra escrita", "guerra de la tinta/del paper" o "literatura de combat" que afectà els catalans durant la guerra de Separació (1640 i següents). Així, emprén una anàlisi capaç de convertir aquest gènere literari en una inestimable crònica històrica.

Aquesta mena de guerra tan peculiar, que consistia en etzibar-se memorials (i manifestos, discursos, cartes, relacions o proclamacions) i llurs corresponents rèpliques i contrarèpliques (era una literatura d'“anada i tornada”), va encetar-se el 1635 en esclatar la guerra entre les monarquies dels Àustria i dels Borbó. Cada bàndol posava per escrit l'argumentari del seu monarca i desqualificava el de l'adversari. Si alguna victòria política o sobretot militar, ho permetia, la publicació servia per difondre la glòria adquirida en aquell camp de batalla. El 1638 tocava Hondarríbia, el 1640 la Revolta dels Segadors i la Revolució secessionista, el 1641 el procés de Restauració dels Braganza a Portugal, etc. La monarquia hispànica va mobilitzar una plèjade de compromeses primeres plomes que van tancar files rera la causa: FRANCISCO DE QUEVEDO Y VILLEGAS, DIEGO DE SAAVEDRA Y FAJARDO, JOSÉ PELLICER DE TOVAR, JUAN ADAM DE LA PARRA, PEDRO CALDERÓN DE LA BARCA, FRANCISCO DE RIOJA, etc. Tots ells van publicar panflets polítics en els quals barrejaven hàbils exposicions, rèpliques enginyoses, judicis contundents i arguments subtils i mordaços que ratllaven en la sàtira. Degudament dirigits, posaren les seves habilitats professionals al servei de l'Estat, amb l'objectiu de commoure ànims, reconstruir conviccions i guanyar voluntats i adeptes a la causa.

Compta amb capítol propi la *Proclamación Católica*, de fra GASPAR SALA, que suscità una reacció emocional capaç d'aguditzar l'expressió literària, primer en F.QUEVEDO, que escriví, ja en el desterrament, la seva *Rebelión de Barcelona ni es por el güevo ni es por el fuero*, un autèntic libel ple d'insults i d'amenaces; el seguí J.PELLICER amb la seva *Idea del Principado de Cataluña*, amb una estructura d'assaig i posicionaments més ponderats; continuà J.ADAM DE LA PARRA, menys conegut, amb la seva *Súplica de Tortosa*, i F.RIOJA, amb l'*Aristarco*, etc.

La monografia de la professora ARREDONDO resulta força interessant per tal com ens mostra un aspecte diferent dels conflictes políticomilitars, els que es lliuraven a través de les editorials i no els camps de batalla, els que combatien lectors dissortats enlloc de a soldats lluitant. Seria de desitjar la també publicació d'assajos similars enfocats des de la literatura francesa de l'època i, sobretot, la catalana, força nodrida (JOAN GRAS, JACINT DE MIRAVALL, PERE MOLINER, ALEXANDRE DE ROS, RAMON RUBÍ DE MARIMON, FRANCESC RAMON SANS, etc.). Pot ser algun dia.

[MG: CHM, 36, 240]

Sumari: Palabras preliminares (9). Introducción (11): I. Los autores y las obras (21). **I. Tiempo de libelos y campañas de imagen** (31): **1.** Libros mentirosos, siniestras relaciones, libelos infamatorios (31); **2.** Contexto histórico de tres guerras: palabras, lenguaje, papeles (37); **3.** Artífices e imágenes (47); **4.** Campañas de imagen (57). **II. La propaganda o literatura de combate en 1635 y 1640** (71): **1.** El concepto y la terminología (71); **2.** Los géneros (76); **3.** Los temas (85); 3.1. La guerra (85); 3.2 El rey y los otros reyes: Felipe IV, el “revoltoso” Luis XIII y el “tirano” Juan IV (92); 3.3. La religión (97); **4.** La variedad de estilos (109); 4.1. Las técnicas literarias (112). **III: La guerra de papel** (123): **1.** La declaración de guerra de 1635 y los textos de réplica (127); 1.1. La Carta al serenísimo, muy alto y muy poderoso Luis XIII, rey cristianísimo de Francia, y otras obras contra Francia de Francisco de Quevedo (134); 1.2. La Defensa de España contra las calumnias de Francia y otras obras de José Pellicer de Tovar (150); 1.3. El Memorial enviado al rey cristianísimo por uno de sus mñas fieles vasallos, atribuido a Diego de Saavedra Fajardo (161); **2.** 1638. Obras sobre el sitio de Fuenterrabía (167); **3.** Las rebeliones de Cataluña y Portugal en 1640 (188): 3.1. La *Proclamación Católica* y las respuestas hasta 1642 (202); 3.1.1. La *Súplica de la muy noble y muy leal ciudad de Tortosa, en ocasión de las alteraciones del Principado de Cataluña...*, de Juan Adam de la Parra

(217); 3.1.2. *La Conclusión defendida por un soldado del campo de Tarragona del ciego furor de Cataluña*, de Pedro Calderón de la Barca (232); 3.1.3. *El Aristarco o censura de la Proclamación Católica de los catalanes*, de Francisco de Rioja (239); 3.1.4. *La rebelión de Barcelona ni es por el güevo ni es por el fuero*, de Francisco de Quevedo (249); 3.1.5. *Idea del Principado de Cataluña*, de José Pellicer y Tovar (264). 3.2. La rebelión de Portugal y un “manifiesto” inexistente y alevoso (278): 3.2.1. *La Sucesión de los reinos de Portugal y el Algarve*, de José Pellicer (283); 3.2.2. *La Respuesta al manifiesto del duque de Berganza*, de Francisco de Quevedo (292); 3.2.3. *El Apologético contra el tirano y rebelde Berganza...*, de Juan Adam de la Parra (312). 4. ¿Hacia la paz? Diego de Saavedra Fajardo ante tres guerras: de los *Suspiros de Francia* a las *Locuras de Europa* (320); 4.1. *Suspiros de Francia* (330); 4.2. *Locuras de Europa* (337). [Bibliografía](#) (357).

PONGILUPPI, GUILLEM H.; F. XAVIER HERNÁNDEZ CARDONA. 1714. *El setge de Barcelona*. Barcelona: Angle, 2012, 119 p.[++++]

Angle ha tret al mercat, amb aquest volum, una fantàstica combinació de divulgació i rigorositat, que aposta per l'amenitat i la més fina pedagogia de memòria històrica (al preu de 24 € -més que moderat si tenim en compte la tapa dura i les il·lustracions a color-). No ens ha de sorprendre comprovar que és un producte de la factoria DIDPATRI, fins ara, garantia de difusió de qualitat. El tema, és el totèmic 1714, la darrera guerra que els catalans van fer abans de perdre la condició d'estat sobirà.

I diem divulgació i diem difusió, perquè el llibre prescindeix de notes al peu i de bibliografia, encertadament bescanviades per una hàbil estratègia de disseny que ens apropa els aspectes més sobresortints de l'episodi successori a través d'una selecció d'il·lustracions a color que esdevé el punt més fort de l'obra. En el redactat que desenvolupa cronològicament els fets conduents al setge, s'hi nota la influència de textos anteriors, amb els que F.X. HERNÁNDEZ CARDONA s'ha acreditat com un dels màxims exponents de la Història Militar de Catalunya [*Els exèrcits de Catañunya (1713-1714)*. Dalmau, 2007 -*A Carn!*, núm. 6, p. 23-25; *La Coronela de Barcelona (1705-1714)*. Dalmau, 2010 -*A Carn!*, núm. 19, p. 41-43-]. La síntesi que en fa, està abocada a l'aspecte militar, sense per això descurar el polític i el social. Una síntesi que no és endogàmica, sinó que assumeix la guerra de Successió com el fet bèl·lic europeu que fou, àdhuc de dimensions mundials (“*va ser la primera gran guerra mundial lliurada a Europa i les seves colònies*” diuen els autors al començament). Així, no són sobers els capítols i els mapes o esquemes que ens mostren una Catalunya dins d'una Europa en guerra, peça del tauler de joc de les grans potències. I arriba Almansa, i Utrecht, i la guerra s'encasta al Principat en la seva fase final. Els seus naturals no es rendeixen, desafien el poder dels Borbó, i aixequen un exèrcit del no res, i resisteixen. El volum aporta reproduccions molt ben aconseguides dels uniformes de les principals unitats (infanteria, fusellers de muntanya, cavalleria, húsars hongaresos, cos d'artilleria, milícia, la Coronela) i fotografies i esquemes de les armes usades (la pistola catalana, el canó, el morter) amb la denominació de les peces que les componien, funcions i ús.

Les defenses de la ciutat de Barcelona tenen un especial tractament al llibre, bellament recreades amb 3Ds que s'alternen amb plànols explicatius on consten els diferents punts convenientment assenyalats: les muralles de llevant, el baluard de Santa Clara, el del Portal Nou, el de Sant Pere, el de Jonqueres. La funció pedagògica de l'obra traspua en els interessants

apartats que exposen la idiosincràsia de les muralles, els baluards o les trinxeres (atalussades i amb feixines).

Pas a pas, el cercle s'estreny i l'estiu de 1714 Berwick ja havia reemplaçat a l'inepte duc de Pòpuli, les paral·leles avançaven, l'artilleria esbotzava la muralla (per set llocs diferents!), s'obria bretxa..., i els defensors resistien encara. Dins de Barcelona i fora també, com ho demostra la incursió del marquès de Poal i la defensa de la fortalesa de Cardona, últim punt de resistència austriacista d'aquella guerra. I arriba el famós Onze de Setembre, i se'ns mostra el pla d'atac (caps i unitats assignades als diversos punts d'entrada), el desenvolupament de l'assalt, l'empit dels atacants, l'esforç dels defensors, atacs i contraatacs. Fins que la situació no dona més de sí. 40.000 aguerrits i experimentats soldats francoespanyols contra uns 6.000 catalans entre regulars i milícia. S'acabà un dels setges més llargs de la història del país, que juntament amb les 21.000 víctimes (6.800 catalans i 14.200 borbònics), enterrava l'estat català sense més cerimònia que el decret de Nova Planta i la imposició del Cadastre.

El professor HERNÁNDEZ CARDONA posa el redactat, PONGILUPPI la seva dextressa en el dibuix, Eusebi Malvárez els 3D que recreen magníficament la Barcelona d'aquell temps, Francesc Riart i Xavier Rubio (antics coautors en d'altres obres), els consells. Al final s'acompanya una cronologia de quatre pàgines dels fets d'armes entre 1713-1714. De tot això i més en surt una obra que no pot faltar a la prestatgeria de tot historiador, més encara si conrea la Història Militar. Cuita! Que ja se n'ha fet una segona edició al mes següent d'haver aparegut la primera.

[MG]

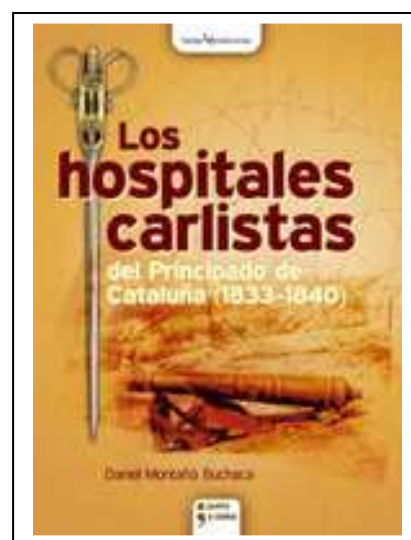
Sumari: **I.** Introducció: La guerra dels Catalans, 1713-1714 (5-11); **II.** La gran guerra del Rei Sol (12-21); **III.** Utrecht contra Catalunya (22-29); **IV.** L'exèrcit de Catalunya (30-39); **V.** Les milícies de Barcelona (40-45); **VI.** Les defenses de la ciutat (46-61); **VII.** El malson de Lluís XIV (62-69); **VIII.** Obrint bretxa (70-75); **IX.** Organitzant la defensa (76-81); **X.** Les batalles de Santa Clara (82-87); **XI.** Un poble en armes (88-93); **XII.** Onze de setembre: la batalla (94-101); **XIII.** El darrer esforç (102-114). **Cronologia dels fets d'armes** (115-118). **[Els autors** (119)].

MONTAÑA BUCHACA, DANIEL. *Los hospitales carlistas del Principado de Cataluña (1833-1840)*. Valls: Lectio, 2011 (Punto y Coma; 2), 93 p.

"El Carlisme abastà un període de temps molt ample i incidí en aspectes molt diversos de la història. Per això el seu estudi es pot enfocar des de moltes i diferents òptiques. Aquesta monografia intenta donar una visió del desenvolupament de la sanitat al bàndol tradicionalista durant la Primera Guerra Carlina (1833-1840) al Principat de Catalunya, emmarcada en el context general i amb unes pinzellades sobre les altres zones d'Espanya en conflicte. S'inclouen, a més, unes notes d'amplitud diversa sobre tots els llocs que foren utilitzats, durant més o menys temps, pels carlins per a socórrer els seus ferits. S'ha pogut documentar que serviren d'hospitals espais tan heterogenis com monestirs, coves, cases particulars i esglésies.

Als primers moments de la contesa, malalts i ferits eren atesos pels seus propis familiars i amics. Però, un temps iniciada la guerra, els hospitals foren més dotats de material, metges, cirurgians i curadors, funció aquesta última realitzada, majoritàriament, per religioses" [www.casadellibro.com]

"Sens dubte, un dels grans temes oblidats de totes les guerres és la infraestructura sanitària arbitrada pels bàndols contendents per a minimitzar els inhumans resultats de qualsevol enfrontament armat. El segle XIX fou especialment sensible als desastrosos efectes de

la guerra, ja que després de les guerres napoleòniques les noves estratègies bèl·liques i les novetats armamentístiques suposaren un increment en la mortandat dels exèrcits. Tothom reconeix que el desastre humà de la batalla de Solferino (1859) suposà que Henri Dunant ideés el naixement de la Creu Roja Internacional. En aquest sentit és fàcil concebre com els grans avenços mèdics han estat íntimament units als conflictes bèl·lics. Les guerres carlines del segle XIX no foren alienes a aquesta íntima relació estructura sanitària - conflicte bèl·lic. Si be és més coneguda l'activitat sanitària en la Tercera Guerra Carlina, que suposà la consagració de les margarides com a figura clau en l'assistència sanitària als ferits i que preparà el Carlisme per al desenvolupament dels seus cosos sanitaris (tan importants a la guerra civil de 1936 amb institucions com l'Hospital Alfonso Carlos, de Pamplona), aquesta circumstància no ens pot fer oblidar l'entramat sanitari instaurat durant la Primera Guerra Carlina (1833-1840).

L'obra que presentem te com a principal objecte precisament apropar-nos a les estructures sanitàries durant la Primera Guerra Carlina al Principat de Catalunya. És cert que ja existeixen altres obres que ens apropen a aquest tema, encara que fins a la data havien estat més centrades en la sanitat desenvolupada pel bàndol carlí a las províncies del Nord (País Basc i Regne de Navarra). DANIEL MONTAÑA te el mèrit d'aplegar la seva afecció a la història amb el desenvolupament de la seva activitat professional en l'àmbit mèdic. Cap de les dues facetes queda així aliena a l'obra, ja que després d'una breu descripció de la situació mèdicoquirúrgica a l'Espanya del segle XIX, l'autor ens apropa a la multitud d'hospitals de campanya establerts pels carlins el Principat de Catalunya. A l'obra, com no podia ser menys, están presents figures clau com la germana Anna Maria Janer (recentment beatificada) o la germana Joaquina de Vedruna, dues figures que necessàriament ens han de recordar la importància cabdal que a Espanya tingueren els ordes religiosos en la instauració d'un sistema sanitari que es va desenvolupar al llarg del segle XIX, i que sense la contribució de l'Església Catòlica no hagués estat possible. Els hospitals carlins suposen, per tant, una petita aproximació a la història sanitària de la Primera Guerra Carlina, d'amena lectura i de la qual el perspicàs lector podrà extreure'n les pròpies conclusions sobre els desastrosos efectes de la que, tal volta, ha estat la guerra civil más sangnant de la història d'Espanya (superior en dolor i efectes a la guerra del 36).

DANIEL MONTAÑA (Berga, 1981) és metge, historiador i escriptor. Llicenciat en medicina i cirurgia per la UAB (1981). Doctorat en medicina (1986). Especialista en medicina familiar i comunitària i en medicina del treball. És membre de societats científiques i centres d'estudi. Ha obtingut el Premi Avui de Periodisme (1989), el Premi Medicina i Societat Comarcal de la Reial Acadèmia de Medicina de Catalunya (1993) i el Premi Història de la Farmàcia Catalana (2006). És coautor d'un gran nombre de llibres de diverses temàtiques. A més, ha presentat diferents ponències i publicat molts articles sobre temes diferents. Ha estat president de l'Associació Cultural El Vilatà, de Gironella (Berguedà) i vice-presidente de l'Associació Catalana de Premsa Comarcal, entre d'altres".

[CARLOS M. PÉREZ-ROLDÁN Y SUANZES-CARPEGNA, Dtor. Tradición Viva:
www.lavoz.circulocarlista.com]

Sumari: [Pròleg](#) (9). [Agraïments](#) (11). [Introducció](#) (13). **1.** La Cataluña Carlista. El territorio y su control (15); **2.** La medicina en la primera mitad del siglo XIX (19); **3.** Situación médico-quirúrgica a principios del siglo XIX (23); **4.** Enfermedades de la soldadesca (25); **5.** Remedios más usados a principios del siglo XIX (27); **6.** La sanidad y los hospitales en el bando carlista de Cataluña durante la Primera Guerra Carlista (1833-1840) (29); **7.** Hospitales (37): Hospital del Castell de Querol (37), Hospital de Lord (37), Hospital del Coll de Susqueda (39), Hospital de Montdonis (40), Hospital de Can Vilaseca (40), Hospital de Can Crespí (42), Hospital de Valldarques (42), Hospital de la Palma d'Ebre (42), Hospital de Àger (44), Hospital de Oliana (45), Hospital de Pontons (46), Hospital de Talarn (46), Hospital de Horta de Sant Joan (47), Hospital de Ascó (48), Hospital del Miracle (49), Hospital de Bagà (49), Hospital de Bellmunt (49),

Hospital de Berga (49), Hospital de Boixeda del Cint (54), Hospital de Santa Maria de Meià (55), Hospitales de Solsona (55), Hospital de Fonollosa (60), Hospital de Aguilar de Segarra (60), Hospitales de la Vall d'Orà (61); 8. Biografías (71): Jaume Desumvila Godall (71), Josep Ferrer Budoí (71), Roque Hernández (72), Ot (Odón) Martí (72), Agustí Prió Carme (72), Juan Sevilla (72), Ramon Vionnet Bover (72). Bibliografía y fuentes documentales (73). Anexos (81): Convenio de Lord Eliot (81), Convenio de Segura (81), Reglamento de Hospitales (81), Comisión Directiva de Hospitales Militares (86), Real Decreto, sobre los servicios que prestan los médicos, boticarios y cirujanos (86), El Botiquín del General Espartero (88). Índices (89): Índice onomástico (89), Índice geográfico (91).

ARCHILLA NAVARRO, ÀNGEL P. "Los olvidados de Vespella de Gaià. La exhumación de 26 soldados republicanos durante la dictadura franquista". Dins: SÁNCHEZ CERVELLÓ, JOSEP; SEBASTIÁN J. AGUDO BLANCO (coords.). *La Batalla del Ebro: perspectivas y balance. II. Comunicaciones. Actas del Congreso Internacional de Historia La Batalla del Ebro. 70 años después. Móra d'Ebre 24-27 de julio 2008*. Tarragona: Arola, 2011, 339-360 [49/2/10+4, +++].

ARCHILLA NAVARRO és un dels investigadors de la GCE a la comarca de Tarragona més treballadors i amb una major projecció; està dotat d'un agud sentit de la deducció i es mostra animós a la percaça de qualsevol dada, de qualsevol àmbit, que pugui esdevenir la peça que falta al trencaclosques. Tot plegat el converteixen en un depredador innat de dades que ajudin a bastir la Història. Pel que sabem, això afruitarà aviat en una important troballa que va fer.

Aquí, comença la comunicació tot situant els combats a Vespella de Gaià dins del context de la batalla de l'Ebre i la consegüent retirada posterior a la derrota. Durant dos dies "un grupo de unidades mezcladas y diezmadas intentaron / retener a la 13ª División del Cuerpo de Ejército Marroquí". Davant aquestes tropes d'elit, les republicanes es retiraren amb prou feines, "siendo, en muchos casos, sobrepasados y cercados por la acción que denominaban 'cerrar la bolsa'". Les baixes republicanes foren tan abundants com inevitables. Els cadàvers dels desventurats que van morir allí van ser enterrats en tres fosses comunes a les immediacions del Mas d'en Blanc, una antiga masia que avui resta abandonada.

ARCHILLA fa treball de camp, combina la investigació arqueològica amb entrevistes als més grans del poble. No passa de llarg de l'arxiu municipal que regira en profunditat fins a trobar els informes d'una exhumació de 19 cossos feta el 1943, al terme de l'Olivereta, que es descriu minuciosament, sense ometre els lògics interrogants que surgen. La tradició oral parla de 200 baixes entre els 1r i 6è Tabor melillencs i del consegüent afusellament dels soldats republicans capturats, que la investigació situa en aquells fossars comuns. Un dels crims de lesa humanitat més vergonyosos de la GCE, present (i aletargat) en les sospites i interrogants que es feien els més grans i ara destapat amb total desacomplexament.

El redactat que imprimeix À.P.Archilla és vigorós, pausat i entretingut, tant, que podria passar perfectament per guió d'una novel·la policíaca. Per a la vergonya (i el retret) local queda el fet que aquells soldats republicans afusellats en aquelles circumstàncies, no hagin estat commemorats com calia fins no fa deu anys, el desembre de 2004.

[MG]

Guia de archivos militares españoles. 3^a ed. corregida i augmentada. Madrid: Ministeri de Defensa, 2012, p.

Ja tocava actualitzar la guia d'arxius militars espanyols. Aquesta tercera edició és únicament electrònica i no en paper, però te un contingut augmentat notablement i està dissenyada sota un enfoc més didàctic i entenedor. Amb la creació l'any 1977 del Ministeri de Defensa es féu evident la necessitat d'integrar tots els organismes i institucions depenents del ministeri en un únic sistema d'arxius, el qual, a més, s'adaptés a la nova legislació brollada a partir de la Constitució de 1978 relativa a patrimoni històric. El 4 de desembre de 1998 entrava en vigor el *Reglamento de Archivos Militares* (R.D. 2598/1998), el qual establia el *Sistema Archivístico de la Defensa* (SAD), organitzat en quatre subsistemes més per tal d'estructurar, controlar, conservar i tractar la documentació produïda per cada una de les tres armes.

Així, el SAD va passar a ser, després del ministeri de Cultura, l'organisme amb major volum de patrimoni documental: vora 140.000 metres lineals de documentació custodiada, que abasta els segles XVIII-XX, sense comptar la cartografia i la imatge fotogràfica. Aquesta documentació està tractada a través de nou arxius històrics nacionals: els Arxius Generals Militars d'Àvila, Guadalajara, Madrid i Segòvia; l'Arxiu Cartogràfic i d'Estudis Geogràfics del Centre Geogràfic de l'Exèrcit; l'Arxiu General de la Marina Álvaro de Bazán; l'Arxiu del Museu Naval; l'Arxiu Històric de l'Exèrcit de l'Aire i l'Arxiu General i Històric de Defensa (de recent creació). Vénen darrera 16 arxius intermitjos corresponents als tres respectius quarters generals i a les antigues circumscripcions territorials dels Exèrcits. Aquesta inclusió és una novetat en aquesta tercera edició, ja que les dues anteriors no ho tenien.

El volum, a color, conté succintes explicacions sobre els antecedents i la història de cada centre documental, els fons que conté i la seva procedència. S'ha fet un esforç per homogeneïtzar els quadres de classificació (dotant-los del caràcter intel·lectual que mostren, per sobre del real que tenen, amb informació molt més ben estructurada i normalitzada), i complementar les exposicions amb quadres explicatius clars. A més, s'han il·lustrat els diferents capítols amb làmines, gravats i fotografies antigues dels fons, cosa que els proporciona un caràcter molt propi. El Ministeri de Defensa ofereix a través de la Xarxa un accés unificat a tots els continguts culturals, mitjançant el Portal de Cultura de Defensa (www.portalcultura.mde.es/cultural/archivos), on es pot consultar tota mena d'informació actualitzada referida al Sistema Arxivístic de la Defensa. També aquesta guia.

[MG]

Sumari: [Presentación](#) (9). [Los archivos históricos del Ejército de Tierra](#) (13): Archivo General Militar de Segovia (15); Archivo General Militar de Madrid (31); Archivo General Militar de Guadalajara (41); Archivo General Militar de Ávila (57); Archivo Cartográfico y de Estudios Geográficos del Centro Geográfico del Ejército (Madrid) (87). [Los archivos intermedios del Ejército de Tierra](#) (11): Archivo General del Cuartel General del Ejército (Madrid) (103); Archivo Intermedio Militar de Baleares (Palma de Mallorca) (109); Archivo Intermedio Militar Centro (Valencia) (115); Archivo Intermedio Militar de Canarias (Santa Cruz de Tenerife) (125); Archivo Intermedio Militar de Ceuta (137); Archivo Intermedio Militar de Melilla (145); Archivo Intermedio Militar Noroeste (Ferrol, A Coruña) (151); Archivo Intermedio Militar Pirenaico (Barcelona) (165); Archivo Intermedio Militar Sur (Sevilla) (173). [Los archivos históricos de la Armada](#) (181): Archivo del Museo Naval (Madrid) (183); Archivo General de la Marina Álvaro de Bazán (Viso del Marqués, Ciudad Real) (197); Archivo del Real Instituto y Observatorio de la Armada (San Fernando, Cádiz) (205); Archivo del Instituto Hidrográfico de la Marina (Cádiz) (215). [Los archivos intermedios de la Armada](#) (221): Archivo Central del Cuartel General de la Armada (Madrid) (223); Archivo Naval de Canarias (Las Palmas de Gran Canaria) (231); Archivo Naval de Cartagena (241); Archivo Naval de Ferrol (257); Archivo Naval de San Fernando (Cádiz) (265). [Los archivos históricos del Ejército del Aire](#) (275): Archivo Histórico del Ejército del Aire (Villaviciosa de

Odón, Madrid) (277). [Los archivos intermedios del Ejército del Aire](#) (289): Archivo General del Cuartel General del Ejército del Aire (Madrid) (291). [Los archivos del Órgano Central](#) (297): Archivo General e Histórico de Defensa (Madrid) (299). [Legislación, bibliografía e instrumentos de descripción](#) (307): Legislación (309); Bibliografía sobre archivos militares y fuentes documentales de carácter militar (317); Instrumentos de descripción (351).

ROCA I PASCUAL, BERNAT. “Els Tous. Ascens i caiguda d’un llinatge nobiliari català”. *Miscellanea Aqualatensia*, 14 (2011) 41-77 [54/3/14, +++]. L’evolució del llinatge anoienc dels Tous, cortesans dels darrers comtes-reis del Casal de Barcelona, serveix per mostrar el compromís dels magnats catalans amb les empreses bèl·liques del Casal. Al llarg de tres segles, van ostentar la castlania de Tous, i en aquesta qualitat acompanyaren el sobirà a prendre part a diverses batalles (les Navas de Tolosa, Muret) i campanyes (de conquesta de València, d’expansió per la Mediterrània). Durant la guerra contra Castella, els Tous feren costat al Cerimoniós; també al seu fill Martí l’Humà, fins el punt que el cavaller Bernat de Tous morís, probablement, de resultes de la batalla de Sanluri [MG]

ROTGER, AGNÈS. “L’últim sopar de Roger de Flor”. *Sapiens*, 117 (juny de 2012) 26-33. El reportatge obre amb una magnífica reproducció del quadre de José Moreno Carbonero sobre l’entrada triomfal a Constantinoble (1888). El fet del seu assassinat, dóna peu a una recapitulació biogràfica a tall de precuel·la, des del naixement, orígens, passant per les croades en les que participà, el pas “De templer a pirata” (de fet, corsari), fins a cap de la flota bizantina, amb una host fixa de 6.000 homes al seu servei. D’això a mercenari a sou només hi havia un pas, i el donà quan l’emperador llatí el requerí per lluitar contra els turcs. L’ajut que prestà fou molt valuós, però resultà molt més incòmode, ja que els feréstecs almogàvers no encaixaren bé a la refinada (i envejosa) Bizanci. El desenllaç, és ben conegut [MG]

IVARS CERVERA, JOAN. «Atacs de pirates i corsaris a les costes de la Marina. Un exemple al litoral de Teulada al segle XVII. Antecedents”. *Aguaits*, Dénia, 30 (2012) 47-60

[21/4/8, +++]. «Els atacs de pirates i corsaris a les costes de la Marina Alta han sigut una constant des dels primers temps de la conquesta cristiana al segle XIII. Cal diferenciar els conceptes de pirata i corsari, al segle XV es constata l’existència d’aquests últims a Dénia. En els primers segles, sobretot als segles XIV, XV i part del XVI, la defensa del territori es porta a cap mitjançant vigilància de talaiers a la costa. Des de finals del s. XVI ja es construeixen fortificacions costaneres. Al 1667 té lloc un atac de moros a un vaixell procedent d’Itàlia vora el cap de Moraira. Es desembarca la càrrega que transportava, ordi, i es ven, amb la qual cosa s’ocasiona un conflicte per tractar-se d’una propietat reial, cosa que no se sabia. Intervenció de la hisenda reial” [Resum]

MARTÍ I FIGUERAS, JOAN. “Episodis de la Guerra de la Independència a Catalunya: saqueigs i destrucció d’Igualada pels francesos”. *Miscellanea Aqualatensia*, 14 (2011) 101-120 [53/3/9+1, ++]. Versió catalana (malauradament sense actualitzar) d’una comunicació publicada a Saragossa fa ben bé mig segle (1964), en la qual l’autor fa un repàs de les (tràgiques) entrades dels napoleònics a Igualada. Tira, bàsicament del, llavors encara inèdit manuscrit, de la *Barcelona Cautiva* de RAIMON FERRÉ, i del què donen de sí les actes i la documentació municipal. Hi afegeix fragments també inèdits de manuscrits o de textos extrets dels sacramentals locals, on es palesen: robatoris, saquejos, assassinats i demés misèries. A la p. 113 es reproduïx el text d’un curiós exvot que fa referència telegramàtica a les desventures sofertes envers els militars francesos [MG]

RIBA I GABARRÓ, JOSEP. “L’administració municipal de la Poble de Claramunt durant la Guerra del Francès (1808-1814)”

Miscellanea Aqualatensia, 14 (2011) 121-133 [9/1/1, ++]. Reproducció de l'activitat comptable de "proprios y arbitrios" de l'ajuntament clarumuntí durant la guerra de Napoleó. El dèficit fiscal es palesa en l'elegància de la nota que s'hi pot llegir "Se pagó más de lo que se cobró". L'ocupació francesa va comportar una dinàmica financera diferent, més precària i deficitària. A la part final es reproduïen les certificacions dels arrendaments municipals, la justificació dels ingressos i les despeses de 1810-1813, i la comptabilitat d'altres contribucions menors «Comercio e Industria», «Esquadras y veredas», etc. [MG]

GAY, JOAN. "Músiques d'una Girona en guerra". *Revista de Girona*, 266 (maig-juny de 2011) 112. Al redòs de la guerra de Napoleó, l'article vol ser una mena de recensió del cd de música antiga gironina del període de la guerra del Francès, música vinculada a la Catedral i a la seva plantilla de músics, compositors i intèrprets [MG]

PUJOL, ENRIC. "Abdon Terrades, figura clau del segle XIX català". *Revista de Girona*, 275 (novembre-desembre de 2012) 54-56. En la personalitat d'aquest revolucionari figuerenc, s'aplega un pioner del republicanisme modern i un altre de l'ús del Català als mitjans, cosa que contribuï no poc a la seva integració en el llenguatge polític. Abdó Terrades i Poll (1812-1856) és tractat en aquesta breu aportació com un apòstol de la democràcia, un revolucionari de les idees partidari de la via insurreccional i armada. A més d'alcalde de Figueres múltiples vegades, a mitjans de segle (elegit i destituït cinc cops, per no voler jurar fidelitat a Espartero), destacà igualment com autor de la novel·la *La Esplanada* (1835) i de la peça teatral *Lo rei Micomicó* (1838); també de diversa producció hemerogràfica i pamfletària. També va compondre *La Campana*, que fou l'himne dels republicans catalans del seu temps. L'article s'il·lustra amb reproduccions de revolucions armades, moltes de les quals van tenir-lo com un dels inspiradors intel·lectuals. Morí exilat a Medina Sidonia [MG]

MARTÍN RAMOS, JOSÉ LUIS. *La rereguarda en guerra. Catalunya, 1936-1937*. Barcelona: L'Avenç, 2012 (L'Avenç Assaig), 464 p. Paral·lelament al front bèl·lic, a la rereguarda catalana s'hi van donar tensions polítiques extremes que van desembocar en combats urbans. Una guerra interna, darrera de les línies del front, una guerra on la República s'hi jugava ser d'una manera o d'una altra, segons les diverses interpretacions del model de transformacions i de societat laica i d'esquerres que es volia. L'adveniment de la República, l'alçament del 18 de juliol, els primers mesos de guerra, els fets de maig de 1937, són algunes de les fites documentades per les quals passa el llibre, amb especial incidència en el conflicte obert entre CNT i POUM per un costat, i PSUC per l'altre. MARTÍN RAMOS és catedràtic d'història contemporània a l'UAB, especialista en la història del PSUC, sobre el qual ha publicat ja un parell de monografies; aquesta anava orientada, en un principi, a ser-ne la tercera [MG: *L'Avenç*, 379, 71]

FINESTRES, JORDI. "Salvar els nens de la guerra". *Sapiens*, 124 (desembre de 2012) 28-36. "Com es va teixir a Catalunya la primera xarxa d'apadrinament de nens del món. L'any 1937 un periodista anglès, John Langdon-Davies, va endegar un projecte solidari internacional per salvar centenars de nens víctimes de la Guerra Civil Espanyola, gràcies a la col·laboració de ciutadans britànics i nordamericans, que apadrinaren infants catalans i espanyols en una acció sense precedents" [Resum] L'objectiu era organitzar colònies pagades a un xiling per dia pels padrins anglesos. S'hi afegiren alguns VIP d'Hollywood de l'època, en ser liderada allí la campanya per la primera dama, Eleonor Roosevelt [MG]

DIAMANTE, JULIO. "Memoria y testimonio de la Batalla del Ebro por el mayor-jefe del batallón de puentes nº 3, Julián Diamante". Dins: SÁNCHEZ CERVELLÓ, JOSEP; SEBASTIÁN J. AGUDO BLANCO (coords.). *La Batalla del Ebro: perspectivas y balance. II. Comunicaciones. Actas del Congreso Internacional de Historia La Batalla del Ebro. 70 años después. Móra d'Ebre 24-27 de*

julio 2008. Tarragona: Arola, 2011, 21-28 [++]. El director de cinema J. DIAMANTE dóna a conèixer en poc més de mitja dotzena de pàgines, el relat fresc i vigorós d'un volum de memòries personals del pare, l'enginyer de camins, canals i ports Julián Diamante Cabrera, major de l'exèrcit republicà, una part de les quals fa directa referència a l'actuació del Batalló de Pontoners núm. 3 en el marc de la batalla de l'Ebre. El paper jugat a la batalla pels pontoners va ser crucial, atès que van ser els encarregats de creuar el riu, assegurar els cappons i construir diversos ponts, a contrarelotge, capaços d'aguantar el pas de les tropes en la contraofensiva ebrenca. Bombardejos, visita llampeg de Negrín, lloc de comandament de Diamante al mas de les Puces i desenes de dades i notícies sobre Ascó, Flix, Móra, Riba-roja o Vinebre, conformen un relat prou interessant. El Batalló de Pontoners començà la batalla i també l'acabà, en volar els ponts a la retirada final; pel seu heroïc comportament rebé la Medalla al Valor Col·lectiu. Posteriorment, el major Diamante fou empresonat, i no se li va permetre reintegrar-se al Cos d'Enginyers fins 34 anys més tard [MG]

GORT, EZEQUIEL i SALVADOR PALOMAR. "Els bombardeigs al Baix Camp i al Priorat durant la Batalla de l'Ebre". Dins: SÁNCHEZ CERVELLÓ, JOSEP; SEBASTIÁN J. AGUDO BLANCO (coords.). *La Batalla del Ebro: perspectivas y balance. II. Comunicaciones. Actas del Congreso Internacional de Historia La Batalla del Ebro. 70 años después. Móra d'Ebre 24-27 de julio 2008. Tarragona: Arola, 2011, 29-48* [25/2/8, +++]. El Priorat no va ser una comarca aliena a la batalla de l'Ebre, atès que en ella s'hi van concentrar part de les tropes que havien de participar-hi, fet que va donar peu a una ofensiva aèria dels nacionals. A través dels informes que aporten la Junta de Defensa Passiva de Reus i el Servei Municipal d'Incendis i Salvament (1938-1939), custodiats a l'Arxiu Comarcal del Baix Camp, els autors reconstrueixen l'ambient bèl·lic que llavors es vivia, amb esquadrans d'avions sobrevolant el cel ací i allà, aparells abatuts i bombardejos. El camp d'acció és el Priorat, però Reus acaba prenent-li

protagonisme pel seu major pes documental. Si "els combats aeris eren especialment espectaculars i, per això, els nens -i, sovint, no tan nens- de molts pobles es posaven a contemplar-los -a risc de la seva vida- com un espectacle més", els bombardeigs constituïen una tragèdia del tot palpable a les poblacions més importants. Els ocorreguts sobre Falset i altres poblacions prioratines ocupen més de mitja dotzena de les pàgines centrals, i alternen dades amb el testimoni directe d'alguns dels qui els van sofrir. S'adjunta un annex final a tall d'inventari dels bombardeigs a la província de Tarragona, on consta el nom de la població i les dates en les quals succeïren, entre mitjan juliol i 25 de setembre de 1938 [MG]

SÁNCHEZ AGUSTÍ, FERRAN. "Antoni Salut Payà, sanitari republicà a primera línia de foc". Dins: SÁNCHEZ CERVELLÓ, JOSEP; SEBASTIÁN J. AGUDO BLANCO (coords.). *La Batalla del Ebro: perspectivas y balance. II. Comunicaciones. Actas del Congreso Internacional de Historia La Batalla del Ebro. 70 años después. Móra d'Ebre 24-27 de julio 2008. Tarragona: Arola, 2011, 49-54* [4/0/4, ++]. Els testimonis que haguessin pres part a la batalla de l'Ebre, també se sumen a aquest volum d'actes. Més encara si són de cert relleu. Els relats en primera persona que l'autor va escoltar d'un heptagenari Antoni Salut Payà l'any 1983, són la base que conforma el particular episodi que aquella batalla va tenir per un músic, constructor de pianos i escriptor, que l'any 1938 es va reciclar com a sanitari de l'exèrcit republicà. Salut Payà, coneixedor de l'ofici de sanitari, féu costat els metges de la 31ª Brigada i, per tant, operà a primera línia de foc durant la batalla. Del seu relat sempre se'n poden marginar alguns comentaris interessants, retrat vivíssim d'aquells fets: "Tots els nostres comandants eren comunistes de Madrid"; "Corbera feia un mes seguit que cremava, els focs dels dos bàndols s'abatien sense pietat sobre aquest desgraciat poblet"; "Vaig decidir moure'm tot arrossegant-me com un rèptil amb colzes i genolls, sense fer gens de fressa i esquivant tots els éssers immòbils"; "Tot i que era ple dia i amb sol, quedava tot com si d'una negra nit es

tractés”; “Grups i fileres de gent dels pobles i masies abandonaven les cases direcció a França, camí de l'exili amb carruatges, bicicletes, sacs, maletes i mocadors de farcell amb quatre coses, infants al coll” [MG]

SERRA BUSQUETS, SEBASTIÀ. “La Batalla de l'Ebre vista des de Mallorca”. Dins: **SÁNCHEZ CERVELLÓ, JOSEP; SEBASTIÁN J. AGUDO BLANCO** (coords.). *La Batalla del Ebro: perspectivas y balance. II. Comunicaciones. Actas del Congreso Internacional de Historia La Batalla del Ebro. 70 años después. Móra d'Ebre 24-27 de julio 2008.* Tarragona: Arola, 2011, 55-70 [9/0/17+4, +++]. La participació de Mallorca en la batalla de l'Ebre no es va limitar al fet de constituir la plataforma dels avions italians i alemanys que bombardejaven les línies d'abastiment republicanes. Està la formació d'algunes companyies d'infanteria de marina que es van trobar a la zona de Penníscola i el Delta de l'Ebre, i un regiment i diversos batallons (un d'ells fou el batalló ciclista). Els mallorquins també lluitaren en el bàndol republicà, ja fos per trobar-se vivint al Principat, ja per abandonar les files nacionals. L'article està bastit a partir de les cròniques d'alguns diaris de l'illa, *La Almudaina, Correo de Mallorca, El Dia, Falange*, etc. La disposició cronològica de titulars i notícies, conforma el fil argumental de l'episodi bèl·lic ebrenç, això sí, sota el punt de vista nacional, “*El periodisme de guerra, des dels territoris dominats pel feixisme, té un bon botó de mostra amb les portades i pàgines interiors analitzades*” [MG]

DERBY, MARK. “New Zealand veterans of the Battle of the Ebro”. Dins: **SÁNCHEZ CERVELLÓ, JOSEP; SEBASTIÁN J. AGUDO BLANCO** (coords.). *La Batalla del Ebro: perspectivas y balance. II. Comunicaciones. Actas del Congreso Internacional de Historia La Batalla del Ebro. 70 años después. Móra d'Ebre 24-27 de julio 2008.* Tarragona: Arola, 2011, 73-82 [16/3/4, ++]. Els neozelandesos també van voler prendre part a la Guerra Civil Espanyola, majoritàriament al bàndol republicà (llevat dels fervents catòlics), i van aportar un grapat de voluntaris, amb un similar nombre de combatents i no-combatents (infermeres, metges, periodistes). DERBY desgrana sengles

ressenyes biogràfiques de cinc d'aquests voluntaris neozelandesos: Charli Riley, Bert Bryan, William McDonald, Bill Madigan i el Dr. Doug Jolly. Per fer-ho, empra els informes documentals que consten als arxius neozelandesos i cita alguns llibres que els han publicat. Riley i Bryan eren membres actius del Partit Comunista; McDonald i Madigan eren joves aventurers empesos pels ideals republicans; Jolly instal·là alguns hospitals de campanya durant la batalla de l'Ebre, en la qual tots s'hi van trobar, per bé que en diferents escenaris. Els seus testimonis amb ulls forasters donen una singular impressió d'imparcialitat que contrasta amb la realitat que podien descriure els indígenes [MG]

GRAU REIS, VICENT. “La defensa numantina de Castelló i la Batalla de l'Ebre”. Dins: **SÁNCHEZ CERVELLÓ, JOSEP; SEBASTIÁN J. AGUDO BLANCO** (coords.). *La Batalla del Ebro: perspectivas y balance. II. Comunicaciones. Actas del Congreso Internacional de Historia La Batalla del Ebro. 70 años después. Móra d'Ebre 24-27 de julio 2008.* Tarragona: Arola, 2011, 83-104 [24/1/29+2, +++]. El professor de la UJI V.GRAU toca, en aquesta comunicació, l'episodi castellonenc de la GCE, a tall de fase de la batalla de l'Ebre. Després d'amples introduccions sobre el conflicte, deixa ben reblat el marc geoestratègic que va seguir Franco, qui va decidir-se pel front valencià tot subestimant la resistència que hi podia trobar. L'enfrontament acarnissat a Castelló, objecte d'un dels apartats de l'article, pot contrastar-se amb el de l'Ebre, objecte del següent apartat. La «defensa numantina» es va constatar en la resistència als mortífers bombardejos “*tremendament destructius*” de la Legió Cóndor, i en el fet que es va cridar a files tots els varons de 18 a 55 anys “*Tota l'economia i les institucions estan al servei de la guerra i de la defensa de Castelló. Tot girava ja al voltant de convertir la capital de la Plana en una fortalesa / inexpugnable que pogués aturar les tropes del general Aranda...*”. Per uns dies, Castelló es va convertir en dramàtic “*centre de l'atenció internacional*”, amb preses i contrapreses, i lluita al carrer, casa per casa. A banda d'una copiosa bibliografia, l'autor

també consulta l'Arxiu Històric Municipal de Castelló i tira d'hemeroteca [MG]

MONTCLÚS I ESTEVAN, JOAQUIM. "Calaceit. Una vila de la rereguarda franquista". Dins: **SÁNCHEZ CERVELLÓ, JOSEP; SEBASTIÁN J. AGUDO BLANCO** (coords.). *La Batalla del Ebro: perspectivas y balance. II. Comunicaciones. Actas del Congreso Internacional de Historia La Batalla del Ebro. 70 años después. Móra d'Ebre 24-27 de julio 2008.* Tarragona: Arola, 2011, 105-118 [1/0/8, ++]. El punt de vista calaceitenc de la batalla de l'Ebre, segueix les passes de la comunicació sobre la resistència de Castelló. Introdueix amb una síntesi panoràmica dels orígens i situació de la població, i tot seguit fa una breu exposició sobre els primers anys de guerra. Quan enceta l'apartat corresponent a l'episodi ebrenc, comenta la tallada de les línies telefòniques, els assassinats de significats republicans de la vila i les repressàlies contra els membres femenins d'algunes famílies de coneguda ideologia esquerrana. Per Calaceit va passar corrents el general Yagüe amb cavalleria mora i unitats motoritzades, camí del front per aturar l'enemic. Més avançada la batalla, era habitual veure passar el general Franco amb el seu estat major, atès que tenia el seu quarter general a Alcanyís. El poble acollí a moltes víctimes: l'hospital no donava l'abast i al cementiri s'enterraven fins a tres cossos alhora ("amb una ampolla de vidre al costat amb totes les referències per poder després ser identificat"). La repressió va ser brutal. Entre caiguts al front i repressaliats, d'una banda i de l'altre, se suma fins a 111 víctimes, d'una població de 2.500 habitants [MG]

MURAL, MICHIKO. "La Batalla del Ebro según los testimonios de los voluntarios suecos y escandinavos en la XI Brigada. Batallón Hans Beimler". Dins: **SÁNCHEZ CERVELLÓ, JOSEP; SEBASTIÁN J. AGUDO BLANCO** (coords.). *La Batalla del Ebro: perspectivas y balance. II. Comunicaciones. Actas del Congreso Internacional de Historia La Batalla del Ebro. 70 años después. Móra d'Ebre 24-27 de julio 2008.* Tarragona: Arola, 2011, 141-164 [-/1/26, ++]. Hi va haver voluntaris escandinaus a les brigades internacionals que lluitaren a la

GCE, uns 1.500, però no van poder deixar rastre documental perquè l'estat preservava la neutralitat del pacte de No intervenció i, en molts casos, en tornar van ser multats i empresonats. Es conserven, això sí, moltes memòries escrites que l'autora consulta per tal de bastir una versió escandinava de la batalla de l'Ebre, a la qual hi van participar una vuitantena de suecs "la mitad de los cuales cayeron en batalla, mientras que una decena de ellos fueron tomados prisioneros y ejecutados sobre la marcha". A la Brigada XV, tot era barreja de suecs, danesos, finesos i noruegs, inclús alguns islandesos. Ja en plena batalla, alguns comentaris resulten d'allò més naturals. El cap de la companyia d'un dels memorialistes morí al tractar d'aixecar un company, ja que se li disparà l'arma al pit per error; en entrar en combat per primera vegada "sentimos el nauseabundo y dulce olor de la sangre, hubo varios que vomitaron y se cagaron en los pantalones"; des de Corbera relataven: "La peor noche. Los fascistas han entrado en ataque cuatro veces. Es como si el cielo y la tierra se revolviessen sobre nosotros", etc. Els darrers apartats exposen els voluntaris escandinaus a la GCE, nombre, recomptes, batallons i companyies on militaven, preferències, mentalitat, etc. Tanca la comunicació un llistat dels escandinaus caiguts a la batalla i d'alguns supervivents [MG]

ORTIZ CARRIÓN, JOSÉ ALEJANDRO. "Jorge Carbonell Cuevas, un miliciano puertorriqueño en la Batalla del Ebro y su trayectoria en el 60º batallón de la 15 brigada mixta". Dins: **SÁNCHEZ CERVELLÓ, JOSEP; SEBASTIÁN J. AGUDO BLANCO** (coords.). *La Batalla del Ebro: perspectivas y balance. II. Comunicaciones. Actas del Congreso Internacional de Historia La Batalla del Ebro. 70 años después. Móra d'Ebre 24-27 de julio 2008.* Tarragona: Arola, 2011, 165-186 [7+27/0/9+1, ++]. El portoriquès d'origen català Jorge Carbonell Cuevas, era estudiant a la universitat de Madrid quan s'emboicà en els fets inicials de la GCE, es féu milicià i passà a lluitar en diversos fronts de guerra. Mort d'un tret al pit a Gandesa el setembre de 1938, en queda una entrevista al diari *El Mundo*, de San Juan de Puerto Rico, i un

parell o tres de fotografies malmeses. El seu relat se centra en els combats a Madrid i a Talavera de la Reina, on fou ferit i d'on el conseller de guerra el traslladà a l'Escola d'Oficials. Però la seva actuació a la batalla de l'Ebre, ja com a capità, ve avalada per diversos testimonis cubans (Carlos M. Arias, Ramon Nicolau, Antonio Rivaud) i brigadistes (John Gerassi). Els últims apartats de la comunicació els constitueixen una relació dels testimonis, memòries, diaris i bibliografia emprats [MG]

JACKSON, ÁNGELA. "La sanitat republicana durant la Batalla de l'Ebre. Els brigadistes entre nosaltres: Pròleg i epíleg a l'última gran batalla de la Guerra Civil Espanyola". Dins: **SÁNCHEZ CERVELLÓ, JOSEP; SEBASTIÁN J. AGUDO BLANCO** (coords.). *La Batalla del Ebro: perspectivas y balance. II. Comunicaciones. Actas del Congreso Internacional de Historia La Batalla del Ebro. 70 años después. Móra d'Ebre 24-27 de julio 2008.* Tarragona: Arola, 2011, 209-212 [7/1/2, ++]. Relat cru, en format de conferència, de la quotidianitat de guerra a l'hospital de campanya establert a la cova de la Bisbal de Falset. En condicions realment penoses, el personal sanitari donà mostres d'una iniciativa i d'un afany de superació encomiable. L'autora recorda alguns dels pacients i les anècdotes més curioses. Prop d'allí, al Molar, hi havia un altre hospital de campanya, improvisat al recer de la mina "La Lusa". La feina d'evacuació per ferrocarril dels pacients, mereix un altre paràgraf [MG]

CANOSA FARRAN, FRANCESC i ELENA YESTE PIQUER. "La mirada de Catalunya: corresponsals catalans a la Batalla de l'Ebre". Dins: **SÁNCHEZ CERVELLÓ, JOSEP; SEBASTIÁN J. AGUDO BLANCO** (coords.). *La Batalla del Ebro: perspectivas y balance. II. Comunicaciones. Actas del Congreso Internacional de Historia La Batalla del Ebro. 70 años después. Móra d'Ebre 24-27 de julio 2008.* Tarragona: Arola, 2011, 213-242 [60/0/7+4, +++]. Després d'un parell d'apartats sobre la mentalitat periodística catalana, els autors entren de ple en l'actuació propagandística de la premsa durant la batalla de l'Ebre, on "la batalla mediàtica, de paper, avançarà paral·lela". S'analitzen les

cròniques de la guerra entre juliol i novembre de 1938, publicades als diaris *La Humanitat*, *La Publicitat*, *Treball* i *Meridià*. Primer els periodistes, després l'enfoc que se donava als fets, "la moral heroica de la resistència i el sacrifici dels qui lluiten al costat de la República són presents en pràcticament la totalitat de les cròniques des del front...». Els soldats republicans es convertien en els herois de paper, ensalçats en cada crònica. Encara que hi ha lloc per lamentar les pèrdues i els desastres de la guerra, no per això decau la motivació a les pàgines dels rotatius. En són la prova alguns paràgrafs reproduïts. Al llarg de la comunicació van apareixent altres aspectes del tema: l'enfoc anticatalà del conflicte, el patiment de la població civil, la figura desmereixedora dels soldats feixistes, les cròniques *in situ* de l'avenç victoriós, la col·laboració dels no combatents a la rereguarda, l'esforç i professionalitat de les tropes de complement (pontoners, conductors, sanitaris), el paisatge com a víctima, la retirada dels brigadistes, etc. [MG]

DILOLI, JORDI - RAMON FERRÉ - DAVID BEA - SAMUEL SARDÀ i JORDI VILA. "La primera Batalla de l'Ebre: Cartago contra Roma". Dins: **SÁNCHEZ CERVELLÓ, JOSEP; SEBASTIÁN J. AGUDO BLANCO** (coords.). *La Batalla del Ebro: perspectivas y balance. II. Comunicaciones. Actas del Congreso Internacional de Historia La Batalla del Ebro. 70 años después. Móra d'Ebre 24-27 de julio 2008.* Tarragona: Arola, 2011, 243-264 [23-/30, +++]. Els autors, coneguts experts d'Història Antiga vinculats a la URVT, fan un homenatge a l'Ebre tot recreant les batesses entre cartaginesos i romans, no fa 70, sinó 2.200 anys. A base d'una copiosa bibliografia i sobretot de fonts antigues com APIÀ, FRONTÍ, LIVI, POLIBI o ZONARÀS, descriuen el context històricopolític de la Segona Guerra Púnica; la primera batalla de l'Ebre (naval, a les boques del riu), el 217 adC; la segona, terrestre, dos anys més tard; posteriorment, els enfrontaments entre Sertori i César a la vall mitjana de l'Ebre i a Ilerda (76 adC), etc. Les fortificacions defensives amb motiu de la Tercera Guerra Púnica, van esquitxar el territori: Calaceit, el Coll del Moro de Gandesa, el Castellet de

Banyoles de Tivissa, l'Assut de Tivenys, Castellot de la Roca Roja de Benifallet, Sant Miquel de Vinebre, Dertosa o Vinaròs, han deixat petjada i han estat objecte del corresponent registre arqueològic i de les interpretacions que se n'han pogut extreure. De l'excelsa posició estratègica d'alguns d'aquests poblats en dona fe el fet que el mateix general Franco n'utilitzés més d'un com a punt de comandament [MG]

ORTEGO MARTÍNEZ, ÓSCAR. "La incidencia de la Guerra Civil sobre el cine español. El ejemplo de la Batalla del Ebro". Dins: **SÁNCHEZ CERVELLÓ, JOSEP; SEBASTIÁN J. AGUDO BLANCO (coords.).** *La Batalla del Ebro: perspectivas y balance. II. Comunicaciones. Actas del Congreso Internacional de Historia La Batalla del Ebro. 70 años después. Móra d'Ebre 24-27 de julio 2008.* Tarragona: Arola, 2011, 273-286 [15/0/11, ++]. La comunicació conta la incidència que va tenir el conflicte civil en l'emergent indústria cinematogràfica a Espanya. La reacció de les productores (afilerades al bàndol nacional o col·lectivitzades), els reportatges emesos, causes i conseqüències, la influència desplegada, el NO-DO, ja des de 1943.... Ambdós bàndols triaren escenaris emblemàtics per a rodar-hi, la defensa de Madrid els republicans, l'Alcàsser de Toledo els nacionals. Quant a la batalla de l'Ebre, va ser la República la que primerament n'emeté el documental *El paso del Ebro*, del director Antonio del Amo. Però amb la derrota uns mesos després, el tema fou représ pels nacionals, que filmaren la pel·lícula *La Batalla del Ebro*, a càrrec d'Antonio Obregón. És passada la guerra quan el franquisme imposà la seva versió de vencedors i la cinematografia espanyola produí films com: *Escuadrilla, Harka, A mi la legión, Raza*, etc. L'autor allarga l'evolució del tractament temàtic de la GCE al cinema fins els anys 60, i tanca amb unes breus conclusions [MG]

SUBIRÀ CARRASCO, ÚRSULA. "La memòria en xarxa". Dins: **SÁNCHEZ CERVELLÓ, JOSEP; SEBASTIÁN J. AGUDO BLANCO (coords.).** *La Batalla del Ebro: perspectivas y balance. II. Comunicaciones. Actas del Congreso Internacional de Historia La Batalla del Ebro. 70*

años después. Móra d'Ebre 24-27 de julio 2008. Tarragona: Arola, 2011, 309-314. En el marc d'un treball d'història oral, l'autora ha recollit vint-i-set testimonis de persones grans, quatre de les quals fan referència als fets viscuts l'any 1938 relatius a la batalla de l'Ebre. Les dones expliquen horrors (violacions, assassinats), requisos, la separació dels esposos, els bombardeigs. Un parent que vivia en una barraca al costat d'un arbre va rebre una bomba de ple. L'home es retrassava i quan l'anaren a trobar van trobar els seus troços penjats per l'arbre. Al sud de l'Ebre, el replegament republicà es produí a l'últim moment, cosa que provocà precipitació, fugides a la desbandada enmig dels trets enemics i inclús ofegaments. Recordo un dels entrevistats que rebien notícies de primera mà de parents que arribaven, mai dels diaris. Són detalls i vivències, gens diferents de les que es poden sentir arreu de la zona i d'altres persones, però que ajuden a conformar una visió molt particular de l'episodi ebrenc [MG]

XAUBET I VILANOVA, JOSEP. "Els ferits i els serveis hospitalaris durant la Batalla de l'Ebre. L'hospital internacional de Mataró". Dins: **SÁNCHEZ CERVELLÓ, JOSEP; SEBASTIÁN J. AGUDO BLANCO (coords.).** *La Batalla del Ebro: perspectivas y balance. II. Comunicaciones. Actas del Congreso Internacional de Historia La Batalla del Ebro. 70 años después. Móra d'Ebre 24-27 de julio 2008.* Tarragona: Arola, 2011, 315-336 [22/4/18+4, +++]. Els serveis sanitaris en guerra constitueixen un dels aspectes més negligits en l'estudi de la Història Militar, i alhora és un dels més interessants. Per això resulta tan important l'elaboració de treballs com els de J.XAUBET. Més encara si admitem l'exhaustivitat de la seva recerca, l'esforç esmerçat i l'estructura entenedora que li ha donat. Es focalitza el cas de Mataró, on hi havia dos hospitals, el civil de Sant Jaume i Santa Magdalena i el de les Brigades Internacionals (a més d'una clínica i un hospital de sang a l'antic col·legi dels Maristes). El treball se centra en l'hospital dels brigadistes, l'establiment (a càrrec del Dr. Edward K. Barsky), les mancances inicials, el personal que hi treballava (metges,

cirurgians, traumatòlegs, psiquiatres), amb els antecedents curriculars, la procedència i la seva trajectòria després de la GCE. N'hi havia de tots els països: nord-americans, alemanys, anglesos, austríacs, francesos, hongaresos, italians [ja era miracle que s'entenguessin entre tots ells!]. Entre els metges destacaven els nord-americans, i entre les infermeres, les més nombroses i millor qualificades eren les anglosaxones. Quelcom similar es pot dir dels pacients, que arribaven de tots els fronts i procedien d'una cinquantena de països. Durant el període de la batalla de l'Ebre (juliol a desembre de 1938) es registren 271 ingressos. S'enterraren al cementiri 30 cossos, nombre de morts que l'autor considera molt baix atès que la capacitat de l'hospital era de 800 pacients. La vida quotidiana a l'hospital serveix per mesurar l'encaix que les persones d'aquell centre van tenir amb el seu entorn. Es toquen aspectes com l'alimentació (bastant dolenta, quan molts pacients la refusaven i quan se sap que uns brigadistes nord-americans van menjar-se els galls d'indi del parc municipal...), l'allotjament, els matrimonis que van sorgir de la relació diària, les visites il·lustres que va rebre l'hospital, etc. Les bases documentals per a l'elaboració del treball han estat la correspondència (Servicio Histórico Militar) i el fons de l'hospital mataroní, a més de bibliografia i hemeroteca. A l'annex final s'exposen completes llistes del personal sanitari que hi va treballar [MG]

COLLAZOS RIBERA, JOSEP ANTON. "Ressons de la Guerra Civil a l'Arxiu Municipal i al Registre Civil de Flix". Dins: SÁNCHEZ CERVELLÓ, JOSEP; SEBASTIÁN J. AGUDO BLANCO (coords.). *La Batalla del Ebro: perspectivas y balance. II. Comunicaciones. Actas del Congreso Internacional de Historia La Batalla del Ebro. 70 años después. Móra d'Ebre 24-27 de julio 2008*. Tarragona: Arola, 2011, 361-382 [37/1/4, ++]. Aquests "ressons", els constitueixen la destrucció del patrimoni documental durant la GCE i el que n'ha quedat per reconstruir-ne els fets mínimament. El seu arxiver, J.A.COLLAZOS, s'exclama que no hagi quedat res de l'activitat governativa republicana, quan hi és tot de la franquista.

En base a aquesta, pot comprobar-se l'estat de la vila flixenca en acabar la guerra, amb 316 edificis tocats i danys per valor de més de 50.000.- pta. de l'època, en patrimoni municipal. De l'església parroquial, se n'encarregaren les "hordas marxistas", que igualment van mutilar les creus de terme. La població passà de 4.346 habitants el 1936 a tenir-ne 3.306 el 1940, i són especialment dramàtics alguns segments com el dels morts, els refugiats, els orfens, els reclusos, etc. El quart apartat es dedica al material que no fou destruït del Jutjat de Pau i del Registre Civil. A l'annex final, va el quadre de fons i inventari de les unitats documentals sobre la GCE a l'Arxiu Municipal de Flix [MG]

SELLÈS I PONSH, M. DELS ÀNGELS. *De Chamartin a Collbató. La Guerra Civil viscuda per un nen. M. Àngels Sellés*. Barcelona: La Mar de Fàcil, 2011, (Aktual), 180 p. "Història basada en l'experiència viscuda pel pare de l'autora durant la Guerra Civil espanyola. 'En començar la guerra, el meu pare era un nen de 10 anys. Aquest fet li va canviar la vida, a ell i a la seva família'. La guerra va trencar totes les seves il·lusions, esperances, somnis i projectes» [www.lecturafacil.net]

CAMPILLO GUAJARDO, MARIA. "La guerra civil en la narrativa catalana". *Catalan Historical Review*, 4 (2011) 257-268 [53/0/56+2, +++]. "En aquest article es presenta, en una primera part, la producció entorn del tema de la guerra escrita coetàniament, entre el 1936 i el 1939. Destaquen, en aquest període, les formes narratives breus no fictionals i sovint destinades a la premsa periòdica, com les cròniques del front (hi excel·leix PERE CALDERS) o les de rereguarda. Entre els gèneres fictionals, durant la guerra té molt d'interès el conte, mentre que la novel·la, un gènere que requereix l'assimilació lenta de l'experiència, trobarà la màxima expressió a la postguerra en dues obres canòniques, de JOAN SALES i MERCÈ RODOREDÀ, que s'analitzen a la segona part" [Resum]

OLIVA I LLORENS, JORDI. "L'estudi del cost humà de la Guerra Civil i la postguerra des del Centre d'Història Contemporània de

Catalunya". Dins: SÁNCHEZ CERVELLÓ, JOSEP; SEBASTIÁN J. AGUDO BLANCO (coords.). *La Batalla del Ebro: perspectivas y balance. II. Comunicaciones. Actas del Congreso Internacional de Historia La Batalla del Ebro. 70 años después. Móra d'Ebre 24-27 de julio 2008. Tarragona: Arola, 2011, 409-430* [10/0/101, +++]. L'autor relata l'evolució de l'interès social per quantificar i identificar totes les víctimes de la GCE i en dona el primer mèrit a l'historiador JOSEP BENET (1974). Hi ha tota una trajectòria historiogràfica al voltant del tema, en la qual destaquen JOSEP SOLÉ I SABATÉ, JOAN VILLAROYA, MONTSERRAT ROIG o ALBERT MANENT. El 1984 es creà el Centre d'Història Contemporània de Catalunya, que fixà un dels objectius a impulsar el coneixement total i cert de les pèrdues humanes durant aquell conflicte. Així, amb el mapa del Principat distribuït en comarques, s'assignà cada una a un o a diversos investigadors, per tal que perfilassin aquesta xifra a través de la consulta de documentació registral, d'arxiu, bibliogràfica o la tradició oral. La represa d'aquesta activitat el segon lustre del segle XXI, ha comptat amb els avantatges tecnològics de l'ofimàtica i amb una nova fornada d'investigadors voluntaris. La comunicació fa una citació sistemàtica de les referències bibliogràfiques de treballs relatius al tema, lògicament, en el més estricte àmbit local [MG]

SALVADÓ POY, ROC. "Explicar la Batalla de l'Ebre. Comprendre el valor de la pau des de la tragèdia de la guerra". Dins: SÁNCHEZ CERVELLÓ, JOSEP; SEBASTIÁN J. AGUDO BLANCO (coords.). *La Batalla del Ebro: perspectivas y balance. II. Comunicaciones. Actas del Congreso Internacional de Historia La Batalla del Ebro. 70 años después. Móra d'Ebre 24-27 de julio 2008. Tarragona: Arola, 2011, 431-436*. Aproximació pedagògica a l'ensenyament de la batalla de l'Ebre entre alumnes de Secundària, a través de les experiències d'un professor entès en el tema. Es fa un perfil de l'alumnat d'ESO i es destaca la importància que vegin *in situ* els escenaris bèl·lics. Per això, els prepara un dossier explicatiu ("Les Terres Ferides"), que se centra en l'impacte de la guerra a les comarques de l'Ebre, "no en

la seua accepció física, sinó en el sentit de l'espai de convivència esquarterat per la gran tragèdia que és la guerra"; "La proximitat geogràfica, històrica i generacional de la Batalla de l'Ebre representa i exemplifica el que comporta la guerra i ajuda a comprendre el que significa el conflicte incivíl en tots els àmbits de la vida, des del drama individual a la tragèdia col·lectiva". L'Ebre actua com a símbol de pertinença a la terra; a través d'imatges de ponts ensorrats l'alumne copsa la magnitud de la tragèdia [MG]

SÁNCHEZ MARGALEF, HÉCTOR. "Els llocs de memòria als espais de la Batalla de l'Ebre". Dins: SÁNCHEZ CERVELLÓ, JOSEP; SEBASTIÁN J. AGUDO BLANCO (coords.). *La Batalla del Ebro: perspectivas y balance. II. Comunicaciones. Actas del Congreso Internacional de Historia La Batalla del Ebro. 70 años después. Móra d'Ebre 24-27 de julio 2008. Tarragona: Arola, 2011, 437-454* [1/0/10, ++]. A la Introducció, l'autor exposa l'objectiu que s'ha marcat. Bàsicament, esbrinar com s'ha memorialitzat la Batalla des de la fi de la Guerra Civil fins avui. Així, analitza la monumentalització dels espais de la batalla de l'Ebre a partir de tres enfocis: els monuments franquistes inaugurats abans de la Transició; els monument prorepublicans inaugurats a les dècades dels anys vuitanta i noranta, ja dins del període democràtic, i els monuments políticament correctes o a favor de la reconciliació, ja dins d'aquesta nova centúria i mil·lenni, però també en els anys noranta. Així, relaciona els monuments, un per un, a tall de fitxa de treball, i en resalta aquells trets artístics i aquelles consideracions geogràfiques i històriques més pertinents. Reserva un quart apartat a les actuacions a favor de la memòria compartida, plaques, monuments i entitats, dedicats a: la lleva del Biberò, la reconciliació general, la Llibertat o la Pau. L'últim subapartat el dedica al Consorci Memorial pels Espais de la Batalla de l'Ebre i a cada un dels edificis i espais que ha museïtzat: el Centre del COMEBE (Corbera d'Ebre), el Memorial de les Camposines (La Fatarella), Les Veus del Front (El Pinell de Brai), Les Deveses (La Fatarella), Els Barrancs (Vilalba dels Arcs). Al final hi ha cinc conclusions i una mica de bibliografia [MG]

LA CITA

LES ATROCITATS

L'estigma de les guerres, són sempre els

"sosegóse la furia de la caballería porqué faltaron presto vidas en que emplearse. Pasó aquel obscuro nublado de desastres, y se mostró la razón y tras ella el dolor y la afrenta de haberla perdido..."

MELO, FRANCISCO-MANUEL DE. *Historia de los movimientos de separación y guerra en Cataluña en tiempos de Felipe IV...*, (Cadis, 1990, p. 170).

recentment anomenats "danys col·laterals". La població civil ha estat la qui, en gran mesura, a patit més durament els efectes devastadors de les guerres.

Però, a banda de "danys col·laterals", la història militar universal (també la de Catalunya) està esquitxada de terribles episodis, on les matances innecessàries o gratuïtes, han deixat una amarga petja en la localitat que les va patir. L'Hospitalet de l'Infant, Martorell, el Perelló, el Pla de Santa Maria, Tarragona, Tortosa, o Cambrils, en foren trist escenari els primers anys de la guerra de Separació. Aportem un parell de cites de

referència, amb el desig de mantenir la memòria històrica d'aquests inadmissibles fets. La primera, fa referència a la matança de Cambrils de desembre de 1640, i és significatiu que un cronista hispànic com F.M.Melo, se'n conhortés i confessés que si la cavalleria castellana no matà més catalans aquell dia, no va ser sinó perquè s'acabaren víctimes per matar. La segona està emmarcada en els fets del setge de Constantí de 1642, quan el llenç de la muralla s'esllevissà (pel continu bombardejament dels hispànics) i sepultà una seixantena dels defensors. Les escenes que es van viure arrel d'aquell sinistre foren dantesques. Una matança innecessària que s'hagués pogut evitar amb una rendició a temps o no bombardejant tan fort.

"Cayó la mayor parte del Castillo, con que cegó la puerta de tal modo, q. no fue posible abrir camino para librar tantos pobres como quedavan enterrados en vida [...] solo tuvieron dicha que se quedò una pequeña humbrera descubierta, por allí los confesaron como pudieron, y los ayudaron a padecer con fortaleza, y después se les dexaron sin poderse remediar los unos à los otros, ni favorecerles nosotros. Considere el piadoso lector como moriria aquella desdichada gente? No sè si me atreva à decir, que comiendose los unos à los otros, hasta que quedasse el ultimo por no aver ya mas carne humana q. comer; para còservar quatro dias mas la vida".

SANTA MARÍA, FR. ANTONIO DE. *España triunfante y la iglesia laureada en todo el globo de el mundo...* Madrid: Iulian de Paredes, 1682, p. 421-422.

R E C U L L :

ANTIGA:

BARCELÓ, PEDRO. *Alejandro Magno*. Madrid: Alianza, 2011, 342 p.

BIRLEY, ANTHONY RICHARD. *Séptimo Severo. El emperador africano*. Tr. José de la Cruz Herrera. Madrid: Gredos, 2012, 432 p.

DANDO-COLLINS, STEPHENS. *Legiones de Roma. La historia definitiva de todas las legiones imperiales romanas*. Tr. Teresa Martín Lorenzo. Madrid: La Esfera de los libros, 2012, 638 p.

MCLYNN, FRANK. *Marco Aurelio. Guerrero, filósofo, emperador*. Tr. Teresa Martín Lorenzo. Madrid: La Esfera de los libros, 2011, 792 p.

NOVILLO, MIGUEL ÁNGEL. *César y Pompeyo en Hispania*. Madrid: Sílex, 2012, 368 p.

MEDIEVAL:

DD.AA. *Pere el Gran, 1240-1285*. Madrid: Ministeri de Cultura, 2011 [catàleg]

CAMIADÉ, MARTINE; MARIA TERESA GENÍS; JEAN PIERRE LACOMBE-MASSOT. "Les mirades en el territori. Les fortificacions al massís de l'Albera, el vessant més oriental dels Pirineus". *Annals de l'Institut d'Estudis Empordanesos*, (2011 = Actes del 2n Congrés de l'IEE *Fronteres Una visió des de l'Empordà*) 491-502.

LE THIEC, GUY. *Los Borgia. Luces y sombras*. Tr. Núria Petit Fontserè. Barcelona: Paidós, 2012 (Orígenes), 226 p.

MOTT, LAWRENCE. "Sailing through the Black Death. The Crown of Aragon Fleet Ordinances of 1354". *Imago temporis. Medium Aevum*, 5 (2011) 215-225.

PALAZUELOS, ENRIQUE. *El poder sin metáfora: el imperio de Gengis Khan*. Madrid: Siglo XXI, 2011, 240 p.

REBOLLEDO I BONJOCH, FRANCESC. "La conquesta de València i els repobladors lleidatans. Resum sobre la relació entre topònims del Pla d'Urgell i antropònims valencians". *Quaderns de El Pregoner d'Urgell*, 24 (2011) 41-48.

Croades

RAVEGNANI, GIORGIO. *Bizancio y Venecia. Historia de un imperio*. Tr. Francisco Campillo Ruíz. Madrid: Antonio Machado, 2012, 269 p.

RILEY-SMITH, JONATHAN S.C. *¿Qué fueron las cruzadas?*. Tr. Carme Font. Barcelona: El Acanalado, 2012, 175 p.

RUBENSTEIN, JAY. *Los ejércitos del cielo. La primera cruzada y la búsqueda del Apocalipsis*. Tr. Rosa Salleras Puig. Barcelona: Pasado y Presente, 2012 (Historia), 448 p.

MODERNA:

ÁLVAREZ DE TOLEDO, CAYETANA. *Juan de Palafox. Obispo y virrey*. Madrid: Marcial Pons, 2011 (Los hombres del Rey), 435 p.

GALASSO, GIUSEPPE (dir.). *Carlos V y la España imperial. Estudios y ensayos*. Tr. Carmen Merchante Moralejo. Madrid: Centro de Estudios Europa Hispánica, 2011 (2006 en italià), 400 p.

GARCÍA HURTADO,
MANUEL-REYES (ed.). *La Armada española en el siglo XVIII. Ciencia, hombres y barcos*. Madrid: Sílex, 2012, 408 p.

MANZANO, ANTONIO. *El ejército vuelve a ganar batallas*. Madrid: Ciudadela, 2012, 144 p.

O'DONNELL, HUGO (coord.). *Historia Militar de España. Edad Moderna. Ultramar y Marina*. Madrid: Ministerio de Defensa, 2012, 528 p.

RODRÍGUEZ GONZÁLEZ,
AGUSTÍN RAMON. *Drake y la 'Invencible'*. Mitos desvelados. Madrid: Sekotia, 2011, 304 p.

ROURA, LLUÍS.
"Militarització i protesta sota l'absolutisme borbònic". *Història Moderna i Contemporània*, UB, X (2012) 74-87.

Guerra de Successió

PIZARRO CARRASCO,
CARLOS. "Guerra i postguerra de Successió a Monistrol de Montserrat : Francesc Janer, de voluntari austriacista a esquadrilla borbònic». *Dovella*, 111 (2012) 22-25.

PUIG I BORDERA, EDUARD.
"La Guerra de Successió a Bellpuig i l'estat de les cases de la vila al 1716". *Quaderns de El Pregoner d'Urgell*, 24 (2011) 31-40.

Guerra del Francès

CORREDOR, ANNA MARIA.
"Acusats i condemnats de la Selva i altres comarques durant la Guerra del Francès segons la *Gazette de Gironne* (1812). Aportació a l'antroponímia catalana". *Quaderns de la Selva* (2012 = XXIII Jornada d'Onomàstica -Lloret de Mar, 16 d'octubre de 2010-) 99-105.

MORENO ALONSO,
MANUEL. *El alcázar de Sevilla en la guerra de la Independència*. Sevilla: Ajuntament, 2011, 220 p.

RÚJULA, PEDRO (ed.). *Memorias del mariscal Suchet sobre sus campañas en España. 1808-1814*. Saragossa: Institución Fernando el Católico, CSIC, 2012, 676 p.

VILA, PEP. "Al legacions d'un quinto de Villobí d'Onyar per no incorporar-se a l'exèrcit (1807)". *Quaderns de la Selva* (2012 = XXIII Jornada d'Onomàstica -Lloret de Mar, 16 d'octubre de 2010-) 201-204.

CONTEMPORÀNIA:

KEEGAN, JOHN. *Secesión*. Tr. José Adrián Vitien. Madrid: Turner, 2011, 516 p.

Carlinades

ELIAS I ESCAYOL, JACINT.
"Escrips inèdits de Jacint Elias i Escayol. Records del passat i entrada dels carlins

a Terrassa el 22 de juliol de 1872». *Terme*, Terrassa, 27 (2012) 177-186.

IGM

STUPARICH, GIANI. *La gran guerra en los Alpes. La guerra del 15*. tr. Miquel Izquierdo. Barcelona: Minúscula, 2012 (Con Vuelta de Hoja; 8), 196 p.

WEBER, THOMAS. *La primera guerra de Hitler*. Tr. Belén Urrutia. Madrid: Taurus, 2012, 508 p.

GCE

CAMPS ARBÓS, JOSEP; M. TERESA PALÀS FILELLA.
"Josep Sans Carulla. La Guerra Civil a través de les cartes d'un soldat de l'exèrcit republicà». *Mascañà. Revista d'Estudis del Pla d'Urgell*, 3 (2012) 79-84.

CLARA, JOSEP. "Els Pirineus com a zona de resistència. Visió militar del Pallars (1945-1950)". *Annals, Centre d'Estudis Comarcals del Ripollès*, 7 (2012) 65-79.

COMA TORRES, GLÒRIA.
"Pinzellades de postguerra". *Urtx. Revista cultural de l'Urgell*, 26 (2012) 181-187.

CRUZ GONÁLEZ, ANTONIO.
Virgilio Leret Ruíz. Una vida al servicio de la República. Mataró: El Viejo Topo, 2012 (Memorias), 210 p.

GARCÍA FERNÁNDEZ,
JAVIER. *25 militares de la*

República. Madrid: Ministerio de Defensa, 2011, 900 p.

JACKSON, ÁNGELA. *Para nosotros era el cielo. Pasión, dolor y fortaleza de Patience Darton: de la Guerra Civil española a la China de Mao*. Tr. Silvia Komet. Barcelona: Ediciones San Juan de Dios, 2012 (Hospitalidad), 230 p.

MARTÍNEZ RODA, FEDERICO. *Varela. El general antifascista de Franco*. Madrid: La Esfera de los libros, 2011, 592 p.

SEIDMAN, MICHAEL. *La victoria nacional. La eficacia contrarrevolucionaria en la guerra civil*. Tr. Hugo García Fernández. Madrid: Alianza, 2012, 408 p.

SERRA I OLLER, JORDI. "El cost humà de la Guerra Civil a Terrassa. Nova edició de la llista de terrassencs morts en acció de guerra". *Terme*, Terrassa, 27 (2012) 147-173.

ZÚÑIGA JUAN, EDUARDO. *La trilogía de la Guerra Civil*. Madrid: Galaxia Gutemberg, 2011, 402 p.

IIGM

DEL REY VICENTE, MIGUEL - CARLOS CANALES TORRES. *La palmera y la esvástica. Una jauría de lobos. Blitzkrieg*. Madrid: EDAF, 2012, 254 p.

EDSEL, ROBERT M. *The monuments men. La fascinante aventura de los guerreros del arte que impidieron el expolio cultural nazi*. Tr. David Paradela

López. Barcelona: Círculo de lectores, 2012 (Imago Mundi), 584 p.

HILLENBRAND, LAURA. *Invencible*. Tr. Vicente Herrasti. Madrid: Aguilar, 2011, 440 p.

ORMEÑO CHICANO, JAVIER. *Las batallas Kharkov, 1941-1943*. Madrid: Almena, 2011, 264 p.

SERRA, MAURIZIO. *Malaparte. Vidas y Leyendas*. Tr. Juan Manuel Salmerón Arjona. Barcelona: Taurus, 2012, 540 p.

SNYDER, TIMOTHY. *Tierras de sangre. Europa entre Hitler y Stalin*. tr. Jesús de Cos. Barcelona: Galaxia Gutemberg, 2011, 620 p.

Ares Enyalios. Revista de historia y actualidad militar, núm. 28 [2012]: LASPEÑAS, SALVADOR. "Francisco de Orellana, descubridor del Amazonas"; DOLADO, JESÚS. "Centenario del Protectorado de Marruecos"; DOLADO, JESÚS. "La muerte del teniente Palao y sus 40 mejaznías"; ORTEGO, MIGUEL. "El puente de los valientes (2ª parte)"; GONZÁLEZ SERRANO, J.L. "Notas sobre el Heinkel He 51 en el Ejército del Aire"; FERRÉ, ALBERT. "Unidades de bomberos en las Juventudes Hitlerianas"; CONDE, FERNANDO. "III Encuentro de Veteranos del 'Tetuán 14'"; PÉREZ PADILLA, LUIS. "Historia de la Policía Armada"; GONZÁLEZ LÓPEZ, ÓSCAR. "Normandia: la muerte del general Falley".

De la Guerra, 12 [2012]: "El hombre: Louis-Joseph de Montcalm"; "El arma: Acorazados clase Nagato"; ESTEBAN, ALBERTO RAUL. "Asalto al fuerte William Henry"; YUSTE, JAVIER. "Kyu Gunto"; HERNANDO J., J.F. "Batalla de las Navas de Tolosa"; HERNANDO J., J.F. "La batalla del Somme"; YUSTE GONZÁLEZ, JAVIER. "The Unknown Soldier".

Historia y Vida, núm. 527 (febrer de 2012) [Selecció]: MORENO JULIÁ, XAVIER. "La odisea de los 'azules'" (40-47); LOSADA, JUAN CARLOS. "Los visigodos saquean Roma" (48-55). **Núm. 528 (març de 2012):** SOCIAS, MARCEL (il.). "Raid sobre Japón" (16-17). **Núm. 529 (abril de 2012):** ELLIOT, JULIÁN. "Bosnia tras la guerra" (20-25); GOMÀ, DANIEL. "El alemán que nunca perdió [Von Lettow-Vorbeck]" (60-67). **Núm. 530 (maig de 2012):** VICH SÁEZ, SERGI. "Un nido de espías [Dossier: El III Reich en España]" (42-51); VALLS TORNER, XAVIER. "Leónidas. Héroe de las Termópilas" (52-59). **Núm. 531 (juny de 2012):** CALVO POYATO, JOSÉ. "Cae el reino Nazarí" (32-39) i "El día después" [Dossier: La agonía de Granada] (40-47). **Núm. 532 (juliol de**

2012): GARCÍA DE GABIOLA, J. "1792. Francia contra el mundo" (62-69). **Núm. 533 (agost de 2012):** ELLIOT, JULIÁN. "Las minas antipersona" (18-21); LOSADA, JUAN CARLOS. "La capital del reino cruzado" (34-43). **Núm. 534 (setembre de 2012):** CALVO POYATO, JOSÉ. "Blas de Lezo" (56-63). **Núm. 535 (octubre de 2012):** SERRANO, EUGENIA. "La Bomba de Hitler" (78-81). **Núm. 537 (deseembre de 2012):** HERRANZ, ISABELA. "Prisioneros en casa" (66-73).

La Aventura de la Historia, núm. 157 (novembre de 2011): PANDO DESPIERTO, JUAN. "De la laureada a la fosa común. El trágico fin de padre Revilla" (46-50); POSA MAUPAIN, PEDRO. "El perfecto ario. Voluntarios daneses en las SS" (56-60). **Núm. 158 (deseembre de 2011):** GIL PECHARROMÁN, JULIO. "Abril de 1936 'Esto es un golpe de estado'" (28-36); JUAN VIDAL, JOSEP. "Rapiña territorial. Ingleses en Menorca" (42-46). **Núm. 159 (gener de 2012):** KNAPP, ROBERT. "Soldado. El oficio más seguro de Roma" (18-25); LOZANO, ÁLVARO. "Joachim von Ribbentrop. El ario errante" (36-41); MARTÍN ALARCÓN, JULIO. "El miura atómico. Carrero amagó con la bomba" (42-48). **Núm. 160 (febrer de 2012):** QUESADA, FERNANDO. "Masada, Numancia israelí" (18-24). **Núm. 161 (març de 2012):** MARTÍN ALARCÓN, JULIO. "'Querido Varelita'. Un africanista contra la Falange" (46-53); CANAL, JORDI. "Todo por la causa. A tiros por la ideología" (58-59); CANAL, JORDI. "Frente al espejo de Italia. Liberales y papistas" (60-63); CANICIO, RAUL C. "Con el Sur... y con el Norte. El conflicto de Sucesión en Estados Unidos" (64-67); LOSADA, JUAN CARLOS. "Héroes de las dos Españas. Las conflagraciones mundiales" (68-73). **Núm. 162 (abril de 2012):** AMORÓS, MARIO. "Guerra de las Malvinas. El tiro por la culata" (56-60); MARTORELL, M. "Conquista y resistencia [Navarra]" (70-75). **Núm. 163 (maig de 2012):** OLMEDO, FERNANDO. "La División Azul. Recuerdos del frente ruso" (16-25); SOLAR, DAVID. "Operación Antropoide. Matar a Heydrich el carnicero de Praga" (26-30); RÚJULA, PEDRO. "El mariscal tranquilo. La aventura española de Suchet" (32-36); QUESADA, FERNANDO. "Caballos de guerra. Arma, vehículo y prestigio" (44-49). **Núm. 164 (juny de 2012):** PARRA, JOSÉ MIGUEL. "Náucratis. Grecia en el corazón del Nilo" (28-32). **Núm. 166 (agost de 2012):** MARTÍN ALARCÓN, JULIO. "Heroica carga de caballería. El sacrificio del Alcántara" (26-33); DE LA TORRE, ROSARIO. "La guerra de Chateaubriand. Los cien mil hijos de San Luis entran en España" (34-37); SANTANA PÉREZ, GERMÁN. "Descubrimiento y conquista [Illes Canàries]. El hallazgo de Lancelotte" (60-64); AGUILERA POVEDANO, MANUEL. "Ibiza: el primer luto de Hitler" (82-83). **Núm. 167 (setembre de 2012):** CABAÑAS, MIGUEL. "El cañón y la pluma. Federico II el Grande" (32-35). **Núm. 169 (novembre de 2012):** SÁNCHEZ, ROSALÍA. "Las últimas bombas de la Segunda Guerra Mundial" (12-13); MITRE, EMILIO. "La batalla de Poitiers. El milagro del martillo" (40-44). **Núm. 170 (deseembre de 2012):** SOLAR, DAVID. "La batalla de Guadalcanal. Infierno en el Pacífico" (16-23); VIÑAS, ÁNGEL. "El fin de la República. La invención del coronel Casado" (24-29).

Revista de Historia Militar, núm. 111 (2012): BUENO BRAVO, M. ISABEL. "Las armas y los uniformes de los guerreros aztecas" (11-44); CALVO GONZÁLEZ-REGUERAL, FERNANDO. "El 'capitán que enseñó a generales'. Vida, obra y pensamiento de Sir Basil Liddell Hart" (45-117); MARTÍNEZ PEÑAS, LEANDRO - MANUELA FERNÁNDEZ RODRÍGUEZ. "La guerra contra los apaches bajo el mando de Ramón de Castro y Pedro de Nava en las provincias interiores" (119-157); SORALUCE BLOND, JOSÉ RAMÓN. "Arquitectura militar española para la defensa del mediterráneo occidental" (159-184); TORREBADELLA I FLIX, XAVIER. "Antecedentes en la institucionalización de la gimnástica militar española (1800-1852)" (185-244); VARO MONTILLA, FRANCISCO. "El testimonio del último virrey del Río de la Plata sobre la emancipación de Buenos Aires" (245-286). **Núm. Extraordinario (2012 = Los ingenieros militares en la Historia de España. III Centenario de la creación del arma de ingenieros):** CANTERA MONTENEGRO, JESÚS. "Aportaciones singulares de los Ingenieros a la obra civil" (13-32); CARRILLO DE ALBORNOZ Y GALBEÑO, JUAN. "La edad de oro de la fortificación abaluartada en España y ultramar" (33-97); FERRANDIS POBLACIONES, JOSÉ ANTONIO. "Los ingenieros militares en el siglo XIX" (99-135); LAORDEN RAMOS, CARLOS. "Obras civiles en América del Arma de Ingenieros" (137-153); MEXÍA Y ALGAR, JOSÉ IGNACIO. "La Aerostación y el inicio de la Aviación" (155-203); QUESADA GÓMEZ, AGUSTÍN. "El siglo XX y el Arma de Ingenieros" (205-374).

SÁNCHEZ CERVELLÓ, JOSEP; SEBASTIÁN J. AGUDO BLANCO (coords.). *La Batalla del Ebro: perspectivas y balance. I. Ponencias. Actas del Congreso Internacional de Historia La Batalla del Ebro. 70 años después. Móra d'Ebre 24-27 de julio 2008.* Tarragona: Arola, 2011, 331 p.: SÁNCHEZ CERVELLÓ, JOSEP. *Prólogo* (9-14). AGUDO BLANCO, SEBASTIÁN. *Preámbulo* (15-22). *La Batalla del Ebro: Visión general y cuestiones militares*

(23): REIG TAPIA, ALBERTO. "Los mitos de la Guerra Civil: de la propaganda al revisionismo" (25-52); CARDONA, GABRIEL. "La Batalla del Ebro, ofensiva imposible" (53-78); ARÓSTEGUI, JULIO. "La Guerra Civil (1936-1939). Visiones y reflexiones a los setenta años" (79-90). Las coyunturas políticas del conflicto: (91). CASTELLÀ SURRIBAS, SANTIAGO J. "La sociedad de naciones ante la Guerra Civil Española. De la debilidad institucional a la vergonzante neutralidad" (93-104); PRESTON, PAUL. "Les conjuntures polítiques de les dues Espanyes. Dues Espanyes, dues polítiques, dos esforços bèl·lics" (105-120); WOLIKOW, SERGE. "La perspective de la guerre mondiale et l'offensive républicaine» (121-128). Contexto internacional (129): MIRALLES, RICARDO. "Las gestiones internacionales de la República y la no intervención" (131-146); MORENO JULIÁ, XAVIER. "El Eje en ayuda a Franco" (147-170); PUPPINI, MARCO. "Gli italiani alla Guerra Civile spagnola" (171-188); MIGUEL DE MORA, JUAN. "Sobre la Guerra de España y la Batalla del Ebro" (189-205). Otros 'paisajes' de la batalla (207); SÁNCHEZ CERVELLÓ, JOSEP. "La población civil a la zona de la Batalla de l'Ebre durant la Guerra Civil" (209-242); COALE, ROBERT. "La Brigadas Internacionales en la Batalla del Ebro" (243-256); MARTÍN RAMOS, J.L. "Política en torno a la Batalla del Ebro (257-266); REQUENA GALLEGO, MANUEL. "La retirada de las Brigadas Internacionales de la Guerra Civil Española" (267-282). Historia, memoria y patrimonio (283): CERVELLÓ SALVADÓ, ÀLEX. "La Batalla de l'Ebre a la Terra Alta" (285-300); MARGHERI, PIETRO. "La memoria popolare dell'antifascismo italiano 1936-1994" (301-314); FISCHER, WERNER GEORG. "Antifaschismus und das kollektive Gedächtnis des deutschen Volkes am Beispiel des Spanischen Bürgerkrieges 1936-1939 und der Internationalen Brigaden" (315-331). **ii. Comunicaciones.** *Actas del Congreso Internacional de Historia La Batalla del Ebro. 70 años después. Móra d'Ebre 24-27 de julio 2008. Tarragona: Arola, 2011, 462 p.*: SÁNCHEZ CERVELLÓ, JOSEP. Prólogo (11-14). SAURAT, GUY - PERE GAMERO - SEBASTIÁN AGUDO. Carta de agradecimiento a colaboradores y valoración de las jornadas (15-18). La Batalla del Ebro: Visión general y cuestiones militares (19): DIAMANTE, JULIO. "Memoria y testimonio de la Batalla del Ebro por el mayor-jefe del batallón de puentes nº 3, Julián Diamante" (21-28); GORT, EZEQUIEL i SALVADOR PALOMAR. "Els bombardeigs al Baix Camp i al Priorat durant la Batalla de l'Ebre" (29-48); SÁNCHEZ AGUSTÍ, FERRAN. "Antoni Salut Payà, sanitari republicà a primera línia de foc" (49-54); SERRA BUSQUETS, SEBASTIÀ. "La Batalla de l'Ebre vista des de Mallorca" (55-70). Las coyunturas políticas del conflicto: (71). DERBY, MARK. "New Zeland veterans of the Battle of the Ebro" (73-82); GRAU REIS, VICENT. "La defensa numantina de Castelló i la Batalla de l'Ebre" (83-104); MONTCLÚS i ESTEVAN, JOAQUIM. "Calaceit. Una vila de la rereguarda franquista" (105-118). Contexto internacional: (119). ABDELKRIM EL KHAT-TABI, MOHAMED. "Participación Rifeña en la guerra (121-126); LÍSTER LÓPEZ, ENRIQUE. "Reflexiones del general Enrique Líster Forján sobre los *brigadistas*, los norteamericanos y Hernest Hemingway en la Guerra de España" (127-140); MURAL, MICHIKO. "La Batalla del Ebro según los testimonios de los voluntarios suecos y escandinavos en la XI Brigada. Batallón Hans Beimler (141-164); ORTIZ CARRIÓN, JOSÉ ALEJANDRO. "Jorge Carbonell Cuevas, un miliciano puertorriqueño en la Batalla del Ebro y su trayectoria en el 60º batallón de la 15 brigada mixta" (165-186); PECH, ARTHUR. "Die verteidigung der Spanischen Republik 1936-1939 in den publikationen del DDR" (187-206). Otros "paisajes" de la batalla: (207). JACKSON, ÁNGELA. "La sanitat republicana durant la Batalla de l'Ebre. Els brigadistes entre nosaltres: Pròleg i epíleg a l'última gran batalla de la Guerra Civil Espanyola" (209-212); CANOSA FARRAN, FRANCESC i ELENA YESTE PIQUER. "La mirada de Catalunya: corresponsals catalans a la Batalla de l'Ebre" (213-242); DILOLI, JORDI - RAMON FERRÉ - DAVID BEA - SAMUEL SARDÀ i JORDI VILA. "La primera Batalla de l'Ebre: Cartago contra Roma" (243-264); MASSIP FONOLLOSA, JESÚS. "Cada terra fa sa guerra?" (265-272); ORTEGO MARTÍNEZ, ÓSCAR. "La incidencia de la Guerra Civil sobre el cine español. El ejemplo de la Batalla del Ebro" (273-286); QUIRÓS GARCÍA, ANTONIO. "Los medios de prensa del XV Cuerpo de Ejército y sus unidades" (287-308); SUBIRÀ CARRASCO, ÚRSULA. "La memòria en xarxa" (309-314); XAUBET i VILANOVA, JOSEP. "Els ferits i els serveis hospitalaris durant la Batalla de l'Ebre. L'hospital internacional de Mataró" (315-336). Historia, memoria y patrimonio: (337). ARCHILLA NAVARRO, ÀNGEL P. "Los olvidados de Vespella de Gaià. La exhumación de 26 soldados republicanos durante la dictadura franquista" (339-360); COLLAZOS RIBERA, JOSEP ANTON. "Ressons de la Guerra Civil a l'Arxiu Municipal i al Registre Civil de Flix" (361-382); GÜELL, MANEL. "A Carn!, La revista electrònica d'història militar catalana que aporta dades sobre la Guerra Civil" (383-390); MIÑARRO, ANNA - TERESA MORANDI i CINTA ARASA. "Trauma psíquic i transmissió intergeneracional. Efectes en la subjectivitat dels ciutadans de Catalunya de la Guerra del 36, la postguerra, el franquisme i la transició" (391-408); OLIVA i LLORENS, JORDI. "L'estudi del cost humà de la Guerra Civil i la postguerra des del Centre d'Història Contemporània de Catalunya" (409-430); SALVADÓ POY, ROC. "Explicar la Batalla de l'Ebre. Comprendre el valor de la pau des de la tragèdia de la guerra" (431-436); SÁNCHEZ MARGALEF, HÉCTOR. "Els llocs de memòria als espais de la Batalla de l'Ebre" (437-454); SANROMÀ LUCÍA, MANUEL. "La Memoria en Red: la lista GCE de internet" (455-462).

L'ESPASA I LA PLOMA

La crònica sobre la guerra de Successió del jurista Josep Plantí

Els honors de la impremta no sempre premien els manuscrits més dignes de donar-se a conèixer. És el cas de la crònica manuscrita (pendent d'editar) de JOSEP PLANTÍ, un jurista català, veraç i observador, que va tenir la dèria d'apuntar tot allò que veia, oïa, sentia i pensava sobre els successos que estava vivint en la pugna per la corona espanyola entre Àustries i Borbons. Gràcies a aquest afany i als esforços per fer-lo una realitat, ens ha pervingut el relat *De morte Caroli Secundi Hispaniarum Rex. De excidio Cathaloniae nec non destructione Barcinonis quasi secundam* [Sobre la mort de Carles II, rei d'Espanya. Sobre la caiguda de Catalunya i de la destrucció de Barcelona pràcticament aconseguida] que abreviarem denominant-la "la crònica de JOSEP PLANTÍ".

Nascut a Barcelona vers 1680, JOSEP PLANTÍ es llicencià en dret a la seva universitat. Després hi passà a exercir la docència, magisteri que compaginà amb d'altres oficis públics d'assessor, consultor i visitador a les cúries ordinàries i de la Generalitat. Sabem que aspirà al rectorat de la universitat, però que els consellers el declararen inhàbil. Quan esclatà la revolució dels

vigatans, s'adherí activament al partit

Gravat austríac del setge de Barcelona de 1706

[\[http://navarrobadia.blogspot.com\]](http://navarrobadia.blogspot.com)

austríacista i prengué part als setges de Barcelona de 1704 i de 1705, sembla que amb alguna responsabilitat sobre els proveïments de l'exèrcit. A la crònica, PLANTÍ es vantava d'haver estat dels primers personatges a presentar-se davant de l'Arxiduc. De fet, la trajectòria que inicià d'ençà fou clarament ascendent. S'integrà al regiment de les Reials Guàrdies Catalanes i el 1711 ingressà a la Reial Audiència de Sardenya, amb el càrrec d'oïdor civil. A l'illa, el virrei comptà amb ell per a les més delicades comeses (1712): la recaptació el

donatiu a l'emperadriu en la ciutat de Sàsser, l'empresonament d'uns cavallers de Càller, l'averiguació dels fets de la querella dels edils sasserenecs contra el governador, etcètera. També assumí tasques marcadament repressives, relatives a la persecució de delinqüents i a la confiscació de béns als inobedients, i formà part de la Junta de Secrestos (1713). Quan tocà defensar Sardenya dels Borbònics, el virrei el féu responsable de la defensa de l'Alguer i de Castell Aragonès (1717). D'ençà, inicià la seva etapa d'exiliat. Fugí de Sàsser amb allò posat i s'establí a Viena, on el 1725 havia regularitzat la seva situació per tal com sabem que cobrava pensió mensual de 30 florins. Amb posterioritat, és possible que passés a Milà, on rau la biblioteca que custodia els seus escrits.

Escrita entre 1719-1725, la seva crònica abastava els fets des del 1700 en que es va entronitzar l'**Arxiduc**, fins el 1719 en què s'acompletaven les conquestes de **Felip V** amb l'ocupació de l'illa de Sardenya. Se li pot endevinar una funció política més que no pas cultural, si pensem que el període en què fou redactada correspon a una postguerra que a la península itàlica es vivia a través de les derrotes borbòniques i a les envistes del Congrés de Cambrai (1721). És obvi que la resistència austriacista exiliada a Itàlia cobejava encara la transmutació d'aliances i polítiques europees que afavorissin la causa catalana. Un altre detall significatiu rau en la llengua en què està escrita, l'universal llatí, universal a l'Antic Règim, de la mateixa manera que avui ho podria ser, en aquest mateix sentit, l'anglès. No deixa de ser una bona mostra de la voluntat difusora amb la qual PLANTÍ volia dotar la seva obra.

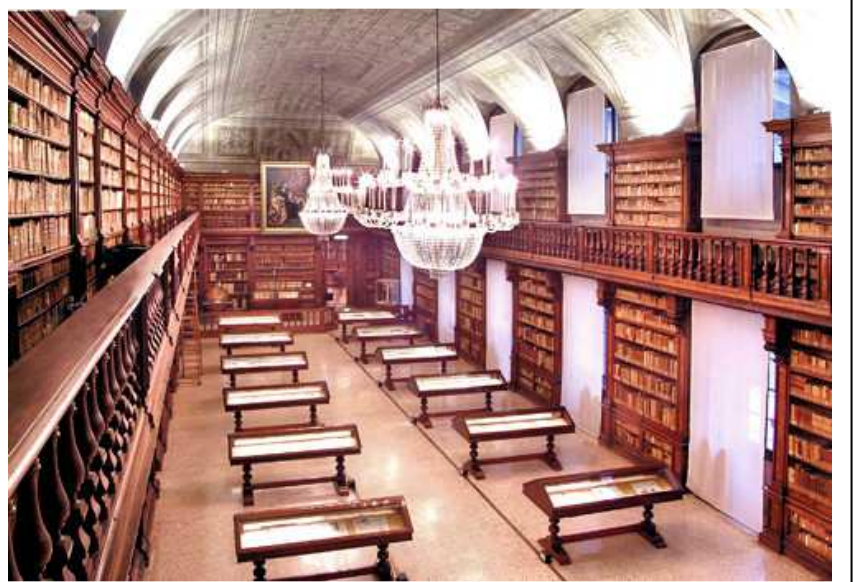
El volum manuscrit s'integra, a més de la crònica (que abasta els primers trenta folis), d'una mena de memòria on projectava l'establiment de la colònia d'exiliats al tabar de Temesvan, la *Nueva colonia española ideada* (f. 31-94), tres textos més de caire historicista i apunts sobre l'organització territorial del Principat (fins a completar els 214 folis del volum).

La finalitat de PLANTÍ no era altre que la de crear una eina política a través de l'explicació històrica d'allò que havia succeït amb els catalans en el marc de la contesa successora. La mateixa crònica està plena de cites històriques (i jurídiques), demostratives del tarannà historicista del seu autor, qui declara escriure despulcat dels lògics interessos patriòtics. El pols del relat té un nervi característic en el qual hi subjeu l'esperit pactista amb visibles tocs de modernitat. PLANTÍ retreu als aliats (britànics i holandesos) els seus veritables interessos mercantils en aquella contesa successòria i, d'alguna manera, pondera positivament la retirada perpetrada a Utrecht el 1713, doncs els catalans quedaven sols, sí, però desvinculats d'obligacions i lliures per triar el model polític i defensiu que creguessin més convenient.

La crònica detalla els primers fracassos austriacistes a la banda de Portugal, fracassos que es convertiren en èxits en obrir el front de guerra al Principat. També parla de l'estada de les tropes aliades en territori català i del setge de Barcelona de 1706, que PLANTÍ visqué de ben a prop. Es fixà sobretot en la participació de la milícia i de la coronela barcelonines, en el seu voluntarisme i entrega, que admira. Descriu la derrota del d'**Anjou**, la seva retirada inicial, l'adveniment d'una autèntica guerra civil entre els bàndols austriacista i filipista i els dimonis d'una lluita entre germans i parents. El seu relat no estalvia cap de les misèries de la guerra que llavors van sotregar el territori català i espanyol. Descriu igualment

Almansa (1707) i també Almenar (1710), i no s'està de ser crític amb la gestió aliada d'aquesta última victòria, que al final comportà el capgirament de la guerra i la derrota final. La seva destinació sarda, va impedir que estigués present al setge final de Barcelona. Una sort per a ell i una llàstima per a la crònica, a les darreres pàgines de la qual es fa notar aquest buid significatiu, substituït lògicament pels comentaris bèl·lics relatius a la Tercera Guerra Turca (1715-1717) i a la defensa de Sardenya (1719), que visqué més de prop.

El manuscrit de PLANTÍ, fins on nosaltres sabem, inèdit i es troba custodiat a la Biblioteca Nazionale Braidense, de Milà, sota les sigles AF XI 12. El primer estudi que s'en féu anà a càrrec de M.SCARAMUZZA (1995). Fa deu anys A.ALCOBERRO treballava, juntament amb el professor de la UOC MARTÍ DURAN, en una edició curada i traduïda de la crònica que, en no saber-ne més, hem de suposar que ha quedat (oblidat?) en un dels foscos calaixos de la tètrica i inexorable Crisi Econòmica.

Interior d'una de les sales de la Biblioteca Nazionale Braidense
[Biblioteca Nazionale Braidense © - www.beniculturali.it]

[MG]

-SCARAMUZZA VIDONI, MARIAROSA. "Nueva colonia española'. Un manuscrito sobre una ciudad ideal proyectada para los exiliados de la guerra de Sucesión". *Tintas. Quaderni de Letterature Iberiche e Iberoamericane*, Università degli studi di Milano, 24 (1995) 37-64.

-LEÓN SANZ, VIRGINIA. "Patronazgo político en la corte de Viena: Los españoles y el Real Bolsillo secreto de Carlos VI". *Pedralbes*, 18-II (1998 = *Catalunya i Europa a l'Edat Moderna*. Actes del IV Congrés d'Història Moderna de Catalunya. Barcelona, 14-18 de desembre de 1998), 577-598, p. 590.

-ALCOBERRO, AGUSTÍ. *L'exili austriacista (1713-1747)*. II. Barcelona: Fundació Noguera, 2002 (Textos i Documents; 35), I, p. 210-218 i II, p. 110, 155-205.

-ALCOBERRO I PERICAY, AGUSTÍ. "Memòria, història i pensament polític a l'exili austriacista. La crònica de la guerra de Successió de Josep Plantí". *Pedralbes*, UB, 23 (2003) 325-344.

-*Repertori de manuscrits catalans (1620-1714)*. Barcelona: Biblioteca de Catalunya, 2006 (Memòries de la Secció Històrico-arqueològica; 71).

NOTÍCIES:

Conferències

Dijous 24 de gener de 2013, a les 19:00h., la sala d'actes M2 de l'Arxiu Municipal de Tarragona (segona planta de l'Espai Tabacalera), acollí la conferència que pronuncià Jordi Piqué Padró "**Tarragona sota les bombes (1937-1939)**".

[www.tarragona.cat]

El 9 de març de 2013, la Fundació L'Esquerda, de Roda de Ter, va organitzar el 20è Cicle de Conferències 2013 "300 anys de Bac de Roda. La reivindicació d'un heroi nacional", i dins del cicle, es pronuncià la conferència "**La família Bach i l'exili de la guerra de Successió**", a les 19:00h, a la sala polivalent de la Biblioteca Bac de Roda. La conferència anà a càrrec d'Agustí Alcoberro i Pericay, i en la seva organització hi van col·laborar els ajuntaments de Roda de Ter i el de les Masies de Roda, UnnimCaixa Obra Social, el Consell Comarcal d'Osona i Òmnium.

[www.irmu.org]

Presentacions

Dijous, 24 de gener de 2013, a les 20:00h, la sala d'actes del Vinseum de Vilafranca del Penedès, va ser l'escenari de la conferència visual de presentació del llibre **El Penedès sota les bombes: crònica d'un setge aeri (1937-1939)**, de Ramon Arnabat i David Iñiguez, com a coordinadors, i d'Adrián Cabezas i David Gesali, com a autors. L'acte es va tornar a repetir l'endemà, a la mateixa hora, al Centre Cívic L'Estació, del Vendrell.

[www.iepenedesencs.org]

Diumenge, dia 27 de gener, al migdia, el Centre d'Estudis Comarcals de Banyoles organitzà la presentació del llibre **La guerra del Francès al Pla de l'Estany**. L'acte es va dur a terme a la sala Coromines de la seu del Centre d'Estudis Comarcals de Banyoles, i va ser a càrrec de Genís Barnosell.

[www.cecbanyoles.cat]

Divendres, 22 de febrer, a les 19:30h., el Centre de Lectura de Reus acollí la presentació del llibre editat per Rafael Dalmau, **Els búnquers de la costa catalana. Patrimoni militar en temps de guerra (1936-1939)**, del professor Josep Clara. L'acte estigué emmarcat en la commemoració del 75è aniversari de la Guerra Civil que organitzà la Secció de Geografia i Història del Centre de Lectura.

Rafael Dalmau Editors ha estat l'organitzador d'una bateria de presentacions del llibre **La Guerra Aèria a Catalunya (1936-1939)**, de David Gesali i David Iñiguez, que va encetar-se dijous 28 de febrer de 2013 a les 19:00h, a l'Edifici Miramar de Sitges. Continua al Museu d'Història de Sabadell, dimecres 6 de març a les 19:00h., i s'estan organitzant altres presentacions del mateix llibre a: Barcelona, Montmeló, Granollers i Sant Just Desvern.

[www.rafaeldalmaueditor.cat]

Jornades sobre els bombardejos

Entre el 24 i el 26 de gener se celebrà a l'Arxiu Municipal de Reus la **Jornada de Treball, Els Bombardeigs a Catalunya durant la Guerra Civil**, organitzada per Carrutxa i el mateix arxiu. La jornada començà dijous 24 de gener amb l'obertura d'una mostra de documents municipals referents als bombardeigs i la construcció de refugis antiaeris (1937-1938) i amb la conferència "**La defensa de la ciutat -activa i passiva- durant la Guerra Civil**", a càrrec d'Ezequiel Gort, dins el cicle «El document del mes». El dia 25 es dedicaren unes sessions obertes a estudiants de Secundària i Batxillerat, mentre que el gruix de la jornada es dugué a terme dissabte 26 de gener, amb la presentació de sengles publicacions sobre els bombardejos durant la Guerra Civil, que van anar a càrrec de: David Gesalí, David Íñiguez, Ramon Arnabat, Ezequiel Gort i Salvador Palomar.

[<http://carrutxa.blogspot.com>]

Passejada popular pels principals escenaris de la batalla de Valls (Pont de Goi - 1809)

L'Associació **PROJECTE TARRAGONA 1800**, continua la línia que va engegar amb la Mostra de Divulgació Històrica **TARRAGONA 1800 Entre Bicentenaris**, que tingué lloc a Tarragona, amb gran èxit, el novembre de l'any passat. Proposà, com a primer acte dins del calendari programat per enguany, la realització d'una passejada popular pels principals escenaris de la Batalla del Pont de Goi, a Valls.

La passejada es féu diumenge dia 24 de febrer, un dia abans del 204 aniversari de la batalla, a partir de les 10:00h, des de la Plaça del Portal Nou de Valls, on es concentraren els que hi van prendre part. D'una durada d'unes tres hores, va tenir un recorregut d'uns vuit quilòmetres, de dificultat baixa, apta, doncs, per a tots els públics.

L'activitat formà part, dins del **Projecte Tarragona 1800**, d'una sèrie més nombrosa organitzada per tal de donar a conèixer quins van ser els espais naturals on es van dur a terme les principals accions bèl·liques durant la guerra del Francès, i quin va ser el paper de les poblacions de l'antic corregiment de Tarragona. Va estar organitzada conjuntament amb l'Institut d'Estudis Vallencs (IEV), i comptà amb la participació de l'historiador Francesc Murillo Galimany [a la fotografia de sota], el més important especialista d'aquesta batalla i autor del llibre *La Batalla del Pont de Goi*, editat per l'IEV.

Bicentenari del general Joan Prim i Prats (1814-2014)

En commemoració del Bicentenari del naixement del general Joan Prim, la firma Jeroni Joiers i l'historiador reusenc Alfredo Redondo, han dissenyat una peça exclusiva de joieria:

En peu de fusta noble i sobre vidre, una làmina de plata de 925 mm. amb la representació de la

figura del General Prim a cavall. A sobre, el seu nom amb la data de la celebració del Bicentenari 1814 - 2014.

Es tracta d'una peça de col·lecció exclusiva i numerada que només es pot adquirir a Jeroni Joiers. Per demanar informació i encàrrecs podeu trucar al telèfon : 977 754898 o escriure a l'adreça de correu electrònic: jeronijoiers@hotmail.com

JOAN PRIM I PRATS (Reus, 1814 - Madrid, 1870), per Alfredo Redondo

Fill de Pau Prim, capità del Regimiento del Príncipe, i de Teresa Prats. Nasqué el 6 de desembre de 1814 i fou batejat a la Prioral de Sant Pere de Reus. Va seguir la carrera militar i va lluitar a la Primera Guerra Carlina, on va aconseguir el grau de coronel. Participà activament a la vida política de l'època i fou escollit diputat per Tarragona (1841), Vic (1851) i Barcelona (1853). El 1841 va protagonitzar una insurrecció contra Espartero. Fou governador militar de Barcelona i capità general de Puerto Rico i de Granada. El 1853, amb 39 anys, va manar la comissió espanyola que viatjà a Orient com a observadora del conflicte que enfrontava els imperis rus i turc, en col·laboració de França i la Gran Bretanya, en l'anomenada guerra de Crimea. El seu paper d'observador no sembla gaire clar, ja que va participar donant assessorament militar a l'Estat Major turc a Tortokan. Nomenat tinent general el 1856, durant el govern del liberal O'Donnell, va participar activament i va aconseguir una gran popularitat a la guerra d'Àfrica de 1859 i 1860, gràcies a les batalles de Los Castillejos i de Tetuan. En aquesta darrera, i a Wad-Ras, va tenir sota les seves ordres el cos expedicionari de 466 *voluntaris catalans*. Més tard, va dirigir l'expedició espanyola que va intervenir a Mèxic: després d'ocupar San Juan de Ulúa i Veracruz, va retirar les seves forces de Mèxic en comprovar les intencions imperialistes de França. Desterrat per Isabel II (1862), des de l'exili, va signar el manifest *España con honra* (1868). El 7 d'octubre del mateix any feia la seva entrada a Madrid com a líder de la revolució "*La Gloriosa*". Ministre de Guerra i president del govern, va impulsar la candidatura d'Amadeu de Savoia al tron espanyol, però un atemptat la nit del 27 de desembre de 1870 al carrer del Turco de Madrid, va posar fi a la seva vida, ja que com a conseqüència de les ferides rebudes, moria el 30 de desembre, abans de l'arribada del nou monarca.

EXPUGNARE OPPIDUM: Bonifacio, 1420-1421 Un setge per a un nou regne

Aprofitant la divisió dels corsos pel Cisme d'Occident, entre partidaris de **Joan XXIII**, candidat dels pisans, i **Benet XIII**, dels genovesos, **Alfons IV** mirà de traure'n profit i ensenyorir-se l'illa. La fortalesa més forta era Bonifacio, població que dona nom a l'estret amb Sardenya (al sud).

Els antecedents del domini català efectiu de Còrsega començaren amb la intervenció d'un dels seus barons feudals, **Vicentello d'Istria** (1380-1434), comte de Cinerca, home de confiança de **Martí I l'Humà** i, com a tal, un dels partidaris més fermes dels catalans a la zona. El 1407 **Vicentello** i el seu germà **Joan d'Istria** hi desembarcaren amb el suport d'efectius militars catalans, i prengueren Cinerca i la capital, Ajaccio. Els següents set anys, **Vicentello** pactà amb els eclesiàstics partidaris dels pisans i aixecà un castell a Corte, de manera que va poder controlar bona part del territori, llevat de Calvi, al nord, i Bonifacio, al sud. Esdevingué, així, virrei català de Còrsega, per bé que calia liquidar els dos focus de resistència per estendre el domini a tota l'illa.

La fortalesa

Bonifacio constituïa una plaça molt ben fortificada i amb una avantatjosa situació topogràfica. Enclavada a la punta més meridional de Còrsega, dominava des d'un penyal l'estret que separava l'illa de la de Sardenya. La seva impressionant fortalesa s'eleva a més de 70 metres del nivell del mar, al

Muralla i part vella de Bonifacio (Còrsega)

[Bugbog Travel Guides and Photos © – www.bugbog.com]

llarg d'un promontori d'uns 1.500 metres de llarg per 200 d'ample. Fou edificada al segle IX, quan nasqué la població, i els seus habitants protegien rere els seus murs, cases i habitatges. Més avall hi ha un port natural, apte per a qualsevol embarcació, al voltant del qual va créixer la marina i, actualment, la part nova de la població.

Bloqueig naval

L'any 1420 ho intentà el Magnànim, que comandava personalment un estol de 24 galeres i quasi una seixantena de navil·lis, amb els quals salpà dels Alfacs cap a l'Alguer. Un cop pacificada aquesta plaça, i amb mitja dotzena de galeres venecianes que se li afegiren, féu cap a

La fortalesa de Bonifacio, vista des del port de la marina

Voyages to Antiquity © - blog.voyagestoantiquity.com

Calvi que assaltà i prengué. Llavors tocava Bonifacio. Hi anà amb la flota i, a mitjan octubre de 1420, bloquejà la fortalesa. Els corsos resistiren, però davant l'empit i poder de la flota catalana, entaularen pactes de precapitulació de la plaça, segons els quals Bonifacio tenia de termini fins l'1 de gener de 1421 per retre's, sempre que no fos socorreguda abans.

I allí estaven els genovesos per fer la guitza als catalans a la menor ocasió. Un petit estol de vuit naus armades comandades per **Giovanni Baptista de Campofregoso** acudí al socor. El 26 de desembre de 1420, atacà la flota catalana i mantingué un aspre combat gràcies al qual aconseguí esmunyir tres naus per entre el bloqueig i abastir la plaça.

Això no desanimà els atacants, que tiraren d'artilleria. Tot i integrar-se encara de rudimentàries bombardes, les bateries navals catalanes van anar fent la seva feina. Havien enderrocat cinc torres i algun tros de muralla i, a més, els defensors patien una gran escassetat de queviures i es trobaven dividits. Bonifacio era a punt de caure. De fet, hagués capitulat irremissiblement si els catalans haguessin perseverat només una mica. Però no fou així.

Desenllaç desensisador

Era evident que els defensors comptaven amb el suport (i la proximitat) de Gènova, cosa que feia inviable i precària la conquesta de l'illa. **Alfons IV**, conscient que els genovesos sempre estarien amatents a desfer tot allò que ell fes a l'illa, aixecà el setge el juny de 1421 i

abandonà els seus aliats corsos. Aquells dies la conquesta de Nàpols semblava a l'abast, i el regne napolità era molt més ric i important que aquella petita illa mediterrània. El setge per bloqueig havia durat més de 223 dies..., malaguanyats.

Alfons IV
proseguí
lentament però
inexorable els
plans per
sotmetrer
Nàpols.

Istria hagué
d'afrontar una
rebel·lió a l'illa,
en no satisfer
les demandes
dels seus
compatriotes i
asfixiar-los a
impostos.
Hagué de fugir
de Còrsega i
esdevingué un
corsari de
renom, fins
que fou

Les escales del Rei, de Bonifaci. Es diu que es van excavar a la roca viva per tal que Alfons IV pogués entrar dins la fortalesa
[Sueño de Pandora © - www.veleropandora.com]

capturat al port de Bastia, dut pres a Gènova i escapat públicament el 1434.

[MG]

MORAYTA, MIGUEL. *Historia general de España, desde los tiempos antehistóricos hasta nuestros días.* V. Madrid: Felipe González Rojas, 1887, II, p. 1.192; **ROVIRA I VIRGILI, ANTONI.** *Història Nacional de Catalunya.* VI. Barcelona: Pàtria, 1920, p. 260-261; **SOLDEVILA, FERRAN.** *Història de Catalunya.* 2ª ed. Barcelona: Alpha, 1963, p. 519; **MELONI, MARIA GIUSEPPINA.** "Alfons il Magnanimo e la Corsica. Attività militare, politica e diplomatica tra il 1416 e il 1422". Dins: *La Corona d'Aragona ai tempi di Alfonso II el Magnanimo. I modelli politico-istituzionali, la circolazione degli uomini, delle idee, delle merci, gli influssi sulla società e sul costume.* XVI Congrès de la Corona d'Aragó, Nàpols, 1997. Nàpols: Paparo, 2000, I, 483-513; **FERRER I MALLOL, MARIA TERESA.** "Il partito filocatalano in Corsica dopo la morte di Arrigo della Roca". *Medioevo. Saggi e Rassegne,* Càller, 24 (2001) 65-87; **HERNÁNDEZ, F. XAVIER.** *Història Militar de Catalunya. Aproximació didàctica.* Vol. III: *La defensa de la terra.* Dib. Francesc Riart. Barcelona: Rafael Dalmau, 2003, p. 18; **MELONI, MARIA GIUSEPPINA.** "La Corsica nella politica mediterranea della Corona d'Aragona tra Tre e Quattrocento". Dins: *La Mediterrània de la Corona d'Aragó, segles XIII-XVI & VII Centenari de la Sentència Arbitral de Torrellas, 1304-2004.* XVIII Congrès d'Història de la Corona d'Aragó. València, 9-14 de setembre de 2004. València: Universitat, 2005, 251-261; **MELONI, MARIA GIUSEPPINA.** "Ufficiale della Corona d'Aragona in Corsica (secolo XIV-XV)". Dins: *La Corona catalanoaragonesa i el seu entorn mediterrani a la Baixa Edat Mitjana.* Actes del Seminari de Barcelona, 27 i 28 de novembre de 2003. Barcelona: CSIC Institució Milà i Fontanals, 2005, p. 176.

A G E N D A :

PREMI DEL CONSELL COMARCAL DEL TARRAGONÈS “LUCI LICINI SURÀ” (Tarragona, juliol de 2013)

Convoca: Consell Comarcal del Tarragonès (amb el patrocini de REPSOL)

Tema: Premi al millor treball de recerca sobre la comarca, en el seu conjunt o els municipis que la componen. L'àmbit d'investigació dels projectes presentats ha de ser el de les Humanitats.

Dotació: 2.450 €. (en dos terminis)

Termini: 5 de juliol de 2013.

Informació: Fina Cavallé, departament de Cultura del Consell Comarcal del Tarragonès. Tel. 977-24 45 00; Fax 977-24 45 13; www.tarragones.cat

XVII (BECA) MEMORIAL JOAN CAMPS (Granollers, setembre de 2013)

Convoca: Centre d'Estudis de Granollers, Associació Cultural de Granollers i Ajuntament.

Tema: Beca al millor projecte de recerca sobre la Història, l'economia o la societat de Granollers i/o el seu entorn comarcal.

Dotació: 5.000 €.

Termini: 30 de setembre de 2013.

Informació: www.acgranollers.com

Aplec de Treballs, núm. 31 (2013), revista anual del Centre d'Estudis de la Conca de Barberà

S'està planificant el proper número de la miscel·lània del Centre d'Estudis de la Conca sobre temes d'humanitats i ciències socials relacionats amb la comarca de la Conca de Barberà, les seves poblacions i/o els seus habitants. Els interessats han de lliurar els treballs abans del 31 de desembre del 2012, juntament amb dos resums de 15 ratlles cada un, en català i castellà, paraules clau i les dades personals. Es recomana no passar dels 15-20 folis. Les notes han de col·locar-se al final de l'article i no a peu de pàgina. Els autors seran convidats a l'acte de presentació a Montblanc, i rebran quinze 'separates' de la seva aportació i dos exemplars de la revista.

Recepció de treballs: rpui@tinet.fut.es; fgraupuig@telefonica.net.

Més informació: www.tinet.org/~cecb.

[JMTGP]

A *Carn!* Publicació electrònica d'Història Militar Catalana

Director: Manel Güell [manelguell@acarn.cat].

Consell Científic: Núria Florensa Soler, Josep M. Grau i Pujol, Óscar Martín Vielba, Roser Puig i Tàrrach, Jordi Rovira i Soriano.

Junta Externa d'Avaluació: Ramon Arnabat Mata (Professor d'Història Contemporània de la URVT), Maria Bonet Donato (Professora d'Història Medieval de la URVT), Àngel Casals Martínez (Professor d'Història Moderna de la UB), Valentí Gual Vilà (Professor d'Història Moderna de la UB), Jordi López Vilar (Doctor en Arqueologia de l'Institut Català d'Arqueologia Clàssica), Robert Vallverdú Martí (Doctor en Història i membre de la Real Academia de la Historia).

Imatges: *Portada* – Dibuix colorejat d'un almogàver [www.mundohistoria.org/temas foro/historia-espanola-hasta-descubrimiento-america/los-almogavares]. *Editorial* - Botó de l'uniforme del Cos de Sanitat Militar de l'Exèrcit Espanyol [Amigos, Soldados, Asociaciones y Veteranos de las FAS y GC – www.asasve.es]. Les imatges dels articles són aportades pels autors i figuren convenientment acreditades. Quant a les imatges de les cobertes dels llibres recensionats, remetem al web de referència de la recensió o de l'editora.

A Carn! no es considera responsable de l'opinió, tendència ideològica o contingut empíric que puguin semblar indicar o expressin els articles i col·laboracions que ciberpublica. *A Carn!* és un projecte personal, pensat, dissenyat, desenvolupat, omplert, gestionat i produït per Manel Güell amb ajut de voluntariat col·laborador, que ofereix un bloc de contingut semiobert i lliure circulació per acollir tota participació sèria, veraç i rigurosa, capaç d'aportar informació veraç, debat, crítica, suggeriments, etc., amb els quals ampliar el coneixement de la Història Militar de Catalunya i dels catalans. Existeix el compromís tàcit de rigorositat pel que fa al tema de citació i referències bibliogràfiques, compromís que s'exigeix a tot col·laborador que hi vulgui publicar, i que garanteixen, en tot cas, els membres de la Junta Externa d'Avaluació. Aquesta publicació és lliure i gratuïta, respon a criteris purament altruïstes de militància cultural i, per tant, no cobra preu ni percebeix cap mena de retribució o contraprestació, ni tampoc paga cap aportació.

A Carn! penja al bloc, sengles versions de cada número, en català i castellà, però no garanteix les condicions o la correcta prestació dels serveis que aquell bloc ofert als usuaris d'Internet per terceres persones alienes a la nostra publicació, ni tampoc que aquests compleixin la normativa vigent en matèria de protecció de dades de caràcter personal i comerç electrònic. Tampoc es fa responsable dels possibles danys ocasionats per interferències, desconnexions, virus informàtics, avaries telefòniques, sobrecàrregues, retrassos o bloquejos de la xarxa, o altres perjudicis del sistema electrònic, ni molt menys dels danys que puguin causar terceres persones mitjançant il·legítimes intromissions, fóra del nostre absolut control.

www.acarn.cat

www.irmu.org > Notícies; www.11setembre1714.org; www.delaguerra.org > Enllaços;
<http://seneca.uab.es/historia/hn0708.htm>; <http://hispanianova.rediris.es/enlaces/hn0708.htm>.